STRIP SCHRIFT

Maandblad / Nr. 200 / Losse nummers ƒ6,– / Bfrs. 124

STRIPJOURNALISTIEK & STRIPKRITIEK nader bekeken

Feestelijk Extra: Oer-zeldzame stroken SUSKE & WISKE

STRIPSCHRIFT NUMMER 200!

STRIP SCHRIFT

nr. 200 – 19e jaargang, november 1985

Uitgegeven door Vonk/Uitgevers B.V. voor Het Stripschap, Nederlands Centrum voor Belangstellenden in Strips, goedgekeurd bij K.B. 30 sept. 1968.

Redaktie: Postbus 15268, 1001 MG Amsterdam (020-250975).
Uitgevers: Vonk/Uitgevers B.V., Postbus 420, 3700 AK Zeist, tel. 03404-52292, telex 70042.
Advertentie-exploitatie: Inlichtingen en tarieven: Bureau Nassau, Jan van Nassaustraat 18, 2596 BT Den Haag, telefoon 070-249500. U kunt ook uw advertenties direct inzenden aan de uitgever, Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Klachten over bezorging, adreswijzigingen en inlichtingen over abonnementen uitsluitend via Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Redaktie: Rob van Eijck, Mat Schifferstein, Wim van Helden (eindredaktie).

Nieuwsredaktie: Donald Stroomberg/Jac Drewes.

Vaste medewerkers: Dick de Boer, Ruud Booms, Har Brok, Jac Drewes, Peter Parlevink, Peter de Raaf, Jan Smet, Bart Smit, René Smulders, Hennie Wesseling.

Vormgeving: Hans Frederiks.

Omslagillustratie: © McNelly.
Kleurscheidingen: Hans Frederiks.

Stripschrift is verkrijgbaar:

- via een lidmaatschap/abonnement à *f* 64,50. Postgiro 1513000 of bankrekening 42.11.38.114, beide t.n.v. Het Stripschap te Amsterdam.
- via een abonnement (jan. t/m dec.) à *f* 49,50. (buitenland *f* 59,—.
- via een CJP-abonnement à *f* 42,75.
- losse nummers (ook verkrijgbaar in de boekhandel) à *f* 6,— Dubbele nummers *f* 8,—. Postgiro 209948 t.n.v. 'Stripschrift' te Zeist.

Houders van een CJP-paspoort dienen zich via hun CJP-buro op te geven. Lopende (bestaande) abonnementen kunnen eerst worden omgezet in het komende kalenderjaar. Abonnementen op Stripschrift, opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.

Distributie voor België: Persagentschap Vervoer en Distributie, Klein- Eilandstraat 1, 1070 Brussel, tel. (02) 5240130.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Stripschrift en auteurs.

De verantwoordelijkheid voor de geplaatste artikelen berust bij de auteurs.

ISSN 0165-845X.

Druk: Vonk Zeist.

INHOUD

Stripschrift nr. 200 alweer. Niettemin geen reden om sentimenteel te worden: dit zijn de jaren tachtig & omzien is *uit.*
Dit betekent overigens niet dat vooruitkijken nu *in* is, maar na het terugblikken van de jaren zestig en de zelfbeschouwing van de jaren zeventig is de welvaartsmens in de jaren tachtig in ieder geval weer voorzichtig wat om zich *heen* aan het kijken.
Ook *Stripschrift,* met in dit nummer vooral aandacht voor de huidige binnen- en buitenlandse stripjournalistiek en -kritiek.
Toch moet deze 200ste Stripschrift zijn feestelijke tint ontlenen aan een nostalgisch extra'tje: de aankondigingsstroken uit de Belgische kranten van de gouden Suske & Wiske strips uit de jaren vijftig. /

'Ik wil een blad maken met serieuze stripkritiek'
Thierry Groensteen praat met *Mat Schifferstein* en *Har Brok* over *Les Cahiers de la Bande Dessinée.* / **3**

Stripkritiek in de Nederlandse dagbladen I
Har Brok en *Hans Frederiks* zij aan zij in gesprek met stripjournalisten *Frans Kotterer* (Het Parool), *Felix Wilbrink* (De Telegraaf), *Hans Kuitert* (De Gelderlander) en *Hans Steketee* (De Volkskrant). / **8**

Stripkritiek in de Nederlandse dagbladen II
Mat Schifferstein en *Har Brok* lazen de boekbesprekingen in de vaderlandse pers van Cosey's *Op zoek naar Peter Pan* en *The Daily Star* van Morris, Fauche en Léturgie eens kritisch door. / **15**

De aankondigingsstroken van Suske en Wiske
Van *Willy Vandersteen* uit de jaren vijftig waren ware juweeltjes. Ze zijn oer-zeldzaam, want ze zijn nooit in boek- of tijdschrift verschenen, alleen in Belgische kranten. Nu dan ook in *Stripschrift:* Sfeer en Warmte uit de Oude Doos, ingeleid door *Rob van Eijk.* / **26**

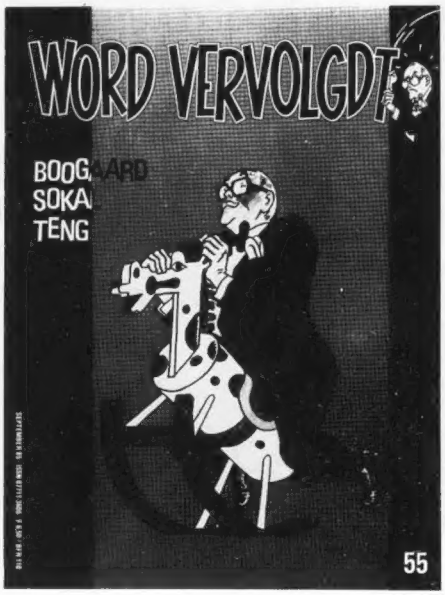

Wordt Vervolgd en Wordt Vervolgd
zijn een teeveeprogramma over strips en een striptijdschrift. En een boek over strips en nog een boek over strips en nog een stripschrift. Welke is de meest originele? *Jac Drewes* over *Een scheiding van geesten.* / **23**

Poststriptum **37**
Boeken in 't kort **38**
Nieuws **39**

U vraagt zich misschien af waarom R.akki het opeen loopen zet. nu we met een nieuwe reeks avonturen beginnen? Wel, hij moet aan aanschouwen voor een schoolbook en we hebben hem dus moeten vervangen door Suske.

Thierry Groensteen over 'Les Cahiers de la Bande Dessinee': 'Ik wil een blad met serieuze stripkritiek maken.'

door Mat Schifferstein en Har Brok

In het Franse taalgebied spelen strips een veel belangrijkere rol dan bij ons; de produktie is aanzienlijk groter en strips vormen een algemeen gewaardeerd deel van de Franse kultuur. Wellicht een wat al te rooskleurig beeld, maar toch: de markt is veel meer dan hier gericht op een volwassen publiek, strips worden gerecenseerd in grote kranten en tijdschriften, en in de boekhandel wordt de stripcollectie niet weggemoffeld in het hoekje voor kinderboeken, maar een ereplaats toebedacht (in de zaak en in de etalage). De Franse strip is de schaamte voorbij, en het is dan ook niet meer dan logisch dat ook de stripkritiek een hoger peil bereikt dan bij ons. Niet alleen overdondert een berg fanzines en vakbladen maandelijks de tijdschriftenmarkt, geregeld worden ook nieuwe monografiën, encyclopedieën, handleidingen voor het maken van strips en meer theoretische werken over strips ten doop gehouden.

Een grotere kwantiteit, die ook (en daar gaat het eigenlijk om) meer kwaliteit te bieden heeft. Zo verdienen op het gebied van de bladen *Hop!, PLGPPUR,* het kortstondige *STP* en vooral het *Cahiers de la Bande Dessinée,* de nieuwe formule van het voormalige *Schtroumpf* een eervolle vermelding. Wat boekuitgaven betreft zijn met name de boeken van uitgeverijen Futuropolis en Magic Strip de aandacht waard: goed verzorgd, door specialisten geschreven en waarschijnlijk met verlies of kleine winsten uitgebracht.
Iemand die nu al jaren aktief is met het schrijven over strips is *Thierry Groensteen.* Geboren op 18 april 1957 te Brussel, volgde hij een opleiding aan de Europese School te Brussel (een school waarvan er enkele in Europa bestaan, en die toegankelijk zijn voor kinderen van ouders die binnen de EEG werkzaam zijn), waar hij meewerkte aan een blad genaamd *Buck,* een blad dat ook na de schooltijd nog enkele nummers bleef voortbestaan. Van dat blad werden de laatste drie nummers uitsluitend aan stripauteurs gewijd en aan werk van amateurtekenaars; zo werden hierin de eerste pagina's van Tome gepubliceerd, die nu succesvol aan 'Robbedoes' werkt. Na de Europese School volgde Groensteen de IHECS in Doornik (Tournai), een school voor journalistiek, gedurende vier jaar, waarna hij drie jaar lang het vak van journalist uitoefende. In die tijd ontmoette hij Didier Pasamonik, met wie hij samen zijn eerste versie van wat later Les Cahiers de la Bande Dessinée zou worden opzette: drie nummers van dit strip-kritische blad waren zo goed als klaar toen bleek dat Bédéscope, die het blad zou uitgeven, niet echt serieus was. Het projekt was van de baan, en pas toen Didier samen met zijn broer Daniel de uitgeverij Magic Strip oprichtte werd de inhoud van het laatste nummer uitgebreid tot een volwaardig boekwerk over Jacques Tardi (1980). Groensteen plaatste zijn eerste mijlpaal op het te verkennen stripgebied. Hij raakte intensief betrokken bij het door uitgeverij Glénat uitgegeven blad Schtroumpf, en bouwde dit vorig jaar om tot wat nu Les Cahiers de la Bande Dessinée is: een tweemaandelijks verschijnend, honderd pagina's dik tijdschrift over stripauteurs en hun werk, maar kritischer en theoretischer dan enig bestaand blad. Een tweede mijlpaal en een energievretend projekt dat Groensteen echter nog niet kan remmen in het realiseren van andere plannen. Niet alleen doceert hij momenteel aan een School voor Journalistiek in Bergen (Mons) over strips, maar hij blijft ook schrijven, redaktievoeren en samenstellen: vorig jaar verscheen van zijn hand *Avec Alix,* een boek over Jacques Martin en zijn kreaties, een maand geleden kwam een stripencyclopedie over tien jaar strips op de markt: *La Bande Dessinée depuis 1975* (uitgeverij M.A., Parijs). Andere projekten zijn in voorbereiding.
Een gesprek met een uiterst aktief en produktief stripkritikus.

Je hebt een opleiding in de journalistiek gehad?
Thiery Groensteen: Ja, ik ben van beroep journalist; ik verdien mijn brood met schrijven. Nu over strips, maar ik heb ook een aantal jaren over de Europese politiek geschreven en theaterkritiek gedaan.

Jouw belangrijkste werk op dit moment is het redigeren van Les Cahiers de la Bande Dessinée. *Maar je hebt ook al twee dikke boeken op je naam staan, over* Tardi *en*

Martin. *In tegenstelling tot het zeer lezenswaardige boek over Tardi, dat nu dankzij* Loempia *ook in het Nederlands verschenen is (met enige aanvullende hoofdstukken over Tardi's meest recente werk) is het boek over Martin, dat vorig jaar bij Casterman verschenen is, meer een biografie over de auteur; een kritisch, analyserend gedeelte over zijn strips is ver te zoeken.*

Ja, *Avec Alix* is niet wat het had moeten zijn. Het boek was oorspronkelijk niet voor Casterman gepland, het zou door *Alain Littaye* uitgegeven worden (die ook een luxueuze portfolio van Martin op de markt heeft gebracht, M.S.). Het idee was afkomstig van Littaye, maar we konden het projekt niet realiseren toen bleek dat Jacques Martin geen toestemming wilde geven voor het gebruik van zijn illustraties. Martin eiste, dat het boek bij Casterman uitgebracht zou worden. Toen ik eenmaal bij Casterman terechtgekomen was, gingen zich daar steeds meer mensen met het boek bemoeien: dát moest erin en dát moest er niet in en dát... Uiteindelijk werd bijna alles wat in het boek moest komen door Casterman bepaald.

In eerste instantie zou het boek uit twee gedeeltes bestaan, die ongeveer even lang zouden zijn: een interview met de auteur (in vraag-antwoordvorm) en een kritisch stuk. Toen het interview in die vorm klaar was vond Casterman dat het herschreven moest worden in de ik-vorm (Jacques Martin pratend over zijn leven en werk); ik moest dus alles herschrijven en de vragen wegwerken. Het tweede deel van het boek werd door Casterman steeds verder teruggebracht; uiteindelijk had ik nog maar vijftien pagina's om iets over Martin te schrijven (het totale boek telt ruim tweehonderd pagina's, M.S.), en die wilden ze ook er uit hebben. Maar toen heb ik gezegd dat ik het hele boek terug zou trekken. Nu heb ik dus bijna geen ruimte gekregen, en teksten die veel uitgebreider hadden moeten zijn, zijn nu heel kompakt geschreven, waardoor bepaalde stukken ook beslist onduidelijk geworden zijn.

Je kunt bij een grote uitgever helaas niet doen wat je wilt. Het boek verkoopt wel goed; het had een eerste druk van 8.000 exemplaren, waarna een tweede druk van 3.000 in één maand was uitverkocht. Dus dat loopt wel.

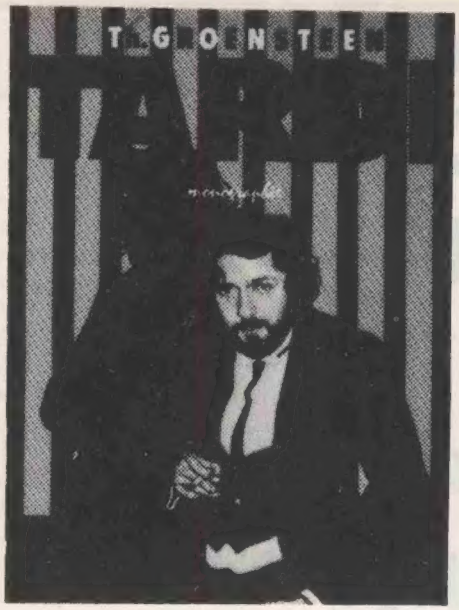

En het boek over Tardi?

Heel wat minder. *'Tardi'* werd door Magic Strip in 1980 uitgebracht in een oplage van 4.000 exemplaren, die maar langzaam verkocht. Nu willen de Pasamoniks het boek herdrukken met enige aanvullingen (zoals dat voor de Nederlandstalige editie gebeurd is, die al enkele jaren geleden had moeten verschijnen, M.S.), maar dat wil ik niet. Ik wil álles herschrijven, ik ben helemaal niet meer tevreden over die tekst. Maar dat zou inhouden dat ze de hele layout van het boek en alle films ook opnieuw moeten laten doen en betalen, en dat levert nogal wat financiële problemen op. Dat komt er waarschijnlijk dus niet van, maar ik vind dat niet zo erg omdat Les Cahiers de la Bande Dessinée me erg veel tijd kosten (ik werk daar zo'n zestig uur per week aan), en ik nog kontrakten gesloten heb voor het maken van andere boeken. Het beetje tijd dat ik heb kan ik niet gebruiken om hetzelfde boek steeds opnieuw te schrijven; ik moet nog andere dingen doen.

Andere boeken dus?

Ja, maar geen monografieën meer; dat wil ik niet meer op dit moment. In sommige gevallen wél, maar dan zijn het mensen als Jean-Claude Forest of Munoz, waar geen uitgever voor is; dat doet zelfs Casterman niet (die wel de meeste strips van deze auteurs uitbrengt, M.S.). Misschien kan ik bij Futuropolis terecht, maar dan verdien ik er niets aan, en ik moet van wat ik schrijf leven.

Je werkt nu voornamelijk aan de Cahiers. Hoe ben je bij Glénat terechtgekomen?

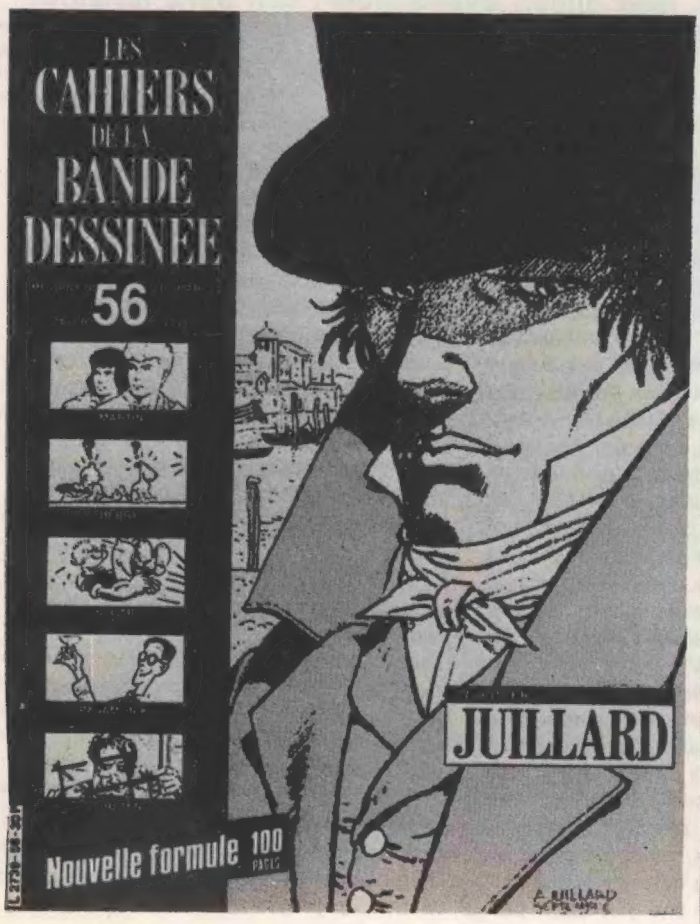

De Cahiers bestonden al vijftien jaar, als *Schtroumpf.* Naar mijn mening was er een goede periode in de jaren '70 toen Francois Rivière, Numa Sadoul en Yves di Manno erin schreven; dat duurde tot nummer 25 of zo. Daarna ging het steeds meer bergafwaarts met het blad, terwijl uitgeverij Glénat zelf steeds belangrijker begon te worden. Glénat had nooit aan iemand gevraagd zich om dat blad te bekommeren; voor elk nummer stelde hij één persoon aan, die het geheel moest koördineren en bij hem inleveren. Er bestond dus geen redaktie, er was alleen een onduidelijk, steeds wisselend groepje medewerkers. Het was dan ook vrijwilligerswerk; er was geen budget voor. Toen ik vier van de vijf laatste nummers koördineerde (Vandersteen, Crepax, Peyo en Comes) heb ik bijvoorbeeld mijn reis naar Milaan, om Crepax te interviewen, zelf moeten betalen; iets dergelijks kun je niet iedere keer doen. He blad liep dus af, de laatste nummers waren steeds onregelmatiger verschenen, omdat niemand er meer op zo'n manier aan wilde werken. En ook omdat het steeds moeilijker werd om na vijftig nummers nog auteurs te vinden, die zo'n belangrijk oeuvre hadden dat ze belangrijk genoeg waren om uitgebreid behandeld te worden (je kunt immers niet zo'n dossier gaan maken over een debutant, en grote buitenlandse auteurs, als Milton Caniff, kunnen ook niet behandeld worden als driekwart van hun werk niet in het Frans vertaald is, en dus onbereikbaar voor het publiek).
Daar heb ik voor Glénat een uitgebreid rapport over geschreven, en ik heb hem voorgesteld het blad te veranderen en er iets professioneels van te maken, dat regelmatig verschijnt, waarvoor ook meer geld beschikbaar is, en dat inhoudelijk meer gevariëerd zou zijn. Zo hadden Bruno Lecigne (de schrijver van o.a. *Les héritiers d'Hergé,* M.S.) en ik een aantal artikelen in ons hoofd die we over strips wilden schrijven, maar waar helemaal geen blad voor was. Hoogstens Bédésup, maar daar heb ik geen hoge pet van op. Er was géén blad waarin er plaats was voor een echte stripkritiek. En dat terwijl de Franse filmliefhebber elke maand uit tien professionele bladen kan kiezen, en de lezer van literatuur ook. Zo'n blad was er niet over strips, en dat wilde ik gaan maken. Ik heb met Glénat onderhandeld en hij heeft me het groene licht gegeven in oktober 1983. Op dat moment had ik nog niets: geen medewerkers, geen planning of wat dan ook. Maar Glénat verlangde dat het eerste nummer al in januari zou worden uitgebracht, in Angoulème. Dat eerste nummer (o.a. over Juillard, M.S.) heb ik toen *in zes weken* gemaakt. Hetzelfde overkwam me met het nieuwe L'Année de la Bande Dessinée" (het Frans Stripjaarboek' M.S.). Op 15 september hoorden we dat *Temps Futurs* het boek niet maakte, maar het moest 1 december in de winkel liggen. Het drukken zou de hele maand november in beslag nemen, dus hadden we zes weken om een boek te maken van 220 pagina's, en dat bij het werk dat het lopende nummer van Cahiers met zich meebracht, dat ging immers gewoon

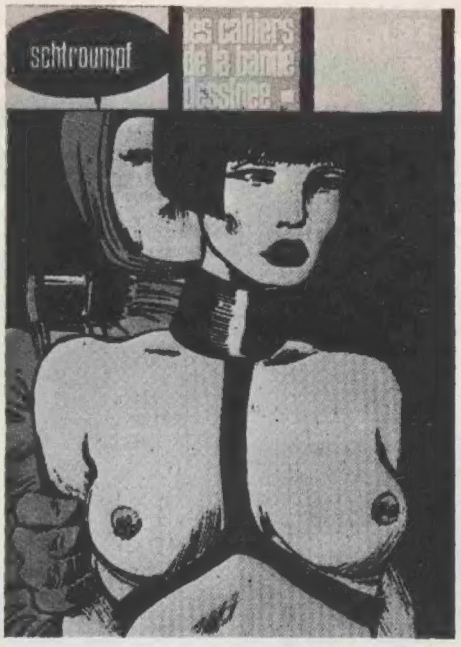

door. En er was *niets* vooraf; en zo gaat dat elke keer.

Jullie hebben dus geen tijd om vooruit te werken.
Nee, het enige wat vooraf vaststaat zijn de dossiers. Aan het begin van elk jaar moet ik met Glénat onderhandelen over deze dossiers (zes stuks). Op grond van deze dossiers wordt getracht meer kopers te lokken, het blad moet immers een minimum aantal exemplaren verkopen. Er wordt nu verlies gemaakt, maar als ik de auteurs die ik zelf interessant vind om te bespreken een dossier zou geven, neem iemand als Chantal Montellier, dan zouden daar maar zo'n duizend exemplaren van verkocht worden.
De nieuwe opzet van het blad is dus zo, dat we een dossier aan een populaire auteur wijden, maar dat dossier beslaat nog maar éénderde van het totale blad; in de rest kan ik toch uitgebreid aandacht besteden aan andere auteurs. In september is er een dossier 'Bourgeon', maar kunnen we ook 25 pagina's aan Montellier of iemand anders besteden. Ook als Montellier me meer interesseert moet ik deze concessie doen, want als we Bourgeon niet zouden behandelen was Montellier ook onmogelijk.

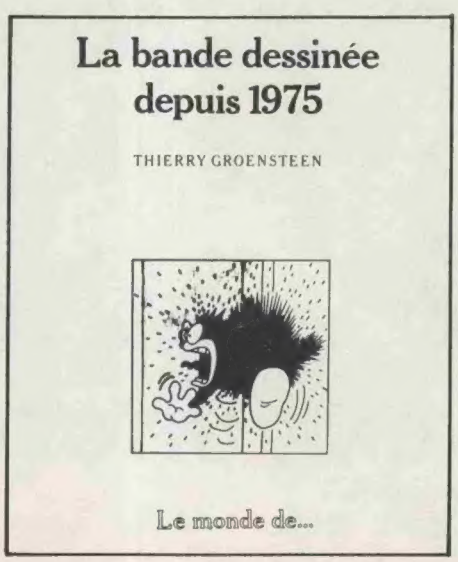

Hoe ver reikt de invloed van Glénat wat betreft de inhoud van het blad?
Het enige waarover we tot overeenstemming moeten komen zijn de dossiers; daarin proberen we ook de verschillende tendenzen en de verschillende uitgevers zoveel mogelijk in gelijke verhoudingen aan bod te laten komen. Maar over de rest van het blad wordt niet gepraat; Glénat vertrouwt me dat werk toe, en hij krijgt zelf niets onder ogen voordat het gedrukt is. Aangezien ik in Brussel woon en hij in Grenoble onderhouden we ook weinig kontakt; we zien elkaar één keer per maand, in Parijs.

Hoeveel tijd ben je kwijt met het maken van het blad?
Aan de Cahiers werk ik zo'n zestig uur per week; dat is erg veel, maar ik moet het blad ook in mijn eentje maken. Er zijn wel veel schrijvende medewerkers, maar ik moet alles koördineren, artikelen vragen, teksten en drukproeven korrigeren, de lay-out doen, de illustraties uitzoeken... Ik zou heel graag hebben dat Glénat nog iemand in dienst neemt voor dit werk, maar dat kan op het moment niet omdat daar geen geld voor is. Er wordt geen winst op het blad gemaakt, en ik ben de enige die voor het werk betaald kan worden. Als ik dus wil dat het blad blijft voortbestaan moet ik voorlopig wel op deze manier blijven werken.

Je zegt dat je de redaktie van het blad in je eentje doet. We hadden begrepen dat je in Brussel met een klubje mensen samenwerkte.
Er zijn twee groepen mensen. Er is een groep van zes mensen in Brussel en Bruno Lecigne in Parijs, met wie ik nauw samenwerk. Als je met mensen wil samenwerken moeten die wel in de buurt wonen, anders kun je niet gemakkelijk overleggen. De mensen die ik in Brussel bijeengebracht heb zijn mensen die ik kende, maar die nog nooit over strips geschreven hadden voordat ik hen daarom vroeg. Ze hebben andere specialisaties: Thierry Smolderen in theater en muziek, Arnaud de la Croix in literatuur (hij heeft enkele romans geschreven en redigeert een literaire reeks), Anita van Belle in literatuur en theater, enzovoort. Ze komen uit andere richtingen, maar ze schrijven goed en ze interesseren zich voor strips.

Wij komen één of twee keer per maand bij elkaar om over de problemen van het blad te praten, over de inhoud, maar daarna gaat iedereen weer naar huis om zijn eigen artikelen te schrijven; ze bemoeien zich voor de rest niet met het maken van het blad, ze hebben ook geen kontakt met de andere medewerkes.
Naast deze mensen heb ik buiten Brussel nog zo'n twintig andere medewerkers in België en Frankrijk met wie ik schrijf of bel, en die me hun stukken toesturen. En verder probeer ik een netwerk van korrespondenten in het buitenland op te zetten, in alle landen waar strips gemaakt worden, om op die manier de lezer steeds op de hoogte te houden.

MONSTER van ANDREAS

Redactie en lezers van Stripschrift kozen **Rork** van Andreas tot **het beste stripalbum van 1984**.
Ter gelegenheid hiervan en ter gelegenheid van de Strip-3-daagse maakte Andreas het verhaal **MONSTER**.

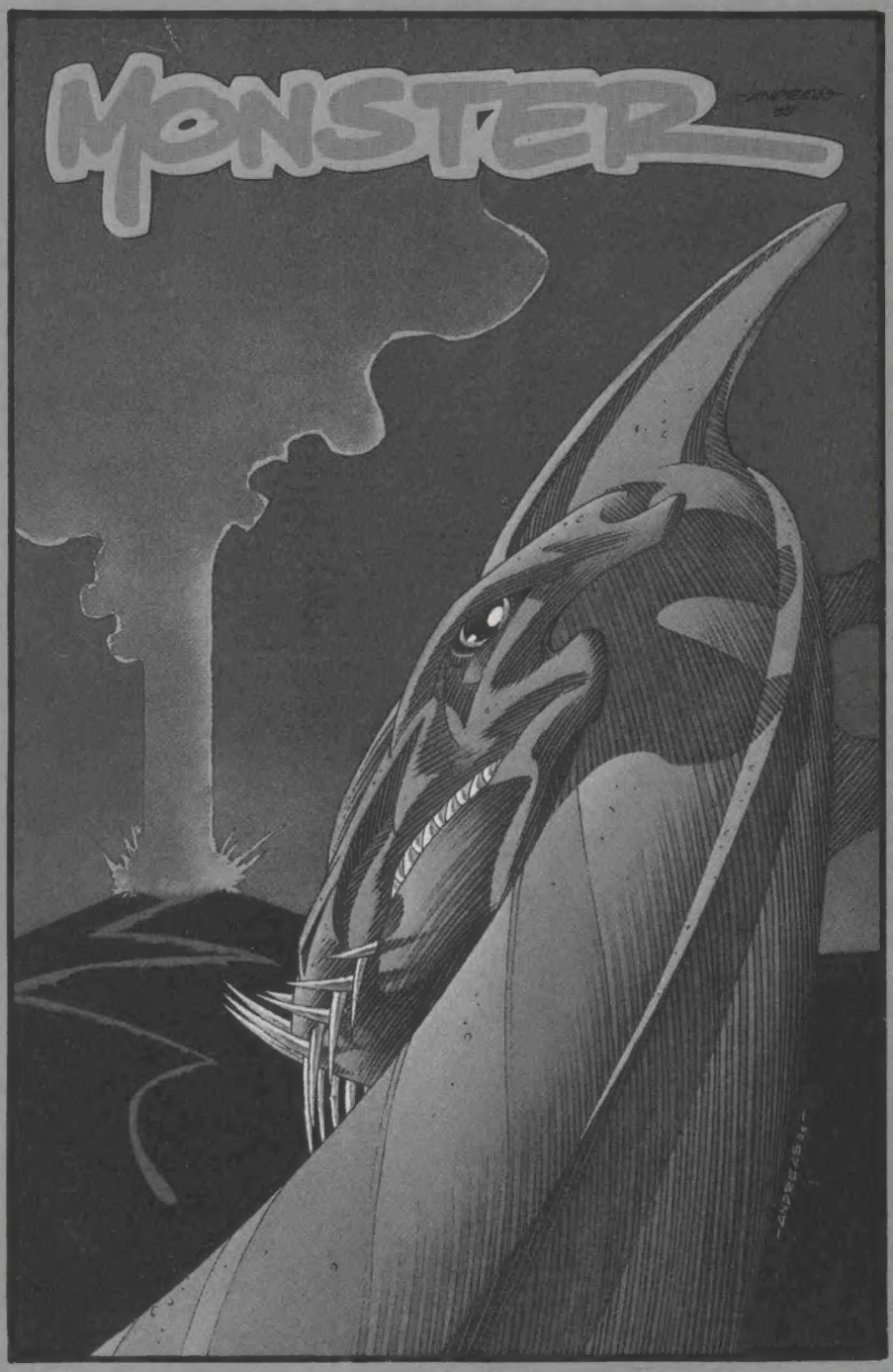

In **MONSTER** paart Andreas op zijn onovertroffen manier realistische details aan abstrakte vormen en wreedheid aan humor.

Oplage 1000 ex.
Formaat 16 × 24 cm.
Stofomslag.
Prijs *f* 9,90

Te bestellen door overmaking van *f* 9,90 plus *f* 1,60 aan portokosten op postgiro 209948 tnv Stripschrift Zeist.

VONK UITGEVERS
postbus 420
3700 AK ZEIST

DE TEKENAAR VAN RORK

...MIS VOORAL NIET HET ALLERNIEUWSTE,
LANGVERWACHTE EN FEL BEGEERDE ALBUM

GUUST FLATER nr. 0

vanaf 17 oktober '85 overal verkrijgbaar!

"GADGETS EN GAGS"

Prijs: *f* 6,75

LET OP!

Naast deze ingenaaide uitgave á *f* 6,75 zullen ook de delen **R1, R2, R3, en R4** in een **fraaie gekartonneerde uitvoering,** verschijnen!
TOT 10 DECEMBER '85: *f* 11,25 per deel,
daarna: *f* 12,50

UITGEVERIJ DUPUIS - Industriestraat 13, 6135 KE Sittard – Telefoon 04490-19744* – Telex 36025

DONKERE MACHTEN EN DUISTERE KRACHTEN

HET OOG DES MEESTERS®
FANTASY-SPELLEN

BIJ SPEELGOED - EN BOEKHANDEL

Een raadselachtige, geheimzinnige kreet?
De beoefenaars van het nieuwe spel "Het Oog des Meesters" zullen de betekenis hiervan snel ontdekken.

Het Oog des Meesters is een spannend nieuw fantasy-rollenspel waarin de spelers zich wagen in Avonturië, het land waar elk spel zich afspeelt. Iedere speler heeft een rol, zij zijn de helden die gezamenlijk een fantastisch avontuur beleven.
Of ze hun doel bereiken, hangt af van hun inventiviteit, hun moed en behendigheid én.... van de worp van de 20-zijdige dobbelsteen.

Het Basisspel en de speldoos "De Instrumenten van de Meester" zijn verkrijgbaar bij de speelgoed- en boekhandel. Ook zullen hier de regelmatig verschijnende nieuwe avonturenboeken voor Het Oog des Meesters verkrijgbaar zijn.

Voor meer informatie over het spel kunt u zich richten tot het secretariaat van Het Oog des Meesters. Vul hiertoe de onderstaande coupon in. Adresseren aan: Secretariaat Het Oog des Meesters, Antwoordnummer 1000, 3500 VE Utrecht.

COUPON — Een postzegel plakken is niet nodig.

Stuur mij meer informatie over Het Oog des Meesters
Naam _____
Adres _____ Postcode _____
Plaats _____
Leeftijd _____ M/V

Stripkritiek in de Nederlandse dagbladen; stripjournalisten over hun werk

door Har Brok en Hans Frederiks

Na 200 nummers *Stripschrift* (201 voor wie het nulnummer mee wil rekenen) leek het de redaktie een goede gedachte om eens stil te staan bij haar eigen bezigheden: de stripkritiek. Elders in dit nummer vindt u verschillende artikelen met betrekking tot dat onderwerp. In deze bijdrage laten we anderen aan het woord over hun aktiviteiten als stripkritikus en wel speciaal als stripkritikus voor de krant, een fenomeen dat nog uitgevonden moest worden toen *Stripschrift* opgericht werd. We nodigen daartoe uit de journalisten Frans Kotterer *(Het Parool)*, Hans Kuitert *(De Gelderlander)*, Hans Steketee *(De Volkskrant*)en Felix Wilbrink *(De Telegraaf)*. Een en ander resulteerde op 10 mei 1985 in een levendige en af en toe wat chaotische gedachtenwisseling, waarvan we een gedeelte hier onverkort afdrukken.

Frans Kotterer *(Het Parool)*:
Ik ben over strips gaan schrijven in *Het Parool*, omdat niemand het deed. Ik vond strips leuk en ik vond dat er over geschreven moest worden omdat er een heel groot publiek voor is. Toen ik op de kunstredaktie kwam, was meteen duidelijk dat daar ruimte voor was.

Felix Wilbrink *(De Telegraaf)*:
Ik was liefhebber van De Rode Ridder en toen het 150ste deel (? HB/HF) daarvan uitkwam heb ik een overzichtsartikel daarover geschreven dat door kopijgebrek meteen geplaatst kon worden. Vanaf dat moment schrijf ik over strips in *De Telegraaf*.

Hans Kuitert *(De Gelderlander)*:
Mijn verhaal komt overeen met dat van Kotterer. Er werd niet over geschreven en ik vond dat juist wel noodzakelijk. Ik ben gewoon begonnen; ik heb een kunstredakteur gezegd dat er over strips geschreven moest worden en die heeft daar ruimte voor ingeruimd.

Hans Steketee *(De Volkskrant)*:
Mijn positie is iets anders. Ik ben niet in dienst bij *De Volkskrant*, maar ik ben medewerker. Het hangt van mijzelf af wat ik doe en ik heb geen hele vaste afspraken. Mijn bijdragen vallen onder de redaktie van *Het Vervolg* (Zaterdagbijlage van *De Volkskrant*) en niet onder de kunstredaktie.

Journalistieke norm

Onze ervaring is dat het veel verschil kan maken voor welke redaktie je werkt. Jan Paul Bresser, ex-kunstredaktie De Volkskrant, *bijvoorbeeld moest juist niets van strips hebben. Zo valt het ook op dat de bijdragen over strips in de* N.R.C. *in de weekeindbijlage verschijnen en niet in het* Cultureel Supplement.

HS: Wat wil je, K.L. Poll heeft daar de redaktie van en die haat strips. Van de andere kant is ook de inhoud van stukken over strips bepalend. Als ik een artikel schrijf over stripinvloeden in de beeldende kunst dan zal dat toch in de kunstbijlage opgenomen worden, omdat het daar thuishoort. Mij persoonlijk maakt dat allemaal niet zo veel uit.

Jullie bepalen zelf de omvang en frequentie van jullie bijdragen?

HS: In principe wel, maar ik ben natuurlijk wel gebonden aan de opzet van *Het Vervolg*. Het is ook weer niet zo dat *De Volkskrant* elke week een bladzijde over strips wil hebben.

HK: Over strips wordt in regionale kranten geschreven door redakteuren die eigenlijk een andere funktie hebben en die doorgaans niet op een kunstredaktie gestationeerd zijn. Het is daar dus meer zo dat de tijd die overschiet naast het gewone werk bepaalt hoe vaak en hoeveel er over strips geschreven wordt. Het is een kwestie van prioriteiten stellen en dat betekent in het algemeen dat een wekelijkse frequentie niet gehaald kan worden. Daar komt voor mij bij dat ik over strips schrijf uit journalistieke overwegingen, om tendensen te signaleren bijvoorbeeld, en niet omdat ik strips zo leuk vind. Mijn journalistieke normen bepalen hoevaak ik over strip schrijf en dat kan ook twee keer per week zijn. Het verschijnen van nieuwe stripalbums is op zich voor mij geen reden om daarover te schrijven.

Maar het verschijnen van een nieuw Asterix-album is toch ook een nieuwsfeit.

HK: Dat is niet waar. Elke dag rijden er mensen door het rode stoplicht, maar dat is pas nieuws als iemand daardoor verongelukt.

Maar er komt toch ook elk jaar een nieuw boek van Reve uit en dat wordt wel degelijk besproken.

FW: Ik ben het ook niet met Kuitert eens: een nieuwe Asterix is wel degelijk een nieuwsfeit.

Daarom noemen we ook speciaal Asterix, omdat die in brede lagen van de bevolking gelezen wordt. Wat vinden de anderen daarvan?

FK: Ik zou er niet over schrijven. Asterix komt vanzelf wel goed. Niet de moeite waard om te melden dus. Mijn keus om ergens over te schrijven wordt bepaald door wat ik interessant vind en door wat er uitkomt. De frequentie kan daardoor dus zeer onregelmatig zijn. Mijn eigen voorkeur geeft daarbij de doorslag; aan de zogenaamde massastrips doe ik vrijwel niets meer.

HS: De aktualiteit is bij mij volstrekt sekundair. Het kan zijn dat ik pas na twee jaar over een stripalbum schrijf.

Jij schrijft ook over strips, zoals die van Régis Franck, *die geen hond in Nederland kent.*

HS: Ja, omdat ik dat leuk vind. Bovendien wordt Régis Franc in Nederland wel gekend door het blad *Wordt Vervolgd*.

HK: Ik kom nog eens terug op die Asterix. Kijk, de eerste Asterix die alleen door Uderzo gemaakt werd, zonder Goscinny, dat was voor mij natuurlijk wél een nieuwsfeit.

FK: Voor mij ook, want daar ben je nieuwsgierig naar.

HK: En als het tweede solo-album van

Uderzo beduidend beter is dan het eerste dan kan dat een reden zijn om daar ook weer over te schrijven, maar niet omdat het uitkomt alleen.
FK: Van belang is daarbij wat er verder uitkomt; je weegt het aanbod onderling af en dan gaan die massastrips er toch het eerste uit.
Tot nu toe hebben jullie het voornamelijk over jullie reakties op het albumaanbod, maar er zijn in de stripwereld toch ook allerlei andere gebeurtenissen en nieuwsfeiten, die in de krant gevolgd moeten worden: tekenaars die ons land bezoeken, tentoonstellingen, de Strip3daagse, er gaan striptekenaars dood...
FK: Als striptekenaars belangrijk zijn krijgen ze een fraaie necrologie.
Toonder is dan een duidelijk geval, maar Andries Brandt?
FK: Brandt niet dus, maar het is ingewikkelder. Ik heb als kunstredakteur meer te doen dan alleen strips en een dag heeft maar 24 uur. Tijd is ook een belangrijke factor, waardoor er wel eens zaken tussen wal en schip terecht komen zonder dat je dat beleid kunt noemen.
HS: De vraag is ook of al die dingen echt wel zo interessant zijn voor de krant, want naast de kranten bestaat er intussen ook een strip-pers die die dingen uitgebreid en op de voet volgt. Moet de krant dat dan ook nog eens doen?
Dat kun je niet zo stellen. Voor allerlei terreinen (literatuur, ruimtevaart, sport, enz.) bestaan er speciale vakbladen. Het zou erg leeg in de krant worden als je daarom niet meer over die terreinen zou schrijven.
HS: Zo bedoel ik het niet, maar het bestaan van zo'n pers betekent dat de krant zich kan beperken tot bijv. necrologieën van de allerbelangrijkste filmregisseurs. Maar goed, nogmaals, het heeft veel met de journalist zelf te maken en in mijn geval zul je dus weinig biografische uiteenzettingen of interviews kunnen verwachten. Ik ben daar niet echt in geïnteresseerd, ik vind belangrijker wat ik in stripalbums zie en lees dan wat een auteur daarover te melden heeft. Wat hij te melden heeft hoort in zijn boeken te blijken.
FK: Prijzen, onderscheidingen bedoel ik, kunnen vanzelfsprekend ook wel eens een reden zijn om iemand aan de orde te stellen, maar niet andersom, want ik denk vaak bij mezelf: hoe is het mogelijk dat zo'n man een prijs krijgt! IK zou daarom ook bij zo'n prijs een stukje kunnen schrijven over het feit dat de jury kennelijk bevolkt werd door een stel volslagen gekken...
Je hebt het over de stripprijzen van vorig jaar?
FK: Dat had je gedacht, toen zat ik zélf in de jury!

Het aanbod en de lezers

Het valt niet te loochenen dat het boekenaanbod een belangrijk criterium is voor het al dan niet schrijven over bepaalde strips in de krant. Merken jullie nu dat uitgeverijen daarop inspelen? Worden jullie overspoeld met nieuwe albums of -pluggers?
FK: De grotere uitgeverijen weten niet hoe snel ze hun nieuwe albums op je bureau moeten zien te krijgen. Die hebben dat dus wel door. Bij de kleinere ligt dat moeilijker, door gebrek aan mankracht denk ik. De uitgaven van Magic Strip en Albino, die vaak zeer de moeite waard zijn, moet ik onderhand zelf in België gaan halen. Ik ben dus ook niet te beroerd om zelf allerlei uitgaven te kopen.
FW: Bij mij is dat precies hetzelfde, alleen met die aantekening dat een aantal kleinere uitgeverijen zichzelf censureren met het idee dat hun uitgaven toch niets voor *De Telegraaf* zullen zijn.
Je bedoelt dat ze liever niet besproken worden dan slecht besproken?
FW: Volgens mij denken ze dat sommige van hun strips wel heel erg ver liggen van de interesse van het *Telegraaf*publiek en dat ze die strips dan maar niet sturen.
FK: Dat is heel dom van ze.
FW: Van Wulften is zo'n uitgeverij, totdat ik hem vertelde dat hij zich erop verkeek.
FK: Ja, maar Van Wulften is een geval apart. Die heeft *Het Parool* ook nog nooit iets uit zichzelf gestuurd, die moet ik echt altijd even bellen. Ik vind dat prima hoor, want ik word zo nu en dan wel eens helemaal nerveus van al die nieuwe pakken strips op m'n bureau. Hoe is het mogelijk dat dit uitgebracht wordt, zit ik dan wanhopig te denken!
HS: Dat kun je wel van 80% zeggen van wat er verschijnt.
Wat doen jullie nu met uitgaven die je pas toegestuurd krijgt als ze al maanden in de winkel liggen. Wij hebben die ervaring bij Stripschrift *met Dupuis en dat is al lastig genoeg, maar jullie dagelijkse verschijning verhindert dan toch eigenlijk dat je na maanden nog eens over die albums kunt gaan schrijven?*
FW: Het gebeurt me wel eens dat ik de uitgaven van het derde kwartaal pas na die van het vierde op m'n bureau krijgt! Zo kun je reeksen toch niet meer volgen...
Jullie hadden het over die zelfcensuur van kleinere uitgeverijen voor wat betreft jullie specifieke lezerspubliek en jullie zijn het daar niet mee eens. Maar is het niet zo dat jullie zelf ook met zo'n soort censuur werken. Dat jullie bepaalde uitgaven onbespro-

Frans Kotterer. Foto © Henk Koetzier-Het Parool

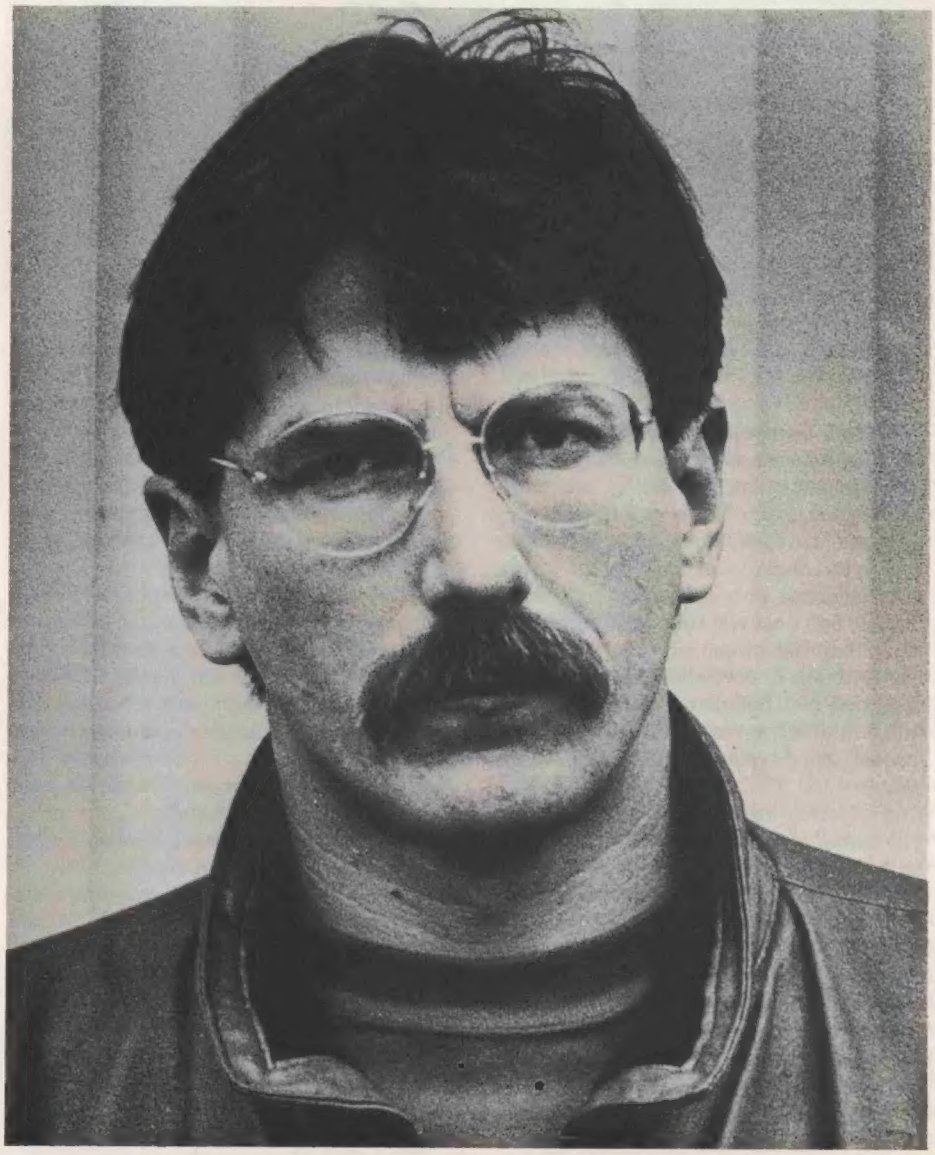

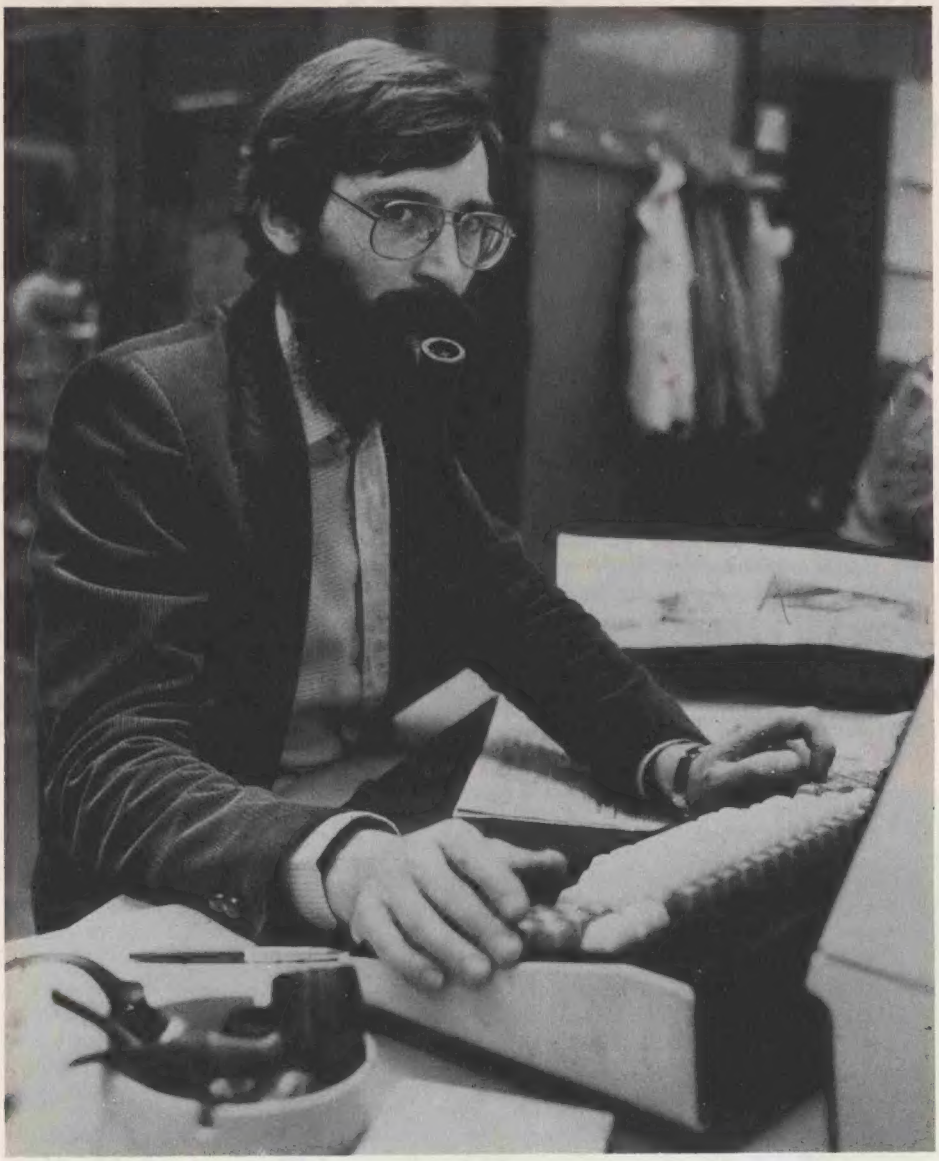

Hans Kuitert

ken laten, omdat jullie dat niets voor jullie specifieke lezers vinden?
HK: Absoluut niet.
FK: Ik ben ook niet zo geïnteresseerd in mijn lezerspubliek, hoor, bij mijn selektie. Wel in de manier waarop ik schrijf, dat het voor iedereen te volgen moet zijn en zo, maar ik heb best wel eens geschreven over een album dat misschien maar 15 mensen zullen kopen in Nederland. Ik kan dat publiek ook niet definiëren. Ik snap ook niet hoe een afdeling marketing in staat is een 'profiel' van de gemiddelde lezer op te stellen.
Nog afgezien daarvan: over sommige dingen schrijf je wel in Stripschrift *en niet in de krant. Dat heeft hiermee te maken, omdat je het dan ook over lezers hebt.*
HS: Natuurlijk is dat zo, er is een groot verschil.
FK: Ik heb nooit voor *Stripschrift* geschreven, dus ik weet ook niet met wat voor een intentie jullie dat maken. Ik streef bijvoorbeeld absoluut niet naar volledigheid in mijn berichtgeving.
Je hebt het nu over Stripschrift. *In zekere zin doen wij dat ook niet, maar omdat er een groep redakteuren is, die bestaat uit mensen met elk een eigen interesse, wordt het geheel toch redelijk bestreken. Volledieger natuurlijk dan wanneer één journalist de dienst uitmaakt. Bovendien wil je als vakblad ook aan geschiedschrijving doen en dat betekent dat er wel eens tegen heug en meug artikelen in elkaar geramd worden. Of saaie bibliografieën.*
HS: Dat is een verschil met ons werk. Kijk nu naar die lijsten met nog verkrijgbare oude nummers die jullie steeds publiceren, net zoals *Stripofiel,* dat bestaat bij een krant toch niet. Daarom voel ik me ook niet schuldig als ik bepaalde dingen onvermeld laat in de krant.
Zou jij dan anders schrijven als je voor Stripschrijft *zou schrijven?*
HS: In eerste instantie niet, maar ik heb het nooit gedaan. Ik heb het probleem niet bij de hand. Laat ik maar een voorbeeld geven: de nieuwe Asterix, die zou ik niet bespreken in de krant en absoluut niet in *Stripschrift!*
FK: Ik denk dat *Stripschrift* daar toch niet onderuit kan. Zo een vakblad pretendeert toch een breed beeld te geven van algemene ontwikkelingen.
HS: Die illusie moet dus overeind gehouden worden.

Jullie verhaal over het schrijven over strips in de krant is als een pad zonder hindernissen. Het klinkt bijna ongeloofwaardig als je je realiseert hoe dat een aantal jaren terug nog was. Heeft het jullie dan echt zo weinig moeite gekost om dit te bereiken? Wellicht herinneren jullie je nog die serie over strips in Nederlandse kranten die jaren geleden in Stripofiel *verscheen. Die stiefmoederlijke behandeling die daarin bleek, de volstrekt ondeskundigen die de strips aankochten?*

FK: Ja, de aankoop van strips is gewoon een sluitpost. Ik zit al 'n jaar of 5 in een kommissie die op zoek is naar goede originele strips, maar ik weet eigenlijk niet eens meer of die kommissie nog bestaat. Als je iets gevonden hebt en je noemt dan het bedrag, dan valt de hoofdredaktie van pure verbazing achterover. De *Peanuts* is altijd veel goedkoper, maar dat kan ook niet anders met zo'n miljoenenoplage. Iets eksklusiefs, zoals voor *Het Parool* jarenlang Kapitein Rob was, kost gewoon geld.
Al was het maar het normale uurloon.
HK: Maar daar gaat het hier nu toch niet om, dacht ik, het gaat om het verschijnsel stripkritiek in de krant.
Dank je, het gaat om de kentering in de aversie tegen strips in de krant sinds een aantal jaren.
FW: Maar was er daarvoor dan wel iets om over te schrijven?
FK: Nou er was wel meer aan de hand. Mijn Eric de Noormandeeltjes zijn in de vierde klas van de lagere school nog gewoon in beslag genomen. Mijn vader vond dat gelukkig onzin en is mijn onderwijzer op hoge poten komen vertellen dat hij mij die boekjes zelf gegeven had en dat hijzelf wel uitmaakte wat ik las.
HS: Het schijnt zo te zijn dat de minister de ooit officieel verwoorde aversie tegen strips gaat herroepen.
Je bedoelt de presentatie van het TV-Wordt Vervolgd boek. Een belachelijke zaak.
FK: Dat maakt het onderhand een stuk minder aantrekkelijk om over strips te schrijven.
Begin 1984 heeft minister Deetman bovendien al officieel het stripboek 1984 *van uitgeverij Van Wulften ten doop gehouden.*
FK: Genant ja, terwijl dat boek barstte van de taalfouten.
Deetman zal zijn eerste stripboek dus nog moeten gaan lezen, maar we dwalen af. Jullie hebben die kentering als journalist dus eigenlijk niet meegemaakt. Jullie zijn van de tweede generatie zullen we maar zeggen.
FK: Nou het is meer zo dat dertigers en veertigers, die opgegroeid zijn met strips, onderhand op posities zitten waar ze iets te vertellen hebben en dat geldt ook voor de krant.
HK: Wanneer ben jij begonnen over strips te schrijven in *Het Parool*?
FK: Ik denk zo'n 5 jaar geleden.
FW: Ik ook zoiets.
HK: Ik doe het nu zo'n 6 of 7 jaar.
HS: Twee en half of drie jaar.
De anderen hadden al een baan bij de krant

en dat maakt een entree dus wat gemakkelijker. Hoe ging dat bij jou?
FK: Ben jij door *De Volkskrant* gevraagd om over strips te schrijven?
HS: Nee, ik ben gewoon stukjes gaan opsturen en die werden geplaatst. Op een gegeven moment kwam er overleg daarover, zo een beetje in de tijd dat Daalder bij hen verdween; allemaal heel toevallig dus.
FK: Ik heb ook een tijdje niet over strips geschreven en toen deed Daalder dat bij *Het Parool.* Om redenen van bezuiniging werd verordonneerd dat beknibbeld moest worden op medewerkers en zo heb ik dat weer van hem overgenomen.
HS: Een krant zou gek zijn om niet over strips te schrijven. Alle kranten of tenminste toch *De Volkskrant* willen een groot en breed publiek aanspreken. Welnu dat publiek is hetzelfde publiek dat strips leest, dat is toch duidelijk.
HK: Maar toch maak je als journalist niet met dat publiek in je achterhoofd je keuzes bij het schrijven over strips. Dat zou een kommerciële keuze zijn en die hanteer je als journalist ook niet bij je andere werk voor de krant.
HS: Het is iets anders: de krant wil zoveel mogelijk kopers hebben en wat kun je als krant dan beter doen dan in te haken op die kopers.
FK: Dat is onzin: de uitgever wil zoveel mogelijk kranten verkopen. De redaktie wil een zo goed mogelijke krant maken, dat is een essentieel verschil.
HS: Okee, maar dat betekent ook: het publiek zo breed mogelijk informeren. Dat is voor een redaktie dan wel geen materieel belang, maar wel een ideëel. Dat ideële heeft echter ook weer twee aspekten: het feit dat er uitsluitend over goede strips geschreven wordt én het feit dat er überhaupt over strips geschreven wordt. Ik heb het over dat laatste, dat er dus wel over strips moet worden geschreven. Idealiter gaat het dan om bijdragen over strips die om een of andere reden de moeite waard zijn, dat is een feit. Bij een blad als *Stripschrift* ligt dat anders, daar gaat het alleen om strips als zodanig volgens mij.
Tsja, dat zeg jij. Hier spreekt een lezer van Stripschrift, *zullen we maar zeggen. Het is hiervoor al ter sprake geweest. Individueel handelen we in de redaktie net zoals jullie, maar als redaktielid voelen we toch wel de plicht om dingen waar we persoonlijk niet gelukkig mee zijn toch een plaats te geven in het blad, tenzij de redaktie natuurlijk kollektief ergens tegen is. Neem nu zo een onderwerp als 'voetbalstrips', daar staat niet iedereen in de redaktie juichend achter.*
HS: Precies, jullie kunnen niet ontkennen dat ze er als genre zijn, dus jullie schrijven daarover! Dat is een verschil met kranten voor mij.
FK: Wacht even, ik heb in *Het Parool* ook over voetbalstrips geschreven. Ik houd van voetbal én van strips, ook van die prachtige Engelse instruktiestripboekjes, en dan komt het vanzelf bij elkaar. Leuk om in één stuk te verwerken, maar ik doe dat dan wel voor de jongerenpagina *Goochem.* Zo schipper ik wel vaker: strips 'voor volwassenen' op de kunstpagina's en jongerenstrips op de jongerenpagina's, ik heb die keus dus ook nog.
Die voetbalstrips zijn in de redaktie van Stripschrift *natuurlijk ook aangekaart door de voetbalfreaks, dus dezelfde kombinatie van hobbies als bij jou. Maar waar we het nu over willen hebben is wat jij nu beoogt en bereikt met de bespreking van 'n obskuur albumpje, dat misschien maar door 15 mensen aangeschaft gaat worden. Wat heeft zo'n bespreking nu te maken met dat grote brede publiek, waar jullie voor schrijven?*
FK: Welk publiek ik dan bereik weet ik niet.
HS: Het gaat niet om één zo'n bespreking, maar om de berichtgeving over strips in je krant in zijn geheel. Dat geheel is gericht op alle lezers.
HK: Je kunt wat de krant betreft een vergelijking maken met de TV-gids; iedereen haalt eruit wat hij wil zien. Bij de krant; wat je op dat moment belangrijk vindt om te lezen. De krant is de 'gids' van de maatschappij. Daarbij is het kommerciële niet relevant, nooit. Het kan de moeite waard zijn om over een film te schrijven, waar maar één man naar toekomt. Het gaat erom of die film de moeite waard is.
FK: Ja, we recenseren ook konserten in de Kleine Zaal. Ik weet wat er gebeurt als de krant dat niet doet. Dan hangen binnen twee dagen mensen aan de telefoon om ons te melden wat we gemist hebben. De krant heeft daarin een funktie.

De toekomst

Voorzien jullie dat er in de toekomst méér ruimte in de krant besteed zal worden aan strips?
Allen: nee, nee hoor, natuurlijk niet!
De stripkritiek in de krant is nog jong en pas sinds kort begint er iets te bestaan als 'volwassen strips'. Dat moet zich dus nog ontwikkelen.
HS: Wat zijn in godsnaam strips voor volwassen lezers?
Andere strips dan Jerom in elk geval.
HS: Ja natuurlijk, maar volwassen in de zin van een volwassen inhoud of in de zin van niet te begrijpen voor jonge lezers?
Nee, anders. Neem nu bijvoorbeeld Loustal, die maakt strips met diepgang, die zeker niet gericht zijn op pubers. De plaatjes alleen al zijn interessant...
FK: Loustal wordt haast al beeldende kunst.
Precies, strips op een niveau waar die grens overschreden of irrelevant wordt. Dat zou toch kunnen leiden tot meer aandacht ervoor bij de kunstredakties. Een paginagroot interview met Loustal bijvoorbeeld en wat dies meer zij.
FK: Ja, ik denk toch dat dat wel gaat gebeuren. Waarom niet?
FW: Ik denk dat het medium strip is ingehaald door de kabeltelevisie. Het zag er even heel gunstig uit voor de strip, omdat de generatie die van kindsafaan strips gelezen had de hele beeldtaal kende en er goed door geamuseerd kon worden. Maar die generatie is met een razend tempo volgedouwd door de Sky Chanels en Music Boxes en zo en die wordt daar fantastisch mee bezig gehouden, omdat de kommercie dat wel ziet zitten.
Maar boeken en films zullen niet verdwijnen.
FW: Dat is dapper gezegd, maar ik betwijfel of boeken niet zullen verdwijnen.
Maar die tienduizend fanatieke literaire lezers zullen er altijd zijn.
HK: Dan neemt de aandacht voor strips in de krant dus nooit toe.
Dat klopt niet, de ruimte die eraan besteed wordt is niet evenredig aan het aantal in literatuur geïnteresseerden. Kijk maar naar al die krantenbijlagen, hele pakken papier.
FW: Dat zou je jezelf ook wel eens kunnen doen afvragen of *De Volkskrant, N.R.C.* of *Vrij Nederland* dat doen ten dienste van hun lezers of omdat ze zichzelf daarmee andere diensten bewijzen...
FK: De bijlagen zijn zeker aantrekkelijk vanwege de advertenties.
Dat is toch een andere diskussie; het gaat ons er hier om dat er steeds meer strips uitkomen die de grens met de literatuur en de beeldende kunst overschrijden.
HK: Goed, maar de markt voor zulke titels is zo klein dat de uitgevers hier ze maar mondjesmaat uitbrengen. Het is niet te verwachten dat dat aanbod een gigantische vlucht zal nemen en daarom denk ik dat er in de krant ook niet veel meer ruimte daarvoor nodig zal zijn.
Dat ligt dan volgens jou eigenlijk hetzelfde als bij de literatuur, waarvan in de krant – zeker als je even afziet van speciale bijlagen – ook maar een beperkt, zeer selekt deel besproken wordt.
HK: Ik denk dat over een jaar of 15 inderdaad de strip geïntegreerd zal zijn in de overige kunsten. De literaire recensent zal indien nodig ingaan op de nieuwe strip van Jan Willem van de Wetering en de beeldende kunst recensent op de nieuwe strip van Joost Swarte of zo. En dan heffen wij ons als stripjournalisten op.
Dat is voorbarig. Door zo'n integrtie wordt de strip tekort gedaan. Strip is niet alleen een verhaaltje en ook niet alleen plaatjes: deze aspekten moeten in onderlinge samenhang beschouwd worden.
FW: Dat zou zo zijn als strips evenveel impact hebben als bijv. film, maar dat is niet zo.

Interviews

Hoe staan jullie tegenover het begrip deskundigheid? Wat is nu een filmdeskundige: iemand die veel films gezien heeft? Iemand die verslingerd is aan films?
FW: Volgens mij zit dat zo. Op een gegeven moment was er zomaar film en onmiddellijk na de eerste belangrijke films kwamen er filmredakteuren, journalisten die naast hun normale redaktiewerk gingen schrijven over film. Omdat het medium film zo belangrijk werd en zo vreselijk veel te vertellen had aan de massa (ook politiek) had men al snel behoefte aan eksperts en dat werden natuurlijk degenen die er het langste over geschreven hadden. Dat is nu eenmaal zo. Zo onstonden er allengs ook scholen van filmrecensenten, maar zoiets zie ik met striprecensenten niet gebeuren.

Het belang van strips is daarvoor niet groot genoeg. Dat zie ik niet zitten.
FK: Ik zie die scholen van filmkritici niet zo, zeker de afgelopen jaren niet. Ik weet niet hoe je dat moet vergelijken. Kijk in Nederland, en daar hebben we het nu toch over, bestaat er sinds kort zoiets als een filmindustrie. Vol trots wordt nu uitgeroepen dat de Nederlandse filmindustrie in staat is om echte B-films te maken. Een bedroevende zaak trouwens, maar op stripgebied gebeurt er eigenlijk helemaal niets in Nederland, zelfs geen professionele B-strips. De kritiek houdt daar gelijke tred mee. In wat ik zo aan de orde stel in de krant op stripgebied overheerst het Franse werk. Dat betekent weer dat ik te maken heb met auteurs die niet naast de deur wonen en dat maakt interviewen tot een kostbare en tijdrovende zaak, dus dat gebeurt dan niet. Taal is soms ook een probleem, want al die Fransen spreken alleen maar Frans, tsja, er zijn zoveel afwegingen. In principe kan het, maar het komt er amper van.
Dan zul je wel geprofiteerd hebben van het feit dat Kousemaker Eisner naar Amsterdam haalde dit jaar?
FK: Die had ik willen interviewen, maar in de tijd dat hij hier was liepen er een paar dingen doorheen op een ander gebied die echt gedaan moesten worden en toen heb ik het laten schieten. Met bloedend hart, dat wel.
HS: Ik zou niet weten wat ik zo iemand zou moeten vragen.
FW: Ik heb anders een interessant gesprek met hem gehad...
HS: Misschien wel, ja...
FW: Genoeg voor een hele pagina.
HS: Ga maar even door, dan denk ik daar intussen nog wat over na.
Wat was jouw afweging om Eisner te interviewen voor De Telegraaf*? Is Eisner niet te marginaal daarvoor?*
FW: Het feit wil dat Kousemaker twee hele mooie boekjes van Eisner uitgegeven had en dat ik vermoedde dat Eisner een hele-hoop interessante dingen te vertellen had, niet eens alleen over strips, en dat bleek nog zo te zijn ook: een zo genuanceerde en precieze levensvisie, die ik interessant genoeg vind om te publiceren in *De Telegraaf.*
HK: Dat spreekt mij ook aan. Het is niet interessant om een tekenaar te laten vertellen wat voor een soort pen hij gebruikt en zo. Het is pas de moeite waard om te praten over een visie die je in zijn werk hebt kunnen ontdekken. Dat kan ook tegenvallen, zoals mij overkwam bij Cosey: uit zijn werk denk je dat die man wat te vertellen heeft, maar toen ik hem sprak viel dat allemaal wat tegen. Dat kan gebeuren helaas.
HS: Maar wat moet die man dan doen? Moet hij bevestigen wat jij gezien hebt in zijn strips of moet hij uitleggen hoe hij tewerk gaat? Is die wetenschap voor de lezer interessanter dan het boek, het werk zelf? *(Tumult)*
FK (in bezit van de hardste stem): Ja, waarom vragen ze een voetballer: 'Wat ging er door je heen toen je dat doelpunt maakte?'?
FW: Zo een beetje de stomste vraag die je bedenken kunt, als ik zo vrij mag zijn!
HS: Ook niet mijn favoriete vraag, goed, maar zo'n vraag is wel weer interessant voor een blad als *Stripschrift,* dat aan geschiedschrijving doet.
Jouw methode van benadering noemt men in de literaire kritiek 'close reading' en daar is niets tegen, maar is dat nu de geëigende manier voor journalistieke stripkritiek? Als je dat aanhangt als journalist hoef je ook geen politici meer te interviewen en beoordeel je hen alleen nog maar op hun daden. Bibeb kan dan meteen eindelijk ontslag nemen bij Vrij Nederland*, enzovoorts.*
HS: Dat klopt, al moet ik zeggen dat ik nu wat overdrijf. Politici zijn geen auteurs, maar toch... De achtergrondkennis is best wel aardig, maar die komt toch vaak neer op de vraag 'Heb je wat in je werk voorkomt ook echt zelf meegemaakt?'. Nou ja, dat neem ik voor zoete koek aan.
FK: Het kan toch interessant zijn om naar beweegredenen te vragen. Waarom ga je met een kunstenaar praten?
HS: Je zou dat kunnen doen omdat dat een interessante man is die iets te vertellen heeft. Dan gaat het om de man of vrouw zelf en niet om het werk, dat kan. Maar dat is iets anders, dat doe je niet speciaal voor een strippubliek, dan breng je een interessant iemand voor het voetlicht. Dat is legitiem.
FW: Voor een krant is het in verband met de aktualiteit dan wel belangrijk dat dat dan samenvalt met het feit dat er dan net iets met hem aan de hand is, iets aktueels.
FK: Er moet een aanleiding zijn. Een tentoonstelling bijvoorbeeld.
HK: Zeker. Neem nu Marten Toonder, er worden eigenlijk alleen maar interviews gemaakt met hem over de mens Toonder en nauwelijks over de striptekenaar van Bommel en dat komt omdat die man op zich interessant genoeg is om te portretteren. Strips maken is mensenwerk en sommige van die mensen zijn interessant genoeg om aan de lezers voor te stellen. Niet omdat ze strip x of ij hebben gemaakt, maar omdat ze interessant zijn als mens en bijzondere dingen te vertellen hebben; dat vind ik eerder een reden voor 'n portret.
FK: Het werk kan je ertoe aanzetten geïnteresseerd te raken in die persoon, maar ook in waarom hij strips tekent, waarom hij ze juist op die of die manier vorm geeft en zo.
FW: Het kan op allerlei manieren. Ik heb bijv. Don Lawrence geïnterviewd omdat zijn stijl van tekenen me aanspreekt, niet om wat hij tekent; die verhalen vind ik flauwekul. Maar als ik dan af en toe zie hoe hij zo'n mooie vrouw tekent, dan denk ik 'Hé, daar gebeurt wel iets'. Daar zie ik dan iets in en dan zou het best wel eens kunnen zijn dat meer lezers die ervaring hebben en dan wordt het voor mij interessant om eens met hem te gaan praten.
HK: Vaak blijkt trouwens dat tekenaars, die al jaren met verschillende scenaristen samenwerken, bar weinig te melden hebben. Dat je eigenlijk beter met hun scenaristen zou kunnen gaan praten. Dat is ook in het algemeen een probleem: de meeste kritici vliegen op het tekenwerk af, maar uiteindelijk gaat het om 'beeldverhaal', om een verháál dus, of dat nu humoristisch is of niet. Het verhaal staat voorop en het gaat erom of dat verhaal in tekentechnische zin zo goed mogelijk wordt verteld. Als dat het geval is wordt het tekenwerk pas echt interessant. Een heleboel strips worden in tekentechnische zin slecht verteld – de verhalen zijn doorgaans ook slecht – en de tekenaar heeft verder ook niets te vertellen. Dat scenaristen vaak ook niets te vertellen hebben is weer een andere zaak.
Die kennen we uit ervaring. Vooral scenaristen met diverse series hebben vaak niet meer te melden dan dat ze gewoon achter hun bureau hun werk zitten te doen. Ze zitten hun uren te maken en dat is zeer ontluisterend als je daar hoggespannen verwachtingen over koestert.
HS: Wat zouden ze je dan moeten vertellen?
Dat weten we niet. Iets interessants over stripmaken, bijvoorbeeld.
HK: Zo iemand als Jodorowski heeft wel degelijk een interessant verhaal te vertellen. Maar Charlier van de andere kant niet, die heeft gewoon een bepaald vak aangeleerd, het schrijven van langlopende series, en dat is alles.
Je had dus Charlier op het oog mogen we konkluderen...
Allen: Ja, natuurlijk!
Je kunt ook nog denken aan Greg of Duchâteau.
HS: Wie dan ook. Maar neem nu Joost Swarte, die op het moment nogal in de mode is. Allerlei mensen die zich met beeldende kunst bezig houden of een striprubriek hebben, besteden daar veel aandacht aan en halen van alles uit zijn werk, maar ik heb nog nooit iets gelezen waarin Swarte zélf aan het woord kwam en waarbij ik dacht 'God, dat had ik nou altijd al willen weten'. Nou, nee, die man zegt alleen maar dat hij zo tekenen leuk vindt, geïnteresseerd is in stijlen van environement en zo. Nou dat zal allemaal wel.
Wat hij zelf te vertellen heeft heeft nogal met zijn interviewer te maken.
FK: Hij heeft toch best zelf wat te melden. Hele interessante dingen, vooral als je het hebt over waarom hij juist dát type motorfiets tekent.
HS: Of dat hij al jarenlang plaatjes verzamelt van dat soort motorfietsen. Of dat hij vroeger vuurwerkpapiertjes ging oprapen omdat er van die mooie letters opstonden...
FK: Nou, maar hij legt ook uit waarom hij dat mooi vindt en dat wordt weer leuk omdat je weet dat hij eigenlijk industrieel ontwerper is.
HS: Tsja.
Toch leuk om te weten als je zijn werk kent.
HS: ?
HK: Ook interessant om over te schrijven? Is dat de vraag nog?
FK: Zeker, ja.
HS: Okee. Swarte is natuurlijk een geval apart. Wat hij doet spreekt mij ook heus wel aan. Maar ik hoef dat niet ook nog eens ergens te lezen. Het weten op zich is genoeg voor mij. Ik heb geen behoefte om dat ook nog eens te gaan uitdragen.

DE JACOBIJN

STRIPWINKEL

Te koop: Offset prints van JOOST SWARTE
Zeefdrukken van: Moebius, van Schuiten en Renard Y. Chaland
en vele andere striptekenaars
Stripverhalen, kaarten
Portofolio's van b.v. Jacques Martin, D. Torres en Moebius.

Jacobijnestraat 10, Haarlem 023-320782

VOOR ALLE STRIPS:
HAAGSE STRIP SHOP
WAGENSTRAAT 183
2512 AW DEN HAAG
TEL. 070-634115

STRIP & LECTUURSHOP

WINKELCENTRUM VINKENBURG — OUDE GRACHT 136.

EPPO

STRIP- & BOEK ANTIKWARIAAT
INKOOP-VERKOOP

jos & mari huddleston slater
kleine berg 33 5611 js eindhoven
telefoon 040-441882

Voor alle nieuwe, tweedehands
en antiquarische strips

Stripwinkel Dumpie

Nieuwe Rijn 18 Leiden

071
126404

WONDERLAND
STRIPS EN SCIENCE FICTION

SOEMBAWASTR. 54A
1095 XC AMSTERDAM
020 - 94 35 62

SP AANBEVOLEN DOOR DR. SPOCK

ONGEZONDE
LECTUUR

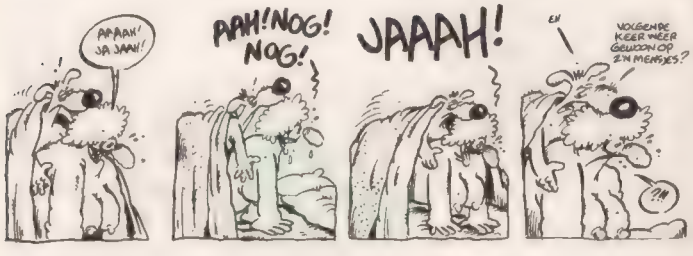

NIEUWE UITGAVEN

ERIC SCHREURS
JOOP KLEPZEIKER 2, kleur
RETEP 2, kleur
BESCHREURSKALENDER '86
ADRIANUS SCHOOLAGENDA

HEIN DE KORT
KORTE GRAPPEN 2, kleur

GERRIT DE JAGER
CASA RONNIE, DOORZON 8, kleur
PUCK
DOORZON SCHEURKALENDER
DOORZON SCHOOLAGENDA

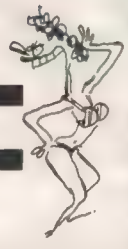

PAUL BODONI
PROFESSOR LUYPAERT

SPECIAL
ADRIANUS ZELFDODINGSGIDS

VERWACHT

HORACIO ALTUNA
SENOR LOPEZ KNIJPT ER TUSSEN UIT, 1
DE LAATSTE OVERLEVENDEN, 1
NATTE DROMEN, KLEUR

VILLAMI
DE PERFEKTE MISDAAD

SP VINDT U OP DE STRIP-3-DAAGSE IN DE STAND VAN NILSSON & LAHM

GEZOCHT tekenaars, illustrators en animators
en voortaan kunnen we iedere opdracht aan.

Schrijf je daarom gratis in bij de C.A.B.A.
CASTING AGENCY BENELUX for ANIMATION

Voor info en opgaaf:
Studio Marc Schopman - 09-32 3 239 00 18
Lamorinièrestraat 44 - 2018 Antwerpen

Stripkritiek in de Nederlandse dagbladen; stripjournalisten aan het werk

door Mat Schifferstein en Har Brok

Een *journalist* heeft als taak zijn publiek te *informeren.* Daarbij moet men zich ter dege realiseren dat informatie *nooit* objektief is, nooit neutraal. Dat begint al bij de bron: een uitgeverij zal nooit informatie over een boek of auteur geven, die de populariteit van die auteur of het verkoopsukses van zijn of haar boeken zou kunnen schaden. Zo is alle informatie die een krant haar lezers biedt altijd 'gekleurd'. Het beleid dat door een bepaalde redaktie (om over de direktie nog maar te zwijgen) gevoerd wordt kent politieke en andere (desnoods kommerciële) voorkeuren; de krant wordt gemaakt voor een bepaald publiek dat nooit 'iedereen' omvat, maar altijd *bepaalde* groepen uit de samenleving, die er bepaalde ideeën en levensgewoonten op na houden.

Een *kritikus* doet meer dan 'alleen' informatie geven; veel nadrukkelijker, veel openlijker dan de journalist geeft de kritikus een subjektief (persoonlijk) oordeel te kennen. Een filmkritikus geeft bijvoorbeeld niet alleen weer wat er in een film gebeurt, wie de hoofdrolspelers zijn, wie de film geproduceerd en geregisseerd hebben (dit is informatie), maar hij kan ook zeggen: ik vind de film wel of niet goed, en daarvoor een aantal argumenten aandragen (hij spreekt dan een duidelijk waarde-oordeel uit) en hij kan op bepaalde aspekten van de film, die hem persoonlijk interesseren, diep ingaan, terwijl hij andere karakteristieken van die film helemaal onbesproken laat. Dat is duidelijk subjektief, maar een kritikus heeft die vrijheid; hij kan juist heel zinvolle dingen vertellen als hij het over bepaalde dingen heeft... hij geeft zijn lezerspubliek dan óók informatie, maar van een heel ander kaliber dan die 'objektieve', oppervlakkige informatie waar we het eerder over hadden. Daar komt nog iets bij: zolang strips niet als een normaal deel van ons kultuurgoed worden beschouwd, zijn journalisten die over strips schrijven (en wellicht ook kritici) bepalend voor de akseptatie ervan. Uit het elders in dit nummer van *Stripschrift* opgenomen interview met een viertal stripjournalisten blijkt dat overduidelijk. De opzet om uit te dragen dat er ook goede strips zijn. Uit dat interview blijkt overigens ook dat de grens tussen stripjournalist en stripkritikus moeilijk te trekken is. Hoe dan ook, in deze bijdrage geven we u beide facetten ter overweging. Waarschijnlijk tot ergernis van Hans Steketee die in *De Volkskrant* van 12 jan. 1985 nog opmerkte: 'Dat gedoe over de plaats van het stripverhaal in de samenleving begint me in *Stripschrift* trouwens flink te ergeren'. Diezelfde ergernis zouden wij weer kunnen voelen bij Steketee's verzuchting: 'Literatuur? Dat weet ik niet, maar als op een dag de Triffids komen zit *De IJstrein* misschien wel in mijn vluchtkoffertje', ruim een maand eerder (*De Volkskrant,* 1 dec. 1984). Steketee stelt het probleem zélf, in de krant nog wel. Er kennelijk op spekulerend dat zijn lezers hun literatuur niet eens kennen, want toen de Triffids kwamen werd iedereen blind... In het hiervoor genoemde interview wordt onder andere gesproken over de volwassenwording van stripkritiek in de krant en op het onderscheid tussen dagbladkritiek en die van de vakpers zoals Stripschrift. Om wat nader te bepalen waar het in dat interview nu eigenlijk om gaat hebben we hier enkele voorbeelden bijeengebracht uit de dagbladen die verschenen tussen november 1984 en maart 1985[1]. **Mat Schifferstein is verantwoordelijk voor het gedeelte dat over** *Op zoek naar Peter Pan* gaat, Har Brok voor *The Daily Star.*

Op zoek naar Peter Pan

Op zoek naar Peter Pan, deel I (Lombard, 1984) bevat een aantal informatieve teksten over de inhoud van het album en de auteur. Achter op het omslag en tevens op een om het boek geslagen wikkel vinden we:

De verrassende belevenissen van een Engelse schrijver in de Wallisser Alpen van 1930, in de voetsporen van het beroemde geesteskind van James M. Barrie.

Eveneens op het omslag vinden we de volgende informatie over de auteur:

Cosey, geboren in Zwitserland in 1950, interesseert zich voor alle vormen van grafische expressie en literatuur. Met 'Jonathan', de reeks waarvoor hij zowel scenario als tekeningen maakt, verbreekt hij het patroon van de klassieke strip.

Net als Jonathan heeft Cosey rondgezworven in de Himalaya, maar de Wallisser Alpen kent hij van kindsbeen af. En in die omgeving speelt zich dit boeiende avontuur af. Met de klassieker van James Barrie als 'rode draad' gaan we OP ZOEK NAAR PETER PAN.

De avonturen van Jonathan werden bekroond met vele onderscheidingen: de prijs St. Michel van de Hoop 1976, een eervolle vermelding in de Plantijn Moretusprijs van 1978, de prijs St. Michel 1979, de grote prijs St. Georges van de stad Bergen in 1979, de 'Minerve d'Or' 1981 van de stad Parijs en de grote Prijs Alfred op de internationale beurs van Angoulême in 1982.

Vervolgens worden de titels van de albums van Cosey vermeld. (Op het omslag van het tweede deel van *Op zoek naar Peter Pan* wordt tevens de Publieksprijs op de Stripkonventie van Parijs, 1984, vermeld; deze informatie wordt dan ook gegeven op een omslagwikkel.) Tenslotte vermeldt het eerste boek voorafgaand aan het verhaal de volgende tekst van de hand van Cosey:

Het personage Peter Pan werd in 1902 verzonnen door James M. Barrie. De Engelse auteur inspireerde zich vaagweg op de Griekse mythologische god om zijn kindheld, de vriend van vogels en feeën, gestalte te geven. Het was Walt Disney, die met zijn tekenfilm in 1953 het personage een wereldwijde bekendheid gaf. (Eén van mijn kinderdromen was artistiek direkteur of iets dergelijks worden in de Disney Studio's...) Ik geloof dat die goeie ouwe Peter, een kwajongen van meer dan tachtig jaar, het me niet kwalijk zal nemen dat ik hem nu meeneem naar de hoge toppen en de weiden van de Alpen van Wallis. Per slot van rekening lijken ze een beetje op Kensington Gardens.

Deze informatie heeft de journalist of kritikus die iets over Cosey en Peter Pan wil

schrijven onmiddellijk tot zijn beschikking. Verder kan de schrijver-in-spe het betreffende album plaatsen in een reeks (de andere titels van de kollektie 'Verhalen en legenden' worden achterop het omslag vermeld); enige achtergronden over de historische en lokale situering van het verhaal kunnen gehaald worden uit een inleiding op het verhaal van de hand van André Guex (rijkelijk geïllustreerd met foto's), en tenslotte leidt Cosey zelf de gebeurtenissen uit het tweede deel in met een samenvatting van de gebeurtenissen uit deel I.

Vaak ontvangen journalisten, die op een speciale persbijeenkomst uitgenodigd worden, tevens een zogenaamde 'persmap', die informatie over boek en auteur bevat (meestal voorzien van enige illustraties en een foto van de auteur).

De journalist, die zich écht wil voorbereiden op het gesprek met de auteur kan natuurlijk ook nog achtergrondinformatie krijgen uit de 'vakpers' (zoals *Stripschrift*) of het boek zelf lezen. Daartoe ontbreekt de journalist echter vaak de tijd omdat het boek hem immers niet ter beschikking staat vóór de presentatie ervan. En juist van deze presentatie kan een journalist gebruik maken om een auteur te interviewen.

U weet nu zo'n beetje welke informatie ter beschikking staat; u kunt in bijgaande, verkleind weergegeven, artikelen zelf nagaan in hoeverre daarvan gebruik is gemaakt.

Het gaat om de volgende publikaties, die bij dit artikel in faksimile zijn afgedrukt, voor zover ze op het onderwerp betrekking hadden:

Felix Wilbrink: 'Cosey zoekt de mystiek in het dagelijks leven', in: *De Telegraaf/De Courant Nieuws van de Dag* 18 januari 1985 (oplage: 762.300);

Peter Bromberg: 'Striptekenaar Cosey werkt tussen schijn en realiteit', in: *Amersfoortse Courant* 21 januari 1985 (oplage: 39.240);

Jan Huisman: 'Een strip als film', in: *Algemeen Dagblad* 2 februari 1985 (oplage: 376.177);

Frans Kotterer: 'De dreiging van Zwitsers ijs', in: *Het Parool* 6 maart 1985 (oplage: 143.600).

De Telegraaf/Felix Wilbrink: 'Cosey zoekt de mystiek in het dagelijks leven'

De inleiding introduceert Cosey als 'waarschijnlijk de meest onderscheiden stripmaker ter wereld'. Na de vermelding van de reeks *Jonathan* en de vrijere opzet van het nieuwe *Op zoek naar Peter Pan* volgt onmiddellijk een nieuwe prijsvermelding, en vervolgens 'Cosey's werk behoort tot de meest verkochte strips van de Franstalige markt met eerste drukken in oplagen van 50.000 exemplaren'. De hoeveelheid onderscheidingen en de grootte van de oplages kan een motivatie zijn voor het bespreken van de auteur. Iemand de 'meest onderscheiden stripmaker ter wereld' noemen is een kreet, die 'het goed doet'. Het is een opmerking die waarschijnlijk *onjuist* is, maar *moeilijk kontroleerbaar*. De journalist ziet een lijst met zes onderscheidingen, denkt: dat is veel, en schrijft op: hij is *waarschijnlijk* de meest onderscheiden striptekenaar ter wereld (let op dat 'waarschijnlijk' waarmee de schrijver zich indekt tegen eventuele aantijgingen: maar ik heb toch alleen maar 'waarschijnlijk' gezegd!). Voor de stripkenner ligt het niet voor de hand dat een jong auteur als Cosey oude meesters (Foster, Caniff, Eisner, Hergé of Giraud; ik doe maar een greep) nu al in het aantal onderscheidingen overtroffen zou hebben. Afgaande op de door de schrijver van het stuk vermelde oplages van de albums van Cosey (rechtstreeks van de auteur of uitgever vernomen, dan wel uit een persmap) kunnen we inderdaad stellen dat Cosey's boeken goed verkocht worden (maar bestsellers als Asterix, Guust, Yoko Tsuno, De Blauwbloezen en De Smurfen verkopen minstens *vijf keer* zo goed); 'de meest verkochte strips' doet het natuurlijk wel weer prima als inleiding op de eigenlijke informatie van het stukje, evenals de daarop volgende konstatering dat de auteur tevens internationaal goed verkoopt.

De schrijver vermeldt dat Cosey in Nederland was ('vandaar dit stukje in de krant') en beschrijft de inhoud van het boek door het omslag *letterlijk aan te halen*. Daarna geeft hij in eigen woorden iets aan van het boek, en laat vervolgens de auteur aan het woord; wat hij eerst zelf zegt, herhaalt de auteur nog eens. In feite omkering, want vaak zal de journalist informatie uit de mond van de geïnterviewde optekenen, waarna hij in de uitwerking de zaak zal omkeren. We zien dit in het eerste stukje duidelijk: Cosey zegt meer dan Wilbrink, die alleen samenvat en hier en daar 'interpreteert': hij heeft het over 'mystiek' en 'romantiek', termen die hij niet uitwerkt, maar die de lezer op Cosey's citaat moet toepassen. 'Mystiek' zouden de overeenkomsten tussen het nieuwe boek en de roman van Barrie genoemd kunnen worden, 'romantiek' de man die op zoek gaat naar zijn broer. Misschien betekenen 'mystiek' en 'romantiek' wel iets heel anders, maar binnen het artikel wordt de lezer niet meer vrijheid geboden. We moeten Wilbrinks woorden opvatten als een inleiding óp en karakterisering van het citaat dat volgen gaat; zijn niet nader omschreven begrippen moeten op dat citaat slaan. Ik konstateer bij mezelf een onzekerheid of ik 'mystiek' en 'romantiek' inderdaad met de juiste delen van het citaat verbind. Als 'mystiek' zo belangrijk is in het werk van Cosey, dat de schrijver dit zelfs *in de titel* van zijn stuk verwerkt, waarom werkt hij dan niet duidelijker uit wat daarmee bedoeld is. De titel van het stuk wordt in het artikel in ieder geval niet waargemaakt. En slaat 'romantiek' inderdaad wel op het citaat, of bedoelt de schrijver dat er in het tweede deel van Peter Pan heel wat romantische scènes verwerkt zijn (bijv. tussen de hoofdpersoon en een jonge vrouw) en *vergeet* hij gewoon dit in zijn artikel uit te werken?

Nog één opmerking over dit gedeelte. Wilbrink heeft het over 'Barrie's *beroemde* ro-

■ Bernard Cosendai alias Cosey bleld in Amsterdam het tweede deel van zijn veelgeprezen stripverhaal „Op zoek naar Peter Pan" toe doop.

Cosey zoekt de mystiek in het dagelijks leven

AMSTERDAM, vrijdag

Hij is waarschijnlijk de meest onderscheiden stripmaker ter wereld, de Zwitser Bernard Cosendai, beter bekend als Cosey. Voor zijn serie „Jonathan", die jeugdige lezers kennen uit het weekblad „Kuifje" en waarvan regelmatig nieuwe albums verschijnen, kreeg hij maar liefst zes belangrijke prijzen waaronder in 1982 die van de stad Parijs, en de zogenaamde Alfred op de internationale stripbeurs van Angoulême.

Uitgeleken op het strakke album-formaat (van maximaal 42 pagina's) maakte Cosey in 1982 het eerste deel van de twee stripboeken „Op zoek naar Peter Pan" wat hem onmiddellijk de grote prijs van het publiek op de stripconventie van Parijs opleverde. Cosey's werk behoort tot de meest verkochte strips van de Franstalige markt met eerste drukken in oplagen van 50.000 exemplaren. Ook in de rest van Europa is hij een veel gelezen stripmaker met top-verkoopcijfers in België, Italië en Spanje. Sinds kort komt zijn werk ook in Duitsland en Zweden uit.

■ Een illustratie uit „Op zoek naar Peter Pan".

door Felix Wilbrink

Deze week was Cosey in Nederland ter gelegenheid van het verschijnen van deel 2 van „Op zoek naar Peter Pan: de verrassende belevenissen van een Engelse schrijver in de Walliser Alpen van 1930 in de voetsporen van het beroemde geesteskind van James M. Barrie," aldus de omslag. In het verhaal, dat in doorspekt met verwijzingen naar Barrie's beroemde roman, worden de gebeurtenissen op haast mystieke wijze door Cosey in gang gebracht en gevolgd. De in deel 1 opgeworpen vragen worden nu overigens allemaal beantwoord waarbij Cosey voor de romantiek een belangrijke plaats heeft ingeruimd.

„Het verhaal had ik in grote lijnen al geschreven en terwijl ik al aan de eerste pagina's werkte had ik nog steeds geen titel. Opeens bleef de zin „Op zoek naar Peter Pan" door mijn hoofd spoken. Ik ging me in de Peter Pan-figuur verdiepen en voor stoods meer parallellen met mijn verhaal. Niet precies aanwijsbaar maar gevoelsmatig. De hoofdpersoon, een Engelse romanschrijver heeft het boek „Peter Pan", dat hij van zijn oudere broer kreeg, in zijn jeugd gelezen. Jaloers omdat hij door het oprookjesachtige figuurtje beïnvloed is gaat hij op zoek naar de sporen van die broer die in de Zwitserse Alpen is overleden."

„Zoals in bijna al mijn werk lijkt het gedrag van de held weer op het mijne. Ik maak geen grote avonturenverhalen maar beschrijf hoe openschijnlijk kleine dingen al gebeurtenissen invloed op iemands leven kunnen hebben. Als ik een broer had zou ik ook naar zijn sporen gaan zoeken; misschien heb ik dit verhaal wel geschreven omdat ik graag een broer zou willen hebben."

Cosey weet waar hij over tekent en schrijft. Hij woont niet ver van de Walliser Alpen, en voor de „Jonathan"-verhalen ging hij enkele maanden naar het Himalaya-gebied.

Samenhang

„Overal waar ik kom maak ik schetsen, noteer voorvallen en maak foto's. Pas thuis, wanneer alles bezonken is, begin ik te schrijven. Ik probeer de perfecte samenhang te vinden tussen het verhaal, de tekeningen en de kleuren. Het mag wat kautsin klinken maar ik moet mezelf steeds verbazen. Daar ligt ook de reden waarom ik met striptekenen ben begonnen: ik wilde dit soort verhalen lezen en kon ze nergens krijgen."

„Als ik mijn werk met dat van andere kunstenaars vergelijk dan kom ik, denk ik, het dichtst bij de films van Wim Wenders die ik overigens al bewonderde voordat zijn film „Paris Texas" een hit werd. Striptekenen en filmen hebben inderdaad nogal wat met elkaar te maken: je moet allebei werken binnen kaders en met camera-opstellingen etc. Maar filmmakers zijn niet na alleen als striptekenaars. Ik twijfel de helft dag of mijn werk wel goed genoeg is; bij filmen heb je een team dat meedenkt. O, nee, ik zit zeker niet te wachten naar een verfilming van mijn boek. Volgens mij kan je alleen slechte boeken goed verfilmen. Verfilmingen van goede boeken vallen altijd tegen. Ik hoop dus maar dat niemand een goede film van „Op zoek naar Peter Pan" wil maken want dan ben ik te hartgeschoten."

man'. Ik wil wedden dat ik de eerste de beste Nederlander, kultureel onderlegd of niet, naar een zekere James M. Barrie kan vragen, en dat hij niet weet over wie ik het heb. Niemand kent de roman van Barrie; wel is *Peter Pan* voor veel mensen een bekend figuur; maar dat is niet aan de roman van Barrie te danken, maar aan de tekenfilm die Walt Disney maakte. Een slordigheidje dat te vermijden was geweest, temeer daar Cosey dit zelf zo precies aangeeft (zie boven).

Cosey wordt nu aan het woord gelaten over zijn *werkwijze,* de *manier waarop hij tegen (zijn) stripverhalen aankijkt,* de overeenkomsten tussen *strip* en *film,* welke *gevoelens* hij heeft en probeert te *verwerken* in zijn verhalen, en hoe hij *leeft.*

Interessante informatie, die zoveel oplevert als er (goede) vragen gesteld zijn. De vragen zelf zijn in dit interview weggewerkt (wat in krantenartikelen veelal het geval is, dit in tegenstelling tot de informatie die 'vakbladen' als *Stripschrift* de lezer bieden), maar de overgangen zijn vaak nog aanwijsbaar. Als Cosey bijvoorbeeld zegt: 'Als ik mijn werk met dat van andere kunstenaars vergelijk...' kun je als lezer vermoeden, dat hier door de interviewer een nieuwe vraag gesteld is ('Met welke andere kunstenaars voel je jezelf verbonden?'), want Cosey's opmerkingen zijn niet verbonden met wat hij onmiddellijk hieraan voorafgaand zegt, en een geïnterviewde begint meestal niet uit zichzelf hele verhalen op te hangen; die moeten vaak met stukjes en beetjes tevoorschijn gebracht worden door de interviewer. Zo'n zelfde overgang valt er ook midden in het gesprek over films te constateren, als Cosey aangeeft dat hij niet zit te wachten op een verfilming van zijn boek; ook hier is bijvoorbeeld een nieuwe vraag gesteld.

Als we het artikel nogmaals snel doorlopen zien we dat de *auteur geïntroduceerd* wordt (onderscheidingen, verkoopsucces), daarna het *boek* (omslagtekst), waarna Cosey aan het woord gelaten wordt over hemzelf, zijn strips en aanverwante zaken. Al met al een heel aardige introduktie, die slechts hier en daar ontsierd wordt door wat slordige of onvoldoende uitgewerkte aanduidingen (waaronder een niet-dekkende titel).

Amersfoortse Courant/Peter Bromberg: 'Striptekenaar Cosey werkt tussen schijn en realiteit'

Het tweede artikel, van de hand van Peter Bromberg, is heel wat minder van kwaliteit. Iedereen die de moeite neemt om het nauwkeurig te lezen kan onmiddellijk tot een hoogst opmerkelijke konklusie komen: *de auteur kletst gewoonweg uit zijn nek,* hij weet echt niet waar hij het over heeft!

Maar laten we bij het begin beginnen. In de inleiding wordt Cosey op een opmerkelijke manier geïntroduceerd; de schrijver meldt dat Cosey *'geen ogen in zijn kop'* heeft, 'maar *koplampjes* met uitzonderlijk groen schijnsel'. Een wat taktloze, maar wel zeer intrigerende beschrijving. De *interesse* van de lezer is gewekt; die Cosey moet wel een heel bijzonder iemand zijn. 'Maar', vervolgt de inleider onmiddellijk, 'verbazing wekt dat niet' (nu volgt een onbegrijpelijke zin, die waarschijnlijk te wijten is aan een fout bij de zetterijen:) 'wie zijn werk kent () weet dat Cosey zich beweegt in het middengebied *tussen schijn en wezen.'*; dat vermeldde de *titel* ook al, dus de verwachtingen zijn nu hooggespannen.

Vreemd genoeg merkt de schrijver dan op, dat *Cosey zelf beweert, 'dat hij zich strikt aan de werkelijkheid houdt'!*

Dit is de eerste van een reeks van liefst *vijf onverenigbare tegenstellingen tussen dat wat de schrijver van het artikel beweert, en Cosey zelf.* Aan het einde van de eerste kolom geeft Cosey aan, dat de verhaalgegevens op zichzelf niet belangrijk zijn, maar hoe je ze uitwerkt. Deze heel gangbare en terechte benaderingswijze voor het maken van verhalen wordt door Bromberg als volgt van kommentaar voorzien: 'Dat is duidelijk. De *verhalen en legenden* die Cosey bedenkt, munten niet uit door geniale invallen. Sterker, ze zijn *aan de goedkope kant.* Opengelaten avonturen worden *voorspelbaar ingevuld, boeven bijten in het zand en helden winnen.* Zo is het en zo hoort het, maar geniaal schrijverschap kan Cosey niet worden aangewreven.'

Dit citaat alleen al toont zonneklaar dat de schrijver nooit één album van Cosey in handen heeft gehad, anders dan voor het overlezen van de omslagteksten! (vandaar dat de schrijver het over de 'verhalen en legenden van Cosey' heeft; Peter Pan verschijnt in de 'Verhalen en legenden'-reeks van Lombard. Al eens een 'legende' van Cosey gelezen?) Als Cosey zegt, dat het er niet om gaat wát je vertelt, maar hóe je dat vertelt (en dat geldt voor bijna iedere schrijver, want alle thema's zijn in de loop der tijden al zovaak behandeld...) meent Bromberg de konklusie te kunnen trekken dat de verhalen 'aan de goedkope kant' zijn (waar baseert hij dat in godsnaam op?) en 'voorspelbaar ingevuld', namelijk vol met in het zand bijtende schurken en helden, die overwinnen! Wie ook maar één boek van Cosey heeft gelezen weet, dat het werk van Cosey zich juist van bijna alle andere stripauteurs onderscheidt doordat 'boeven' en 'helden' schitteren door afwezigheid. Bromberg heeft een verhaaltje zitten verzinnen, waarvan hij dacht dat het wel voor elke striptekenaar zou opgaan, en staat nu vies in zijn hemd. Eigenlijk kunnen we de bespreking hier al afsluiten; Brombers verhaal is immers uit zijn duim gezogen, en geen één redakteur of kollega-journalist heeft hem hiervoor op de vingers getikt. Welnee, hij heeft waarschijnlijk nog goed betaald gekregen ook.

Voor de goede gang van zaken signaleren we toch ook de overige tegenstellingen tussen de beweringen van de schrijver en de uitspraken van Cosey. Bovenaan de tweede kolom meldt Bromberg: 'De uitwerking van een en ander verlicht veel. De tekeningen zijn in sommige gevallen kunstwerkjes apart (een konstatering, die Bromberg in een oogopslag kan maken) en vormen binnen de vertelling *een verlossende aanvulling op de tekst.'* Cosey zegt dan dat *de eenheid van tekst en tekening* dan ook erg belangrijk is; tekeningen, die een tekst *aanvullen* vormen juist *geen eenheid* met die tekst (voor een eenheid vullen tekst en tekeningen elkaar wederzijds aan!).

Bovenaan in de derde kolom zegt Bromberg dat de albums van Cosey *niet gemakkelijk* zijn. Cosey: *'Ze zijn wél gemakkelijk'.* Je moet toch wel erg bot zijn om een geïnterviewde zo tegen te spreken en je *totaal ongemotiveerde* eigen mening gewoon vol te blijven houden, ook in het artikel. Bromberg lost dit als volgt op: Cosey meent, dat zijn verhalen wel degelijk gemakkelijk te volgen zijn, waarna Bromberg aanvult: 'Maar hij (Cosey dus) voegt er snel aan toe: 'Voor de bedoelde leeftijdsgroep'.' Heeft Bromberg dan toch gelijk? Hijzelf meent van wel. Maar als hij Cosey in de mond legt dat zijn lezers 'vijftien jaar en ouder' zouden zijn ('Dat was te zien () in Breda, met bijna uitsluitend volwassen bezoekers.'), dan vergeet hij weg te werken, dat Cosey in de volgende alinea opnieuw stelt dat 'ook jongere lezers () het inzicht (hebben) zijn verhalen te snappen'. Zit Cosey nu zichzelf steeds tegen te spreken? Welnee, Bromberg probeert hem gewoon zijn eigen mening te laten zeggen. Zo'n interview gaat als volgt:

Bromberg: 'Jouw verhalen zijn niet gemakkelijk, hè?'

Cosey: 'Welnee, ik denk dat ze helemaal niet moeilijk zijn.'

Bromberg: 'Voor een ouder publiek misschien niet.'

Cosey: 'Ik denk dat veel volwassenen mijn strips lezen; dat merkte ik ook in Breda vorig jaar. Veel van mijn lezers zijn vijftien jaar, ouder ook. Maar ik denk dat mijn strips ook voor een jong lezerspubliek heel goed begrijpelijk zijn.'

Dat Brombergs eigenzinnige opmerkingen kant noch wal raken weet iedereen die de boeken van Cosey gelezen heeft; waarmee ik natuurlijk niet wil zeggen dat je als interviewer niet grondig van mening zou kunnen en mogen verschillen met de geïnterviewde. Je zult je ideeën en opvattingen dan wel moeten beargumenteren. En je maakt dan ook geen *interview* meer, je voert een *diskussie.*

Bromberg heeft zo zijn eigen opvattingen over strips in het algemeen en maakt de fout die door hem verwachte karakteristieken ook in het werk van Cosey aan te willen treffen; zijn karakteriseringen lijken meer van toepassing op het werk van Hermann, of wie dan ook, dan op dat van Cosey. Zo weet hij de lezer te melden, dat het werk van Cosey 'huiver' opwekt (eerste kolom, bovenaan), en dat de verhalen hier en daar wat 'hard' overkomen (derde kolom). We zijn geen *Jeremiah* aan het lezen!! Aangezien Bromberg het werk van Cosey dus niet zelf gelezen heeft probeert hij de auteur die gegevens te ontfutselen: zowel op het einde van de tweede als halverwege de laatste kolom merkt hij teleurgesteld op, dat Cosey hem niet kan zeggen, wat zijn werk zo bijzonder maakt.

Het gehele artikel is erg slordig geschreven, zowel op het niveau van een eenvoudige redenering (vierde kolom, derde ali-

nea: 'Cosey () is dan geen Smurfenbedenker, hij is wel een alleenganger...'; afgezien van het lelijke germanisme kan Bromberg misschien even de tegenstelling uitleggen tussen een Smurfenbedenker en een 'alleenganger'?), als op het niveau van meer omvattende tegenspraken (zoals boven vermeld), en gewoon het logisch verbinden van alinea's; alle stukjes van de tekst hangen als los zand aan elkaar. Verder blijken titel en tekst weer eens niets met elkaar te maken te hebben.
En als Cosey dan bij toeval eens een balletje opgooit en het heeft over 'mysterie' (in de derde kolom), wat een enigszins alerte interviewer gelijk zou prikkelen tot meer vragen, dan blijkt Bromberg tot zijn eigen verbazing tijdens het interview in slaap gevallen te zijn, en weet hij, thuisgekomen, ook niet meer wat hij daar nou mee aan moet. Had hij bijna een treffende karakterisering van Cosey's werk in zijn binnenzak gehad, nu kan hij slechts 'konkluderen' dat het 'onmogelijk (is) Cosey te laten zeggen, waarin hij zich onderscheidt van andere striptekenaars. Hij komt niet verder dan *gemompelde verklaringen* waarin woorden als mysterie en eenheid te herkennen zijn.' Mensen praten niet zo duidelijk tijdens je halfslaap, Bromberg!

Algemeen Dagblad/Jan Huisman: 'Een strip als film'

Cosey is de auteur van de stripreeks *Jonathan,* meldt de schrijver, en nu van het extra lange verhaal *Op zoek naar Peter Pan.* Cosey wordt uitvoerig geprezen in termen als 'overduidelijk meesterschap' en 'prachtig stripverhaal'.
Volgens Huisman kenmerkt het werk van Cosey zich door een sterk 'filmische' tekenstijl. Huisman beargumenteert dit als volgt: 'Het belangrijkste aspekt van zijn 'filmische' tekenstijl is de *indeling van de bladzijden.* Effekten uit de filmwereld als *inzoomen, vergroting van een detail* en een *klein beeldje in de hoek van een groot beeld,* bepalen het gezicht van een pagina.'
Als eerste beweert Huisman dat de indeling van de bladzijden 'filmisch' zou kunnen zijn; hoe een bladspiegel 'filmisch' zou kunnen zijn is een raadsel: een *kompositie* van een statisch beeld heeft niets uit te staan met de gedaanteveranderingen van een bewegend beeld. Alleen de kompositie van het *televisiebeeld* zou, als we even af zouden zien van de bewegingen die binnen dat beeld plaatsvinden, eventueel vergelijkbaar kunnen zijn met de kompositie van een strippagina (bijvoorbeeld in het geval er zowel op het TV-scherm als op de stripplaat in een hoek van het beeld een ander, klein beeld gemonteerd is). We hebben dan overigens niet te maken met een *film*techniek, (optisch/mechanisch), Huismans' benaming 'effekt' is nóg ongelukkiger, maar met een *televisie*techniek (elektronisch). Bij de film wordt zo'n beeldkompositie zo goed als nooit gebruikt. Wat 'inzoomen' betreft: we dienen ons goed te realiseren, dat alleen een filmkamera (door een beweging van de lens) kan 'inzoomen'.
In een stripverhaal wordt geen gebruik gemaakt van lenzen, om het maar eens scherp te stellen, dus kan er nooit 'ingezoomd' worden in een stripverhaal. Als we die term willen gebruiken mogen we nooit uit het oog verliezen, dat we het niet hebben over een filmtechniek, maar dat we alleen een *vergelijking* maken met zo'n techniek. En dergelijke vergelijkingen mogen niet eenvoudiger gemaakt worden dan ze zijn.
Onderaan de eerste kolom formuleert Huisman nu, op een wat ongelukkige manier ('Door zijn manier van tekenen kan hij *het verhaal alle kanten uitsturen.*' Bedoeld is, naar we mogen aannemen, dat Cosey dankzij zijn beheersing van de techniek van het striptekenen het verhaal kán vertellen dat hij wíl vertellen, en niet dat Cosey zo slecht tekent, dat je als lezer niet kunt afleiden welke richting het verhaal op gaat) dat Cosey goed zijn verhalen kan vertellen zonder veel tekst te gebruiken, en vermeldt vervolgens zijn prijzen en populariteit.
Dan beschrijft Huisman in het kort waar Cosey's boek over gaat, waarbij hij Woodworth als hoofdpersoon aanmerkt en de op breken staande gletscher een bijrol toedicht; dit in tegenstelling tot Kotterer in de volgende recensie.
De laatste alinea van zijn bespreking is overbodig; daarin vermeldt Huisman dat het boek van Cosey veel verwijzingen naar de figuur van Peter Pan bevat, evenals citaten uit het boek van Barrie, maar hij vergeet te zeggen wat de funktie van deze verwijzingen/citaten is. Zijn 'informatie' vertelt de lezer dus niets méér.
In tegenstelling tot de hiervoor behandelde artikelen hebben we in dit geval niet te maken met een interview, maar met een uitgebreidere boekbespreking (een aantal andere besprekingen zullen in dit krantestuk nog volgen), wat onnauwkeurig, maar in ieder geval niet onzinnig.

Het Parool/Frans Kotterer: 'De dreiging van Zwitsers ijs'

Als laatste de meest recente bespreking van *Op zoek naar Peter Pan* van de hand van Frans Kotterer. Een bespreking met een heldere en strakke opzet; kortom met aandacht geschreven en uitstekend leesbaar. Een schoolvoorbeeld. In de eerste alinea (inleiding) plaatst Kotterer *Op zoek naar Peter Pan* ten opzichte van andere strips; de lezer kan in ieder geval afleiden wat Peter Pan *niet* is.
In de tweede alinea karakteriseert Kotterer kort Cosey's hoofdwerk, *Jonathan.*
In de derde alinea vermeldt hij Cosey's inspiratiebron voor het album; hij geeft tevens aan, dat het figuurtje Peter Pan oorspronkelijk (door Barrie) geïnspireerd werd op de gelijknamige Griekse godheid, en beroemd werd dankzij Disney's tekenfilm.
In de vierde alinea situeert Kotterer het ver-

EEN STRIP ALS FILM

Van onze kunstredactie

ALS geen ander kan de Zwitserse stripmaker Cosey een verhaal tekenen dat bij lezing zo sterk op een film lijkt. Al tien jaar tekent hij op deze manier de serie *Jonathan.*

Los van die serie heeft Cosey nu een extra lang verhaal gemaakt, waarin hij zich geen helemaal uitleeft: *Op zoek naar Peter Pan.*

Het nieuwe verhaal toont het meesterschap van Cosey, pseudoniem van Bernard Cosendai, opnieuw overduidelijk aan. Het is een prachtig stripverhaal dat in twee delen is uitgegeven. Het belangrijkste aspect van zijn „filmische" tekenstijl is de indeling van de bladzijden. Effecten uit de filmwereld als inzoomen, vergroting van een detail en een klein beeldje in de hoek van een groot beeld, bepalen het gezicht van een pagina.

BROER

Daarbij heeft Cosey weinig tekst nodig om een verhaal te vertellen. Door zijn manier van tekenen kan hij het verhaal alle kanten uitsturen. In het buitenland ontving Cosey al heel wat prijzen en onderscheidingen voor zijn werk. Vooral in Frankrijk, het stripland bij uitstek, is hij zeer populair.

In *Op zoek naar Peter Pan* is een Engelse schrijver, Sir Woodworth, op zoek naar inspiratie voor een volgend boek. Hij trekt in 1930 naar een bergdorpje in de Zwitserse Alpen, waar hij op zoek gaat naar sporen van zijn aldaar verdwenen broer. Bij deze speurtocht komen voor Woodworth (en voor de lezer) heel wat vragen naar boven.

In het tweede deel worden ze echter allemaal beantwoord. Een gletsjer die op breken staat en het dorpje dreigt te bedelven, geeft het verhaal nog een extra dimensie.

Verder zijn er veel verwijzingen naar de figuur van Peter Pan. Zo begint elk hoofdstuk met een citaat van de Engelse schrijver James M. Barrie, de man die Peter Pan in 1902 schiep. *Op zoek naar Peter Pan* verscheen bij Lombard Uitgeven (*f* 17,75 per deel).

DOORZON

De familie Doorzon is de weinig originele titel van deel 7 in de serie rond de familie Doorzon. Ook nu volgt auteur Gerrit de Jager het bekende recept met veel gelaagde (maar ook met minder gelaagde) grappen over seks en alles wat daarmee te maken heeft. (*f* 7,95)

Voor wie dit recept van de familie Doorzon niet kent, is er het album *Gouden successen.* De beste grappen over de familie zijn hierin bij elkaar gebracht.

Het is een uitstekende kennismaking met de humor van Gerrit de Jager en zijn vroegere compagnon Wim Stevenhagen (*f* 19,90).

Toon *Ladder, bijfabrikant* is ook van de produktieve De Jager. De grappen zijn nogal puberaal, wat wel zal komen doordat ze eerst in een muziekblad zijn gepubliceerd (*f* 8,90). De drie genoemde albums zijn uitgegeven door SP.

Tekenaar Paul Kirchner illustreerde het verhaal *Moord op afstand* van Jan Willem van de Wetering. Met prachtige tekeningen weet Kirchner de aandacht van de lezer vast te houden. Dat is wel nodig, want de aandacht dreigt menigmaal te verslappen, omdat het verhaal weinig te bieden heeft. *Moord op afstand* is een uitgave van Loeb (*f* 26,-).

Ajax is de nieuwe tegenstander van Paris Saint Germain voor de Europese beker. Dit is teminste zo in deel 9 van Rennie Hannen: *De eerste wijf minuten.* Raymond Reding en Françoise Hugues zien kans een heel album rondom de uit- en de thuiswedstrijd te breien. Ronnie Hansen, de vedette van Paris SG, beleeft ook nog heel wat avonturen buiten het voetbalveld. *De eerste vijf minuten* is een uitgave van Novedi (*f* 8,85).

De man in Lissabon is de titel van deel 45 van Michel Vaillant.

In zijn bekende „boskige" tekenstijl laat Jean Graton het verhaal dilmaal in Portugal spelen. *De man in Lissabon* verscheen bij Graton Editeur (*f* 8,85).

KAT EN HOND

De bekende Amerikaanse stripdieren Garfield en Snoopy hebben beide een nieuw album. *Een superster* staat op Garfield en *Een vriendje voor het leven* gaat over Snoopy. Beide albums zijn deel 3 in de series van respectievelijk de stripkat en de stripbond. (Uitgeverij Mustang (*f* 8,95).

Een Knudde Team is deel 15 in de serie Knudde, de strip met de malloitige sportliefden die ook dagelijks in deze krant zijn te bewonderen. De „Knudde" grappen van tekenaar Toon van Driel zijn uitgegeven door De Vrijbuiter (*f* 8,95).

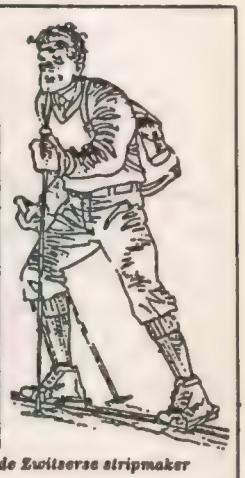

• *ILLUSTRATIES uit OP ZOEK NAAR PETER PAN van de Zwitserse stripmaker Cosey.*

De dreiging van Zwitsers ijs

Strips staan vaak bol van bloedstollende avonturen, maatschappelijk engagement, zwoele sex, feitrealistisch danwel absurd geweld en ga zo maar door. Niet dat deze elementen, of een combinatie daarvan, geen schitterende albums kunnen opleveren. Maar het is een verademing als een stripmaker van een relatief 'klein' gegeven een vlot, spannend en sfeervol verhaal weet te maken. Zoals de Zwitser Cosey in zijn twee delen tellende legende *Op zoek naar Peter Pan*.

Cosey is vooral bekend door zijn serie *Jonathan*, die gekenmerkt wordt door een grote interesse voor oosterse filosofieën en tradities. Hij wilde eens af van het keurslijf van een vast aantal pagina's per album en besloot *Op zoek naar Peter Pan* te maken.

Cosey putte inspiratie uit het boek *Peter Pan*, dat de Engelse auteur J.M. Barrie in 1906 publiceerde. De figuur Peter Pan zou pas in de jaren vijftig wereldberoemd worden dankzij Walt Disney. Barrie werd bij het bedenken van Peter Pan op zijn beurt weer – zij het vaag – geïnspireerd door Pan, de Griekse bos- en herderagod.

Cosey situeerde zijn verhaal op en rond een gletjer in de Walliser Alpen in Zwitserland, in de jaren dertig. Gewapend met een grote kennis van zaken schetst Cosey een sfeervol beeld van een geïsoleerde dorpsgemeenschap. De feitelijke hoofdrol wordt gespeeld door de gletjer, die het leven van de mensen nadrukkelijk bepaalt. De enorme ijsmassa is een voortdurende dreiging. Houdt de gletjer zich rustig, dan is er niks aan de hand. Maar met luid gekraak grijpt de natuur uiteindelijk beslissend in in de levens van de mensen.

Eén van de hoofdpersonen is de Engelse schrijver sir Melvin Woodworth, die een bezoek brengt aan het dorpje. Hij is op zoek naar herinneringen aan zijn halfbroer Dragan, die in het Grand Hotel door een noodlottig ongeval om het leven is gekomen. Dragan was pianist en componist.

Daarnaast probeert Woodworth tevens inspiratie op te doen voor een nieuwe roman, waar zijn uitgever ongeduldig op wacht. Woodworth kruist het pad van de vagebond Baptistin, die voortdurend wordt opgejaagd door twee dorpsveldwachters omdat hij iets met valsemunterij van doen heeft.

Sir Woodworth op de ski's in 'Op zoek naar Peter Pan' van Cosey

Geplaagd door slapeloosheid trekt Woodworth er op een nacht op uit en wordt door parelende pianomuziek onweerstaanbaar naar het Grand Hotel getrokken. Hij komt er niet achter wie de muziek gespeeld heeft. Op één van zijn skitochten ontdekt hij een beeldschone dame, die zich onbekommerd en ongekleed in een bergmeertje baadt. De nieuwe roman van Woodworth raakt steeds meer op de achtergrond.

De gletjer dreigt roet in het eten te gooien. De bevolking moet evacueren, maar Woodworth blijft achter, vastbesloten het geheim van de muziek en de schone badnimf te ontrafelen.

Op zoek naar Peter Pan is een romantisch verhaal, dat ook nog eens een vrij snelle einde heeft. Toch wordt het geen suikerwerk. Dat komt vooral door de steeds aanwezige dreiging van de gletjer. Conflicten tussen mensen zijn uiteindelijk van geen belang, als de enorme ijsmassa gaat schuiven.

FRANS KOTTERER

Cosey: Op zoek naar Peter Pan (deel I en II. Verschenen in de serie 'Verhalen en legenden' van uitgeverij Lombard. Prijs per deel / 11,75 (met harde omslag en in kleur).

haal.
In de vijfde schetst hij Woodworth, één van de hoofdpersonen, en vermeldt wat hij in het dorp zoekt: 1. zijn verdwenen halfbroer, 2. inspiratie voor zijn nieuwe roman (zesde alinea).
Vervolgens geeft hij in de zesde alinea tevens aan (we kunnen ervan uitgaan, dat dit de zevende alinea had moeten zijn, die vanwege een onnauwkeurigheid in de lay-out niet te onderscheiden valt van de voorafgaande) welke eerste belangrijke ontmoeting Woodworth heeft.
De volgende alinea vermeldt de tweede belangrijke ontmoeting. Vervolgens schetst hij de climax.
In de laatste alinea geeft hij zijn visie op het einde van het boek, zonder dit voor de lezer te verraden.
Tevens geeft hij aan, wie de echte hoofdrolspeler in dit verhaal volgens hem is.
Een bespreking die geen overbodige informatie bevat, maar ook geen belangrijke aspekten onbesproken laat. Helder van opbouw en korrekt geformuleerd. Iedere (strip)journalist/kritikus mag er een voorbeeld aan nemen.

The Daily Star

Tweede objekt van deze bijdrage is het 61-ste Lucky-Luke-verhaal door Morris met een scenario van X. Fauche en J. Léturgie: *The Daily Star,* door Dargaud uitgebracht eind 1984. Een typisch reeksalbum dat als zodanig minder kans maakt op uitvoerige aandacht in de kranten. Desondanks besteedden nog 5 journalisten er enige ruimte aan: één landelijk in *De Volkskrant,* vier in de provinciale bladen: *Tubantia, Utrechts Nieuwsblad, Eindhovens Dagblad* en *Het Vrije Volk.* Het gaat om de volgende publikaties, die eveneens bij dit artikel in faksimile zijn afgedrukt, voor zover ze op het onderwerp betrekking hebben:
Patrick Wiercx: 'The Daily Star', in: *Eindhovens Dagblad* 26 januari 1985 (oplage: 100.500);
Hans Steketee: 'Lucky Luke's herkansing', in: *De Volkskrant* 12 januari 1985 (oplage: 259.400);
(anoniem): 'Nieuwe Lucky Luke', in: *Tubantia* 8 november 1984 (oplage: 42.700);
Henny de Vos: 'Terug naar het begin van Sjors en Sjimmie', in: *Utrechts Nieuwsblad* (oplage: 110.000);
Jan Booister: 'Emancipatie van de vrouw in de strip nog niet begonnen', in: *Het Vrije Volk* 1 december 1984 (oplage: 160.200).

Lucky Luke, The Daily Star. **De populariteit van de cowboy die sneller schiet dan zijn schaduw was enige tijd tanende, maar Morris lijkt met zijn twee nieuwe scenaristen *Fauche* en *Léturgie* weer op de goede weg. Dit album heeft in zekere zin iets weg van *De eenarmige bandiet*; weer staat een voorwerp centraal dat het wilde westen daarvoor niet kende, ditmaal de drukpers van Horatio P. Greely, een ondernemer die weliswaar niet sneller drukt dan het verhaal zich afspeelt, maar heel veel scheelt dat niet, immers: „Het duurde even voor de inkt droog was". Een verhaal vol perikelen rond censuur en persvrijheid, opinievorming, de papierprijs en de concurrent, met af en toe een verfrissend gevecht in een saloon. (f 6,95).**

HANS STEKETEE

De verschijning van dit Lucky Luke-album is als zodanig amper een nieuwsfeit, in elk geval minder dan de dood van Morris of het huwelijk van Lucky Luke dat zou zijn, dus hebben we hier te maken met recensies of door middel van persoonlijke voorkeur (of afkeer) van de journalisten geselekteerde aanbevelingen. Vinden we daarover iets terug in de krant? Ja, bij Steketee: 'Morris lijkt (...) weer op de goede weg' en 'verfrissend gevecht', bij *Tubantia:* 'een leuk verhaal. Stripliefhebbers zouden toch maar hun schoien moeten zetten', bij De Vos: 'De moeite waard', 'een paar schitterende grappen' en '(...) minder vlot verloopt' en bij Booister: 'Veel humor'. Uitsluitend Wiercx in het *Eindhovens Dagblad* slaagt erin in zijn bespreking geen enkele mening te geven: een uniek geval van recenseren, waarop we nog terugkomen.
Hoort een recensent zijn oordelen te beargumenteren en zoja, geldt dat dan ook voor de dagbladrecensent? Vanzelfsprekend, al is het maar beknopt. De tijd van autoriteiten is gelukkig voorbij, maar laten we eens zien: Steketee ('weer op de goede weg'): want 'De populariteit (...) was enige tijd tanende'; De Vos ('minder vlot verloopt'): want 'In de vorige Lucky Luke had Morris nog een Nederlandse tekstschrijver, Lo Hartog van Banda. Misschien lijkt het daarom (...)'. *Tubantia* en Booister doen er in dit verband het zwijgen toe en uiteraard ook Wiercx, die toch al niets te vertellen had. Steketee had beter ook kunnen zwijgen getuige zijn weinig konstruktieve argumentatie (namelijk: dit deel beter, want vo-

THE DAILY STAR

(Door Patrick Wiercx)

Het meest recente verhaal van Lucky Luke is enkele maanden geleden door het weekblad Robbedoes gepubliceerd. Zoals gebruikelijk is het nu ook in albumvorm op de markt gebracht. Het heeft de naam 'The Daily Star' gekregen.

Lucky Luke, de bestrijder van het onrecht en de beschermer van de zwakkeren, zoals dat altijd zo fraai heet, werpt zich deze keer op als verdediger van de journalistiek en de vrije meningsuiting. The Daily Star is

Stripnieuws

een krant die in het Wilde Westen verschijnt. Hoewel dat 'Wilde' garant staat voor heel wat smeulig nieuws in de kolommen van The Daily Star, wordt dat toch niet door alle lezers in dank afgenomen.

Zakelijk

De hoofdredacteur en enig verslaggever van de krant, Horatio P. Greely, blijkt een waar journalist. Tekenaar Morris schetst zijn leven aan het begin van het album. Horatio verkocht als scholier zijn gedrukte opstellen op straat (enig zakelijk inzicht had hij dus ook al) en als hij wat ouder is, krijgt hij op zijn verjaardag van zijn vader zowaar een Washington Imperial-drukpers. Met dit bezit trekt hij naar het Westen en start zijn

eigen nieuwsblad.

Knoeierijen

Het schrijven over schandaaltjes stuit, zoals gezegd, op enig tegenstand. Zijn ontboezeming over knoeierijen met drank in de plaatselijke saloon is bijvoorbeeld iets waar de lokale kroegbaas niet bijster gelukkig mee is. Maar Greely laat zich ook niet op zijn kop zitten.

Zijn tegenstanders reageren met het oprichten van een concurrerend blad, maar met hulp van Lucky Luke weet Horatio P. Greely de krantenstrijd te overleven.

The daily Star, tekeningen Morris, scenario X. Fauche Léturgie, uitgeverij O

e Horatio P. Greely, oprichter, eigenaar en enige reporter van The Daily Star.

rige delen slechter) en De Vos ook, want is een scenario van 'een Nederlandse tekstschrijver' (wie dan ook) beter? Waarom dan wel? Was het scenario van het daaraan voorafgaande album *Sarah Bernardt* (verhaal 58) van dezelfde Fauche en Léturgie, toen een vergelijking met Hartog van Banda nog niet gemaakt kon worden, ook minder vlot?

Scenaristen

Opvallend is wel dat De Vos wijst op Morris' nieuwe scenaristen na Goscinny, want dat is een nieuwsfeit, al zijn ze al even eerder voor Morris aan het werk geweest. Binnen Morris' eksperimenteren met verschillende scenaristen geeft dit feit namelijk de mogelijkheid om *The Daily Star* in de reeks Lucky Luke te plaatsen. Redenen om juist dit album in de krant te bespreken. Steketee wijst hier ook op ('lijkt met zijn twee nieuwe scenaristen Fauche en Léturgie weer op de goede weg') en terecht. *Tubantia* en Wiercx vermelden deze scenaristen alsof ze Morris' vaste scenaristen zijn (?) en Booister zwijgt.

Plaatjes

Strip is ook plaatjes, dat kan zelfs de journalist niet ontgaan. Wat vinden we dus over het tekenwerk van Morris? Geen woord. Blijkbaar kent de lezer dat en blijft het konstant (wat overigens klopt). Voor wie dat niet kent bestaat de mogelijkheid via een illustratie een indruk te geven. Wiercx doet dat, *Tubantia* in zekere zin ook, maar nu haken De Bos en uiteraard Booister af. Steketee is een geval apart: twee aardige illustraties van krantentekst. Uit *The Daily Star,* dat wel, maar met Morris' tekenwerk hebben ze niets te maken.

Nieuwe Lucky Luke

Voor de liefhebbers van Lucky Luke-verhalen ligt er een nieuw album in de winkels. Het heet „The Daily Star" en werd bedacht door Morris (Maurice de Bevere) gemaakt door Fauche en J. Léturgie. Lucky Luke werpt zich dit keer op als beschermer van Horatio P. Greely, de hoofdredacteur van de snelste krant ter wereld. De manier waarop deze ras-reporter de journalistiek bedrijft levert hem namelijk veel vijanden op. Dat alles op z'n pootjes terecht komt, ligt natuurlijk voor de hand. In ieder geval is „The Daily Star" een leuk verhaal. Striplief-hebbers zouden toch maar hun schoen moeten zetten.

Verhaal

Wiercx is de enige journalist die uitvoerig het verhaal van dit album geeft (in plaats van 'n oordeel). Is dat verdienstelijk, of laten we het zo stellen: heeft dat enig nut? Is het belangrijk waarover een Lucky Luke album gaat? Absoluut niet: deze reeks is een humoristische, het onderwerp is daaraan totaal ondergeschikt en bepaalt op geen enkele wijze de mate waarin de humor geslaagd is of tot zijn recht komt. Is een Luke-verhaal over de uitvinding van de vaatwasmachine geslaagder dan een verhaal over zijn eerste kennismaking met missionarissen? Dat hangt ervan af. Precies, en daarover moet een recensie dus gaan. Dat het informatief is om iets te melden over de inhoud of het thema van een nieuw album ligt natuurlijk wel voor de hand. Wiercx's kollega's bewijzen dat, behalve Booister.

Besluit

We hebben hierboven omtrent Lucky Luke zowat alle invalshoeken de revu laten passeren. Te streng misschien, want wie Schiffersteins bespreking in *Stripschrift* nr. 193/194 (1985, blz. 53) ernaast legt, kan daarin ook best nog wel lakunes opmerken. Toch is zo'n vergelijking niet terecht. De dagbladjournalist schrijft voor een ongesorteerde groep lezers en een blad als *Stripschrift* niet. Voor de dagbladlezer is wat over deze strip geschreven wordt de enige (geselekteerde!) informatie, terwijl de lezer van een vakblad al meer dan genoeg informatie over Morris, Lucky Luke, humoristische strips, westernstrips, scenaristenwisselingen, tekenstijlen enzovoorts tot zich kon nemen. Het zit er zelfs dik in dat die vakbladlezers plankenvol strips bezitten, inklusief vakboeken en wat al niet meer. Als enige informatiebron vatten de Luke-recensenten hun taak toch te licht op, vermoedelijk omdat ze zelf ingewijden zijn, maar dat terzijde.

Uit deze bespreking van dagbladartikelen kunnen we geen algemene konklusies trekken over wat er wel of niet aan deugt en wie wel of niet kan schrijven. Zulke zaken verdienen een grondiger aanpak en meer voorbereidingstijd. Wie het elders in dit nummer afgedrukte interview met enige dagbladjournalisten ernaast legt zal ook tot onze spijt moeten kunnen konstateren dat veel van onze vragen in dit artikel juist dáár aan de orde hadden moeten en kunnen komen, maar helaas, dat kon niet omdat dat interview eerder tot stand kwam dan dit artikel. Misschien hebben we toch hiermee de aandacht van onze lezers weer wat aangecherpt. In de tot nu toe verschenen tweehonderd nummers van *Stripschrift* hebben we in elk geval niets anders geprobeerd.

1 We konden daarover beschikken dankzij uitgeverij Oberon die in de *Stripselkrant* tot nu toe krantenartikelen over strips bundelde uit de periode november 1984-maart 1985.

Stripschrift

Oude nummers

Oude nummers van Stripschrift zijn nog steeds verkrijgbaar voor de oorspronkelijke prijs. Bestellingen kunt u richten aan:

Adm. Stripschrift
Antwoordnummer 420
3700 VB Zeist

Na overmaking van het totaalbedrag aan Stripschriften plus f 2,50 porto- en administratiekosten op gironummer 209948 tnv. 'Stripschrift', Zeist, wordt het bestelde u thuis gezonden.

19 (f 2,25): Kabouterstrips, Paulus de Boskabouter nr. 14.

65 plus (f 2,25): Interview Tibet, Rik Ringers leidt de dans (1955); Chick Bill; Tina; Jay Linch door Evert Geradts; De wonderen van Mu.

67 (f 2,25): Nader tot Kuifje 3 over interessante drukvarianten; interview Carry Brugman; speciaal Roba met Bollie en Billie en De Stiert en een bibliografie; De Wonderen van Mu.

70 (f 2,25): Marten Toonder 2 (Panda, Toonder-studio's); Jan van Haasteren; De wonderen van Mu; Tom Poes en de Schoonschijners.

74 (f 2,95): Zuiptor, Uco Egmond, Raymond Macherot (Chlorophyl, Poezekat); Domien ten Berge, Marten Toonder; profesor Pi...

77 (f 2,95): Gerrit Stapel, Mijn vriend Andries; Aart Clerkx.

78 (f 2,95): Daan Jippes, Intercity Incident; interview 'Forest Bud' Sagendorf Popeye; Modesty Blaise.

79 (f 2,95): Jules Feiffer; Moem; Piet Wijn De Moorse Tovenaar.

80 (f 2,95): Robbedoes, Fournier, The Hulk; De Tovenaar van Piet Wijn...

83 (f 2,95): Sjors en Pep (nu Eppo); Loriot; Dick Bos reclamestrip Glashard.

86 (f 2,95): inhoudsopgave van Stripschrift nr 49/50 t/m 84; Eddy Paape, SDCN...

87 (f 2,95): Bert Bus, herdruk Nitokris, kartoenrubriek Ong-gezien, Tomi Ungerer, Simpelman, Lucky Luke, LL-persiflage.

88 (f 2,95): Ridderspecial; Prins Valiant, De Rode Ridder, Vlaamse Ridderschap, Bob de Moor, prins Valiant-persiflage, Wood, Tarzoon.

89 (f 2,95): Uitgeverij Casterman, Jacques Martin, Jacques Tardi, Tardi-oorlogsstrip, de 4 Helden, Craenhals, Kresse.

92 (f 2,95): Jean Graton's Michel Vaillant, Julie Wood, en Van Strijd tot strip, Wim van Wieringen.

94/95 (f 3,60): Robbedoes-weekblad... Robbedoes index t/m nr. 2000; de dertigste verjaardag van het weekblad Kuifje, Pogo.

97 (f 3,25): Keizerstrip Trigië tekenaar Don Lawrence, Verdwenen Kuifjes door Har Brok teruggevonden, interview met Selby Kelly weduwe van Pogo-tekenaar Walt.

98 (f 3,25): Strips in de dertiger jaren: Doe Mee, Centsprenten en strips, Tripje, G. Rotman, G. van Raemdonck, Bulletje en Bonestaak en Thijs IJs en Gijsje Goochem.

99 (f 4,95): Milton Caniff, Wallace Wood interview, Stripkoerier en Gummi.

101 (f 3,95): Scenaristen special, Greg, Jacques Lob, Jean Michel Charlier, Jean-Pierre Dionnet; Blueberry, Pogopersiflage door Wallace Wood/Harvey Kurtzman, 66-ste en laatste Eric de Noorman-verhaal: De eerloze krijg.

102/103 (f 3,95): Kuifje weekblad, E.P. Jacobs, Bob de Moor en Claude Auclair, Lombard uitgaven, Rik Ringers, Eric de Noorman: De eerloze krijg.

105 (f 3,95): 'Duckman' Carl Barks, herdruk van een van zijn eerste Donald Duck verhalen, Daan Jippes; tien jaar Het Stripschap, Tante Leny, Pogo en Eric de Noorman.

106 (f 4,95): Hugo Prattnummer, Luck Star O'Hara, VNU-story III, jaarlijkse stripdoorsnede, Pogo, Eric de Noorman.

107/108 (f 4,95): Kapitein Rob, Pieter Kuhn, kapitein Rob musical, Evert Werkman, Eric de Noorman en Smurfen...

109/110 (f 4,95): Eppo-special, Henk Kuijpers (Franka), Bert Bus, René Follet, Peer en Uco, De VNU-story IV, kritiek op vooroordelen Strips, Kuifje in Zwitserland, Pogo en Eric de Noorman...

111 (f 4,25): Stripproduktienummer: ontstaan van strips, tekenwerk (door Matena) scenario, lettering, inkten, inkleuring, merchandising en syndication, Kapitein Rob, Pogo en Eric de Noorman...

112/113/114 (f 5,95): detectivestrips, Eisner en zijn Spirit, The Shadow, Schlomo Raven, Jack Palmer (Pétillon), Loro, Jess Long, Detectivefilms, Eric de Noorman.

115 (f 4,25): Strips en politiek, Willem, Peter van Straaten, Behrendt, Crumb, Eric de Noorman.

116 (f 4,95): Centsprenten en strips, Ben van Voorn en Piet van Elk, Alain Saint-Ogan, Toonder en Piëts Bassie, Chantal Montellier, Martin Lodewijk en Eric de Noorman.

117/118 (f 6,50): Interview Blanc-Dumont, Jijé-polemiek, inhoudsopgave Stripschrift nrs. 85-117/118, Pogo afsluiting, Eric de Noorman.

119 (f 4,95): Lucky Luke, Morris en Goscinny, De Ballade van de Daltons, 50 jaar Kuifje, marketing van Stripschriften op de Nederlandse markt.

120 (f 4,95): Science Fiction met Leloup, Arman en Ilva, Dick Matena en Enki Bilal.

121 (f 4,95): Berni Wrightson, de horrorstrip op zijn best. De striphandel. De Stripkatalogus.

122/123 (f 6,50): Willy Vandersteen, Jerom, De blauwe reeks, Suske en Wiske wegwijzer.

124 (f 4,95): Palacios, strips op z'n Spaans, Noel Sickles, Stichter v.d. Caniffschool.

125 (f 4,95): Cuvelier-nummer met artikelen en herdruk, Pogo etc.

126/127 (f 6,50): De strips van Claire Bretécher, Ralph Bakshi, de animatieman.

128 (f 4,95): Guido Crepax en Valentina.

129/130 (f 6,50): Al Capp (1909-1979), Li'l Abner, Vakbond voor striptekenaars, Jacques Tardi.

131 (f 4,95): Dick Tracy, The Studio, Jeff Jones, Mike Kaluta, Berni Wrightson.

132 (f 4,95): Engelse dagbladstrips: Andy Capp, Jeff Hawke, Garth, Jane, The Perishers, Romeo Brown.

133 (f 4,95): Joost Swarte, Droomprijsvraag, Rose, Enquête.

134 (f 4,95): Beeldverhaal in de oorlog. Het beest is dood, Striphelden trekken ten oorlog.

135/136 (f 6,50): Willy Vandersteen artikelen, Klassieke strips uit Sprint, Blueberry, Jordaan.

137 (f 4,95): De kleine uitgevers, Rijperman, Yendor en Espee, De Vrije Balloen 5 jaar, Uderzo drinkt toverdrank.

138 (f 4,95): De familiestrips: Familie Snoek, Blondie, familie Doorzon, Jan, Jans en de kinderen, Prins Valiant.

139/140 (f 6,50): Theo van den Boogaard, Martin Lodewijk, Zweedse Strips.

141 (f 4,95): Daan Jippes naar Disney Studio's, Rostrum, Minitoe, Kapitein Rob en Romeo Brown.

142 (f 4,95): Droomprijsvraag, Dick Matena's witte kerst, The Empire strikes back, Indeks, Top-twintig.

143 (f 4,95): Amsterdam in strips, Kuifje voor het Amsterdamse gerecht, Lucca 14, Del Castillo.

144 (f 4,95): 1984, Ravian, Stripalbumkopers onderzocht, Prikkebeen.

145 (f 4,95): Frank Frazetta's Fantastische Wereld. 25 jaar Yrrah, Enki Bilal, Mort Walker: Sam's Strip.

146/147 (f 6,50): Floc'h. Dominique Hé, Terug naar de Klare Lijn.

148 (f 4,95): Robert Gigi, Scarlett Dream, Het gezicht van Eppo.

149 (f 4,95): Conan, Wie is dat?, Conan-strip, Romeo Brown, Sam's Strip.

150 (f 4,95): Krazy Kat, De dieren van Crumb, Nard'n' Pat, Garfield, De Shtunk, Li'l Abner, Dierenleed, Fat Freddy's Cat, Vlaamse smetjes, Romeo Brown.

151/152 (f 6,50): Jan Kordaat, Yves Chaland en de erfenis van Tillieux, Het voorbeeldige leven van Jijé, De Bende van vier.

153 (f 4,95): William Vance, Bruno Brazil, Bob Morane, Jerom in Tibet, Kapitein Rob, Chantal Montellier, Vlaamse Frutjes.

154 (f 4,95): Belgische strips, Didier Comès, De Rat-cisten een strip van Comès, EC herleeft, Kuifje op de knieën.

155 (f 5,25): Victor de la Fuente, Haxtur, Fernando Fernandez, Francisco Ibanez, De Disney films, de toplijsten van 1981.

156 (f 5,25): Nieuwe Nederlanders, Paul Teng, Dick Briel, Red Rat, Gezellig en leuk, Prutswerk.

157 (f 5,25): Jean-Claude Mézières, Heavy Metal, Eric Schreurs, Sterren stralen in Hollywood.

158 (f 5,25): Marten Toonder, François Bourgeon, Comicana, Jean-Louis Floc'h, De Zeven van Zeveneken.

159/160 (f 7,—): Engelse stripweekbladen, Strip against racism, Crumb's Sketchbook, Stripfiguren vogelvrij?

161 (f 5,25): Nieuwe stripbladen, Knudde, Bij de dood van Wallace Wood, Josep Toutain.

164 (f 5,25): Interview met Harvey Kurtzman, Lijk op de Imjin, Lezers over parodie en plagiaat.

165 (f 5,25): Interview met Frank Margerin en Raymond Reding. Een analyse van de strips van Cosey.

166 (f 5,25): Interview met Paul Gillon, schepper van Schipbreuk in de tijd en met Pierre Christin scenarist.

167 (f 6,—): De wereld van Richard Corben, Jan Strnad zijn bezielde scenarist. De toplijsten van 1982.

170 (f 6,—): Interviews met Martin Veyron (tekenaar van Barend Terzijde), Bart van Erkel, en Chayé.

171 (f 6,—): Interview met Milo Manara (tekenaar van Guiseppe Bergman) en analyse van zijn strips. Interview met Frits Kloezeman (tekenaar van 'Rechter Tie').

172 (f 6,—): Krantestrips in Nederland. Interview met Nikita Mandryka (tekenaar van 'De gemaskerde Komkommer').

173 (f 6,—): Interiew met Ted Benoît (tekenaar van o.a. 'Morfeu Electrico'), Vijftig jaar Comics in Amerika. Interview met Dick Matena.

174/175 (f 8,—): Meeslepend interview met Peter Pontiac. Strips en Popmuziek. Boekbesprekingen.

176 (f 6,—): Fred en Liliane Funcken (Witte Ruiter, Harald de Viking enz.), Vijftien jaar Stripantiquariaat Lambiek. Strips en Onderwijs.

177/178 (f 8,—): Interviews met Schuiten, Renard en Peeters ('De medianen van Cymbiola'), analyses van hun strips. Interviews met Hermann ('Bernard Prince', 'Comanche', 'Jeremiah') Neal Adams en Tom Wilson. De toplijsten van 1983. Wendy Pini's Elfquest.

176 (f 6,—): Veranderingen bij Robbedoes, Kuifje en Eppo. Jaap Bubenik, Nico Noordermeer en Vaughn Bodé.

180 (f 6,—): Interview met Robert van der Kroft, tekenaar van Sjors en Sjimmie. Garfield, George Orwell als stripfiguur en de dood van Reiser.

181 (f 6,—): De fantastische werelden van Rork, prachtboeken over Hergé. Nieuwe ontwikkelingen bij Giraud en cartoons: Elyh.

182 (f 6,—): Vittorio Giardino over Sam Pezzo, interview met Dick Vlottes en cartoonist Pauk Verschaeren.

183 (f 6,—): Strips en voetbal: Kick Wilstra, Appie Happie, Roel Dijkstra, FC Knudde enz. Interview met cartoonist Efbé.

184 (f 6,—): Wasterlain, veranderingen bij Robbedoes, inteview met Herman Focke en het tijdschrift Titanic uitgevaren.

185/186 (f 8,—): Artikelen over Mézières' Ravian, Auclair en Will Eisners Opmakh mit Got. Interviews met de gebroeders Varenne en cartooniste Marlèn Nolta en een artikel over Philippe Marcelé. Extra bijlage over de strip-3-daagse.

187 (f 6,—): Interviews met André Juillard en Rumen Simeonov. Artikelen over Al Williamson en Jeremiah. Een strip van Williamson.

188 (f 6,—): Speciaal western nummer met een artikel over Durango, interviews met Laurence Harle (scenariste van Cartland) en Colin Wilson de nieuwe tekenaar van Blueberry.

188/189 (f 8,—): Interviews met Rochette, Franz. Kinderzegels in Nederland, Tex Avery en Nader tot Kuifje en Strips en onderwijs. Speciaal omslag met de kinderzegels van Joost Swarte.

191 (f 6,—): Deel van het artikel over de stripfiguur Robbedoes. Deel een van een herdruk van een verhaal dat Jijé van Robbedoes tekende. Een interview met de nieuwe Robbedoes tekenaars Tome en Janry. De toplijsten van 1984.

192 (f 6,—): Deel twee van de geschiedenis van de stripfiguur Robbedoes. Interviews met Yves Chaland en Lex van de Oudeweetering.

CARL BARKS

Het genie van Duckstad

Iedereen die in de jaren vijftig het Weekblad 'Donald Duck' las, staat wel een bepaald Donald Duck-verhaal bij. Is het niet het beroemde **Brandweerman**-verhaal, dan is het wel het **Echoput**-verhaal of het **Weddenschap**-verhaal. Al deze verhalen werden geschreven én getekend door één man: **Carl Barks**. Hij ontwierp figuren als Dagobert Duck, Guus Geluk en Willie Wortel en tekende bij elkaar zo'n 7000 strippagina's.

Het zojuist verschenen boek **'Carl Barks en de Mythe van Walt Disney's Donald Duck'** is het meest complete overzicht van het leven en werk van het genie van Duckstad.
Geschreven door Duck- en stripkenners Wim van Helden en Rob van Eijck, met bijdragen van Daan Jippes.

Stripschriftspecial deel
Formaat: 21 × 29,7 cm
122 pagina's
Prijs *f* 25,—

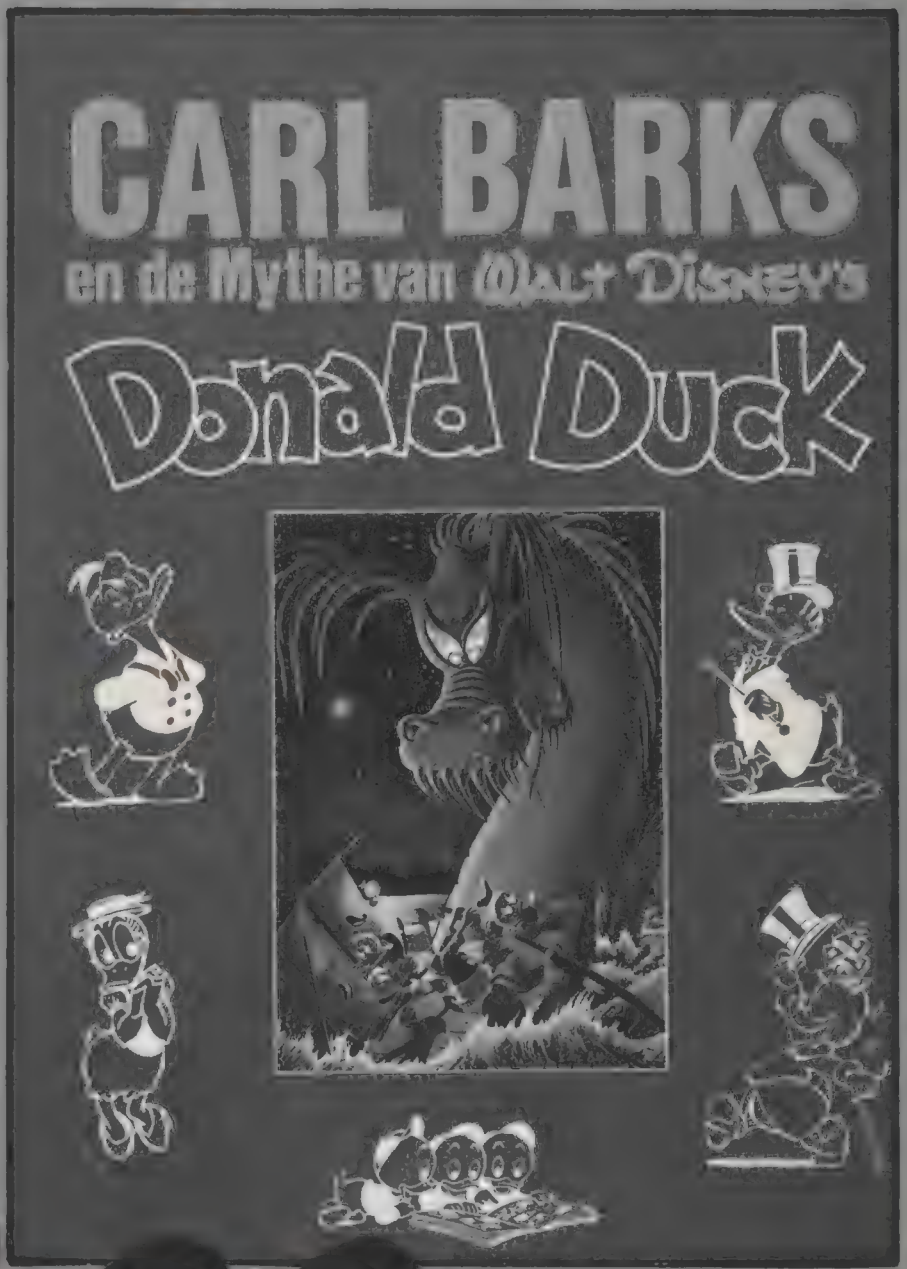

Vonk Uitgevers b.v.
Postbus 420
3700 AK ZEIST

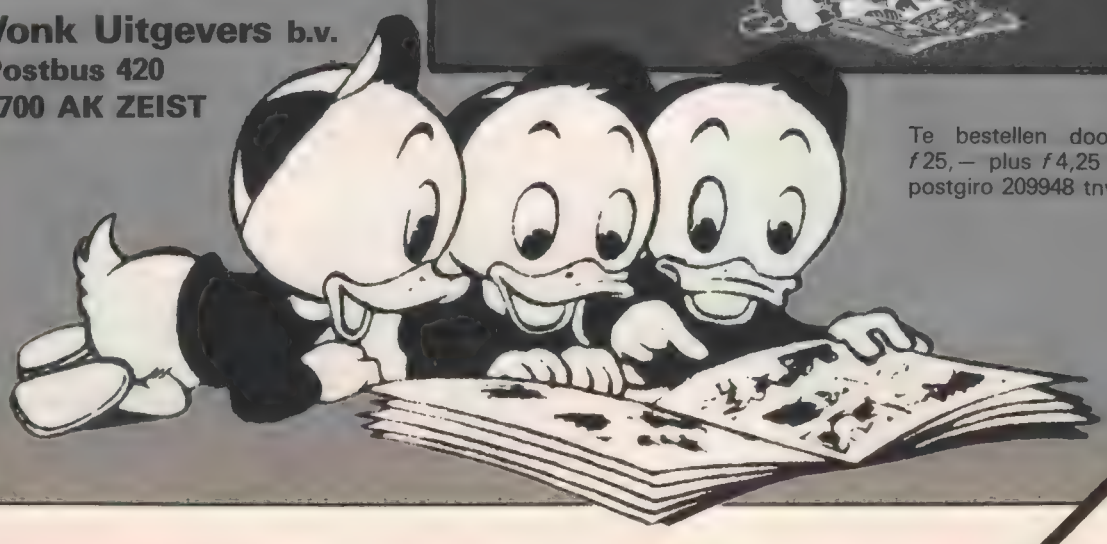

Te bestellen door overmaking van *f* 25,— plus *f* 4,25 aan portokosten op postgiro 209948 tnv Stripschrift Zeist.

STRIPSCHRIFT SPECIAL

Wordt Vervolgd en Wordt Vervolgd, een scheiding der geesten

door Jac Drewes

De komst van een heus tv-programma over strips en tekenfilms is door stripliefhebbers over het algemeen met gejuich ontvangen. Regelmatige aandacht op de buis voor het stripverhaal wordt gezien als een definitieve erkenning van het medium, en het middel bij uitstek om belangstelling en enthousiasme voor strips te wekken.

Dit laatste is ongetwijfeld het geval, gezien de grote kijkdichtheid van het programma en de vele reakties die de programmamakers krijgen van vooral jeugdige kijkertjes. Of er ook van een definitieve erkenning sprake is, door het Stripschap al snel tot uitdrukking gebracht in het toekennen van een penning, blijft echter de vraag.

Het programma

Schrijven over strips, en ook praten over strips op tv, is eigenlijk een rare bezigheid. Als strips goed zijn, zouden zij eigenlijk genoeg aan zichzelf moeten hebben. Maar, zoals bij alle andere medcia en kunstvormen, is kritische reflektie en analyse voor de ontwikkeling van de strip zeker van belang. Schrijven en praten over strips is echter ook een zelfstandige bron van vermaak: door een herhaling in een andere vorm van een geliefde strip, eventueel in slowmotion of door terug te spelen of het beeld stil te zetten, wordt het genoegen aan de strip opnieuw beleefd. En voor deze laatste vormen van praten over strips biedt de tv uitstekende mogelijkheden. De vraag, of het tv-programma 'Wordt Vervolgd' de definitieve erkenning van de strip betekent, is des te aktueler, nu de makers van het programma gemeend hebben hun domein te moeten uitbreiden, en een boek over strips en tekenfilms hebben uitgebracht onder de titel *Wordt Vervolgd 'presenteert'*. Zonder hier uitgebreid in te gaan op alle facetten van het schrijven en praten over strips en op welke mate van erkenning die in kunnen houden, kan gekonstateerd worden, dat de aanpak van 'Wordt Vervolgd' enkele flinke beperkingen kent. Het programma is na het eerste jaar van het begin van de avond naar de middag verplaatst, waardoor het zich vanzelfsprekend richt op een jeugdig publiek. Daardoor komen vooral strips voor jongeren aan bod. Zogenaamde volwassenenstrips krijgen alleen aandacht, als ze ook voor de jeugd leesbaar zijn.
Uiteraard leent tv zich beter voor het vertonen van tekenfilms, dan voor het laten zien van strips. Daardoor krijgt de tekenfilm binnen het programma relatief veel aandacht, evenals strips, die van tekenfilms zijn afgeleid of tot tekenfilms hebben geleid. Niet iedere strip doet het even goed op tv. Kleur doet het beter dan zwart-wit, dynamisch getekende strips beter dan statische. Dat geeft een voor strips oneigenlijke selektie en daardoor een vertekend beeld.

Grootste beperkingen bij het praten over strips, zoals dat in 'Wordt Vervolgd' gebeurt, zijn gelegen in het feit, dat het om een tv-programma gaat. Afgezien van het opnemen in het programma van publiekstrekkende onderdelen, zoals stukjes uit films, een prijsvraag en videospelletjeswedstrijden, leidt dit ertoe, dat minder publiciteitsschuwe tekenaars en uitgevers overmatig aandacht krijgen, waardoor zich een heel nieuw star- en fandom in de stripwereld kan ontwikkelen. Vooral de invoering van de wekelijkse strip-top-tien heeft grote invloed op de gemoedsrust van stripmakers en -verkopers. Iedereen weet, welke grote invloed de invoering van toplijsten op de platenbusiness en op de popmuziek hebben gehad, met alle bedenkelijke neven- en randverschijnselen die dat heeft opgeleverd.

Het boek

Het is niet verwonderlijk, dat het boek *Wordt Vervolgd 'presenteert'* grotendeels op deze beperkte formule van stripbespreking, die in het tv-programma besloten ligt, voortborduurt. Het voorwoord kondigt dat ook aan: 'geen hoogdravend naslagwerk', 'geen zwaarmoedige specialistentaal' en 'kleurrijk, op voor iedereen begrijpelijke wijze verteld'. Deze lage pretentie is des te merkwaardiger, omdat de twee mensen die het boek voor het grootste deel geschreven hebben, Kees de Bree en Rob van Eijck, in het verleden hebben meegewerkt aan boeken over strips met een veel pretentieusere opzet, zoals bv. het standaardwerd *Wordt Vervolgd* van Kees en Evelien Kousemaker, dat een goed doordachte opzet kende en een omvangrijk systematisch gedeelte bevatte. Dat de makers van dit nieuwe boek voor hun titel ongestraft leentjebuur konden spelen bij dit standaardwer, zoals zij dat ook konden bij het blad *Wordt Vervolgd,* waarover straks meer, laat ik hier buiten beschouwing.
De beperkingen van het programma zijn in het boek terug te vinden. Het is duidelijk op jongeren gericht. De groten der striphistorie worden summier behandeld en hun beroemdheid krijgt vaak meer nadruk dan hun werk. Het boek bevat in verhouding veel tekenfilm en de suggestie dat alle in het boek opgenomen strips – in totaal 58 van de 160 pagina's – speciaal voor het boek gemaakt zijn is in ieder geval onjuist voor de bijdragen van Giraud, Loro, de Smet en Vandersteen.
In de poging tot simplifikatie, die in de opzet van het boek besloten ligt wordt met de feiten van de striphistorie hier en daar een loopje genomen. De omslag van het boek, waarop de makers, zonder last te hebben van valse bescheidenheid, alvast de Stripschapspenning hebben afgedrukt en waarop de naam van Han Peekel lijkt te misstaan, omdat hij volgens de inhoudsopgave geen schriftelijke bijdrage aan het boek heeft geleverd, getuigt al van deze simplifikatie. In grote letters worden 100 jaar strip- en tekenfilmgeschiedenis beloofd, terwijl 1885 voor géén van beide media als een beginjaar kan worden beschouwd en beide in hun huidige vorm ook géén honderd jaar oud zijn.
Een aantal tekenaars, dat er wel iets in ziet zich via 'Wordt Vervolgd' bij het jeugdig publiek in de kijker te plaatsen, heeft een bijdrage aan het boek geleverd, waarbij vooral de gênante pagina's van Piet Wijn en Thom Roep opvallen. Het Eric-verhaal van Kresse zou elders beter op z'n plaats zijn.
Het promotion-aspekt van het programma hebben de makers in het boek voor zichzelf gereserveerd.
Met een jongensachtige opschepperigheid wordt de korte geschiedenis van 'Wordt Vervolgd' uit de doeken gedaan.
Zo lijkt het boek in vele opzichten op het programma en neemt daarmee alle gebreken die aan het programma en aan tv als medium kleven met zich mee. Kon het tv-programma als een eenoog in het land der blinden nog als een blijk van erkenning van het beeldverhaal worden opgevat, door de boekversie valt deze erkenning weer volledig door de mand. Kinderen, aan wie ik het

EPPO WORDT VERVOLGD
losse nos 1,75
abonnees 1,55
bel. 35F
VANDAAG NOG DEZE GESCHIEDENIS TOT EEN GOED EIND GAAN BRENGEN!
DANNY. HEB JE GE... DRONKEN?
ZO DE VERBALEN KUN JE VERBAAL VOLDOEN EN WEES BLIJ DAT JE ER ZO VANAF KOMT.
MET SJEF VAN OEKEL. DAT BEN IK DUS. EN NOG WAT ANDERE STRIPS, ZOALS... ACH, KIJKT U ZELF MAAR...
DEZE WEEK EXTRA DIK!

liet lezen, vonden het prima – inzoverre klopt de bedoeling van de samenstellers – maar kenners van het beeldverhaal en van wat daarover geschreven en gezegd is houden er de ontluisterende ervaring aan over van de ouderling op een onbewoond eiland met alleen een kinderbijbel als leesvoer.

Gelukkig stond de ervaring van de belangrijkste schrijvers van het boek, De Bree en Van Eijck, er borg voor, dat het boek minder oppervlakkig is geworden dan de samenstellers wellicht bedoeld hadden, maar de simplificerende oppervlakkigheid maakt het boek veel minder bruikbaar en waardevol dan de werken over strips die men met dit boek wilde overtreffen.

Bij de uitreiking van de Kinderpostzegels 1984 sprak de minister, die onder andere over kunst en kultuur gaat, Brinkman, zijn waardering uit voor het beeldverhaal. Hij uitte zelfs de vrees, dat de strip een op volwassenen gericht medium zou worden en voor het kind verloren zou gaan. Gezien het succes van het programma en het verschijnen van dit boek kan hij voortaan rustig slapen. Gesterkt door dit blijk van erkenning voor de strip van overheidswege nodigden de samenstellers van het boek de minister, die onder andere over kinderen gaat, Deetman, uit voor de presentatie van het boek. Een eerdere Minister van Onderwijs, Rutten, had in 1948 strips voor de schoolsituatie in de ban gedaan, en de strip en met name 'Wordt Vervolgd' zou geen beter blijk van erkenning kunnen verwerven, dan een officiële verontschuldiging van de kant van een opvolger. Gelukkig trapte de minister niet in deze opzet. Strips mogen van hem wel, omdat ze niet meer weg te denken zijn, maar het boek moet! Gelukkig, omdat anders de officiële erkenning van de strip gekomen zou zijn bij een verkeerde gelegenheid.

Het blad

Een belangrijke reden om uitgebreid stil te staan bij het verschijnen van dit boek is gelegen in het feit, dat de uitbreiding van het domein, die de makers van het tv-programma met dit boek, en eerder met het uitbrengen van een spel, hebben ondernomen, nog lang niet lijkt afgelopen. De volgende stap is reeds gezet.

Mag het tv-programma zich in een warme belangstelling bij de jeugd verheugen, het vroegere medium, waarmee men kinderen tot het lezen van strips en het kopen van albums probeerde aan te zetten, het stripweekblad, leidt een noodruftig bestaan, vooral voor de tien tot twintig-jarigen. De oplage van *Eppo,* voorheen Pep en Sjors, is naar verluid gedaald tot 60.000, wat betekent, dat nog geen 3% van de doelgroep een abonnement heeft.

Reden voor 'Wij van Wordt Vervolgd' om deze failliete boedel voor een zacht prijsje over te nemen en het groeiende imperium uit te breiden met een weekblad. Wat deze kombinatie van een wekelijks tv-programma en een blad voor onvermoede mogelijkheden heeft laat zich raden. Al jaren droogstaande tekenaars slijpen hoopvol hun afgestompte potloden. Voor het kommerciële stripgebeuren een innovatie met vele nieuwe mogelijkheden.

Maar het doen verschijnen van strips in kombinatie met een voorvertoningsrecht op het praten over strips – tijdschriften over strips halen nooit de snelheid van de tv – heeft bedenkelijke kanten. Ook hier hoeft slechts verwezen te worden naar de ontwikkeling van de popmuziek. De monopolisering van het stripgebeuren in Nederland, die uit deze overname voortvloeit, zal in kommerciëel opzicht de strip waarschijnlijk goed doen, maar of dat de ontwikkeling zal van de strip als medium en als kunstvorm zal bevorderen is zeer de vraag. Als het een stap is naar officiële erkenning, is dat een stap in de zin van Deetman, niet meer weg te denken, maar het moet eigenlijk niet. Vanaf week 34 zal Eppo verschijnen onder de titel 'Eppo-Wordt Vervolgd' of iets dergelijks, het bange begin van een nieuw tijdperk.

Uiteraard hadden de makers van Wordt Vervolgd graag gezien, dat zij hun nieuwe blad 'Wordt Vervolgd' zouden kunnen laten heten. Maar anders dan bij de naamgeving van het tv-programma en van het boek stuiten zij hierbij wel op serieuze moeilijkheden met eventueel juridische gevolgen, omdat er immers al een blad bestaat met de titel 'Wordt Vervolgd'. Dit striptijdschrift van uitgeverij Casterman kan bogen op een voor Nederlandse begrippen ongekende staat van dienst, nu het al meer dan vijf jaar uitsluitend op een ouder publiek gerichte strips brengt. Samen met Titanic, dat de eerste aanvaring voorlopig overleefd lijkt te hebben, vormt het de hoop voor het serieuze stripverhaal in het Nederlands Taalgebied.

Het is een merkwaardige samenloop van omstandigheden, dat de overname van Eppo door 'Wordt Vervolgd' precies samenvalt met een vernieuwing van het al bestaande blad 'Wordt Vervolgd' per september 1985. Dit lijkt geen toeval. In het algemeen kan gekonstateerd worden dat, na de explosieve ontwikkeling van eind zeventiger, begin tachtiger jaren in de stripwereld, er nu doodtij aangebroken is. Er is weinig vernieuwing meer, de grote ontdekkingen zijn gedaan, de inspiratie is zoek,

men heeft alles al gezien en nieuwkomers kunnen de gevestigde bastions niet meer binnendringen. De monopolisering, die van het tv-programma 'Wordt Vervolgd' lijkt uit te gaan, staat niet op zich. Zij staat voor de algemene ontwikkeling die zich momenteel in de stripwereld voordoet, en heeft ook alleen in deze situatie gemakkelijk kans van slagen.

Hoe vervelend het ook is om steeds weer te herhalen, maar deze ontwikkeling heeft zich in Frankrijk al enkele jaren geleden voorgedaan. Maar er zijn ook enkele belangrijke verschillen. De stagnatie in de ontwikkeling van de strip deed zich daar met name gevoelen bij de volwassenenstrip, omdat deze veel meer erkenning genoot en in feite de ontwikkeling van de stripmarkt bepaalde. Is bij ons de vraag, hoe je steeds meer jongeren overhaalt om van De Smet, Lodewijk, Kuijpers of desnoods Bus te houden, in Frankrijk ging het er een aantal jaren geleden om hoe je steeds meer volwassenen kon overhalen om maandelijks Bilal, Giraud/Moebius, Tardi of Bourgeon tot zich te nemen. Met name het grote aantal op een ouder publiek gerichte stripmaandbladen, zoals Métal, Echo, Charlie, Fluïde, Circus en Pilote, merkten een stagnatie in hun verkoopcijfers op en zochten koortsachtig naar nieuwe formules. Daarbij werden twee wegen bewandeld. Enerzijds werden deze bladen thematisch opgesplitst of omgevormd. Métal werd in drieën verdeeld met een SF, een avonturen- en een humoristische poot. Circus scheidde een kinderblad af, Gomme, en later een blad met uitsluitend historische strips: Vécu. (A Suivre) bracht Pratt en Manara onder in een blad: 'Corto' met veel artikelen over reizen, avonturen en vreemde landen. En dat vormt het tweede deel van de nieuwe formule: naast strips ook artikelen opnemen over onderwerpen die striplezers boeien zoals Sex, Popmuziek, SF, Detectives, Film, Reizen en Avontuur. Deze laatste formule werd vooral toegepast door Charlie, Echo en Pilote. Zichzelf bleef alleen Fluïde, iets wat in Frankrijk goed kan, maar in Nederland, gezien het mislukte avontuur van Rhaa-Lovely niet. Nieuwe bladen als Viper en Zoulou waren in deze moeilijke tijden maar een kortstondig leven beschoren.

Gewerkt heeft deze Franse aanpak maar gedeeltelijk. Rigolo, de humorpoot van Métal, legde al snel het loodje, en Gomme, het kinderblad van Glénat kon het, zoals de meeste kinderstripbladen in Frankrijk, ook niet lang bolwerken. Spirou en Tintin, waarvan onze Robbedoes en Kuifje afhankelijk zijn, leiden al jaren een bestaan op de rand van de afgrond.

In Nederland kunnen we blij zijn met de al jarenlange verschijning van 'Wordt Vervolgd', maar het zal niemand verbazen dat de verkoopcijfers stagneren. Dus is er gezocht naar een nieuwe formule. Aangezien voor Nederland de afscheidingsformule ondenkbaar is, koos men voor de combinatieformule: strips met daarnaast tekst en artikelen, die striplezers interesseren.

De totstandkoming van 'Wordt Vervolgd' is een wat onduidelijke zaak. In principe is

Noerdinger hoofdredakteur, en beslist als zodanig over de strips die in 'Wordt Vervolgd' verschijnen, zowel de Franse, die overgenomen worden uit (A Suivre) als de Nederlandse. Hij laat zich daarbij bijstaan door Goenaere, Jongbloed en Van de Weijer. In de nieuwe formule blijft dat ongeveer gehandhaafd, maar er worden acht pagina's tekst ingelast, waarvoor Martijn Daalder als hoofdredakteur is aangetrokken. Deze tekstpagina's zullen besteed worden aan: nieuws, brieven, recensies en twee artikelen: één over strips en één naar aanleiding van strips. Duidelijke onderwerpen, die striplezers zullen boeien.

Het tweetal inleidingen op de vervolgstrips zullen aangeleverd worden door de auteur/tekenaar, als zij daar op staan, of ook door de hoofdredakteur verzorgd worden. Daalder heeft ook inspraak in de publikatie van de strips, maar hoe ver dit reikt is onduidelijk. Voor het schrijven van de artikelen is vooralsnog Mat Schifferstein aangetrokken, maar ook anderen zullen een bijdrage leveren.

De nieuwe formule omvat verder: 32 pagina's kleur, 16 pagina's nederlandse strips en een nieuwe lay-out van de hand van Frits Jonker, die zich ook over de omslag uitstrekt.

Voor de eerste nummers onder de nieuwe formule zijn artikelen te verwachten over het 'Eco-effekt' naar aanleiding van het te publiceren vervolg van Bourgeon's Nevelwoud en over de Spaanse Burgeroorlog.

Daarnaast zijn als strips te verwachten: Solange, De Toren, het vervolg op Urbicande van Schniten/Peeters, Europa Viva van Loustal/Paringeux en iets van Tardi, Teng en mogelijk Ben Janssen. Het nieuwe 'Wordt Vervolgd' mikt, net als het Franse (A Suivre) op de hoog opgeleide, mannelijke lezer met een brede belangstelling en schat zijn markt op 10.000 potentiële lezers.

Het lijkt een peuleschil in vergelijking met de getallen waar 'Wij van Wordt Vervolgd' aan denken.

Het kon wel eens zo lopen, dat in deze toevallige samenloop van 'vervolgden' de kleinste uiteindelijk de belangrijkste bleek te zijn.

Uit de oude doos: Sfeer en Warmte
De aankondigingsstroken van Suske en Wiske

door Rob van Eijck

Tegenwoordig zijn er er aan gewend dat in de nieuwe delen van de Suske & Wiske-reeks in het begin van het album de aankondigingsstrook van het verhaal wordt afgedrukt, zoals die in de krant verschenen is. Vroeger echter was dat nooit het geval en daardoor mist de liefhebber van de oude Suske & Wiskes iets fraais. De wetenschap dat nu reeds enkele tientallen jaren een wezenlijk onderdeel van de oude Suske & Wiskes in zijn kollektie ongekleurde albums heeft ontbroken, moet de verstokte verzamelaar reeds lang een knagend gevoel in de maagstreek hebben bezorgd.
Ter gelegenheid van het 200e nummer van Stripschrift hebben wij gemeend dit gemis te moeten verhelpen, waar het een aantal van de oudste – en volgens vele verzamelaars beste – verhalen van Suske & Wiske betreft, door de aankondigingsstroken voor u af te drukken. En het zijn ware juweeltjes. Eenvoudig getekend, zoals de oude verhalen zelf, maar boordevol sfeer, warmte en ouderwetse gezelligheid.
Het zal de kenners onder u weinig moeite kosten het tijdstip op te merken waarop Willy Vandersteen voor het weekblad Kuifje is gaan werken. Zoals bekend werd hem toen, in 1948, dringend aangeraden zijn tekeningen wat verzorgder en dus minder slordig (zoals ze bij Kuifje het spontane in Vandersteens tekeningen betitelden) te gaan tekenen. Vandersteen heeft zich die raad ter harte genomen en zelfs degenen onder u met weinig oog voor tekentechnieken zal de overgang van 'slordig' naar verzorgd tekenwerk in de aankondigingsstroken niet ontgaan. Die grotere zorgvuldigheid sloeg gelukkig de levendigheid van dè tekeningen niet dood, maar bleek nog geruime tijd een aanwinst voor de totale kwaliteit van de oude verhalen, zoals u zelf in deze serie stroken uit de oertijd van Suske & Wiske kunt constateren.

(Met dank aan Hans Matla voor het beschikbaar stellen van het materiaal.)

U VRAAGT ZICH MISSCHIEN AF WAAROM RIKKI HET OPEEN LOOPEN ZET. NU WE MET EEN NIEUWE REEKS AVONTUREN BEGINNEN? WEL, HIJ MOET GAAN AANSCHUIVEN VOOR EEN SCHOENBORSTEL EN WE HEBBEN HEM DUS MOETEN VERVANGEN DOOR SUSKE.
DE AVONTUREN VAN SUSKE EN WISKE OP HET EILAND AMORAS
EN NIEUWAAST KUNT U DAN KENNIS MAKEN MET DE HOOFDFIGUREN ONZER NIEUWE REEKS.

U VRAAGT ZICH MISSCHIEN AF WAAROM RIKKI HET OPEEN LOOPEN ZET. NU WE MET EEN NIEUWE REEKS AVONTUREN BEGINNEN? WEL, HIJ MOET GAAN AANSCHUIVEN VOOR EEN SCHOEYBON, EN WE HEBBEN HEM DUS MOETEN VERVANGEN DOOR SUSKE.

DE AVONTUREN VAN SUSKE EN WISKE OP HET EILAND AMORAS

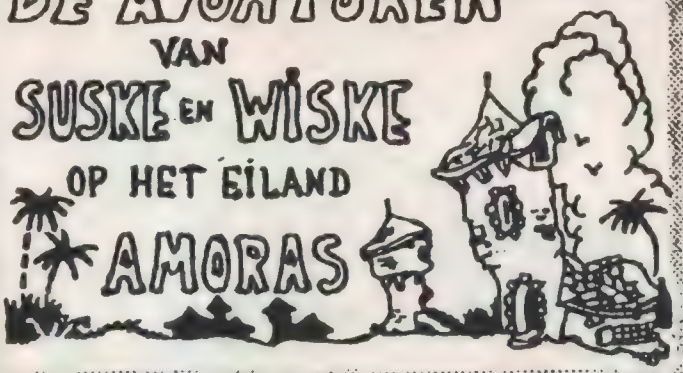

EN HIERNAAST KUNT U PAN NEMEN MET DE HOOFDFIGUREN ONZER NIEUWE REEKS.

DE AVONTUREN VAN SUSKE EN WISKE DE SPRIETATOOM

MET DE VOLGENDE HOOFDFIGUREN

SUSKE EN WISKE EN SCHALUILEKE

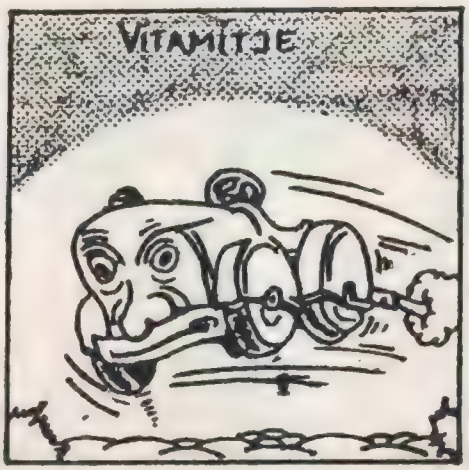

DE AVONTUREN VAN
SUSKE EN WISKE
DE VLIEGENDE AAP

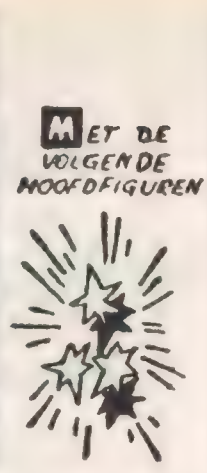
MET DE VOLGENDE HOOFDFIGUREN

SUSKE EN WISKE
SCHALUILEKE

LAMBIK EN DE EZEL PUTIFAR
NOTA VAN DE REDACTIE
DIT IS DE EZEL

BANANA

DE VLIEGENDE AAP

DE AVONTUREN VAN
SUSKE EN WISKE
DE ZWARTE MADAM

EEN PLEZANT GRIEZELVERHAAL MET DE VOLGENDE HOOFDFIGUREN.

LAMBIK

TANTE SIDONIE

EN DE DRIE...???.. KWELGEESTEN!

De Koning Drinkt.
SUSKE
WISKE
SCHALULLEKE
POEFKE DE KONING
VROUWE SIDONIA

DE KANNEKIJKERS
DE DROOGLEVERS
KONING CACTUS

PRINSES ZAGEMEEL
MET DE VOLGENDE HOOFDFIGUREN.
SUSKE
WISKE
LAMBIK
SIDI-BEN-MOKA
ALI-BEN-SALAMI

De Bokkerijder

Waerin verteld ende getekend worden de belevenissen van de laetste roever ende knevelaer der bezwoorne Bokkerijdersbende uit den lande van Limburg.
Duydelyk ende klaerlyk vertolkt door de bysonderste personagieën hiernaest aengeduydt.

DE MOTTENVANGER I

MET: SUSKE WISKE TANTE SIDONIE

LAMBIK

DE FENIKSEN EN DE ORAKELS

DE MOTTENVANGER

BIBBERGOUD

MET DE VOLGENDE HOOFDFIGUREN.

SUSKE
WISKE

SITTING-FLOWER

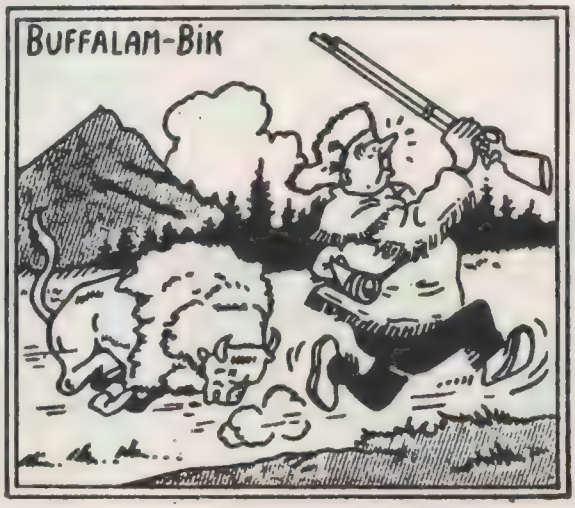
BUFFALAM-BIK

SCHALULLEKE
?

LAMBIORIX

MET DE VOLGENDE HOOFDFIGUREN, IN EEN VERHAAL VAN HELDENMOED, KOOLZAAD EN MYSTERIE

SUSKE EN WISKE

LAMBIK

SIDONILDIS

LAMBIORIX

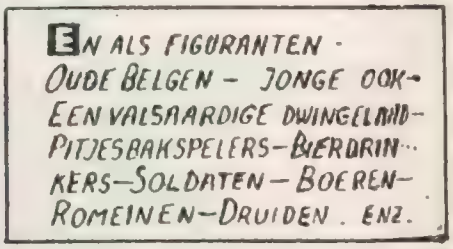
EN ALS FIGURANTEN · OUDE BELGEN – JONGE OOK- EEN VALSAARDIGE DWINGELAND- PITJESBAKSPELERS–BIERDRINKERS–SOLDATEN–BOEREN–ROMEINEN–DRUIDEN . ENZ.

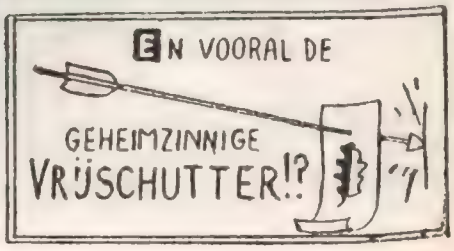
EN VOORAL DE
GEHEIMZINNIGE
VRIJSCHUTTER!?

DE STIERENTEMMER
MET DE VOLGENDE HOOFDFIGUREN

LAMBIK

TANTE SIDONIE

SUSKE EN WISKE

CARMENCITA FALASOL

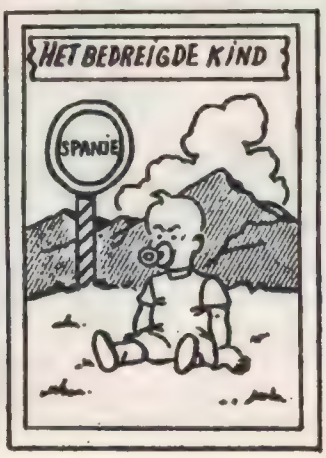
HET BEDREIGDE KIND
SPANJE

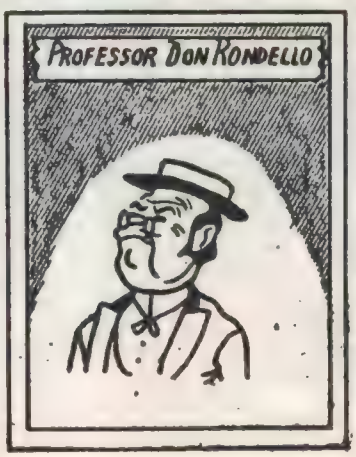
PROFESSOR DON RONDELLO

SCHRAMOELIO

DE STALEN BLOEMPOT
DE VOLGENDE HOOFDFIGUREN

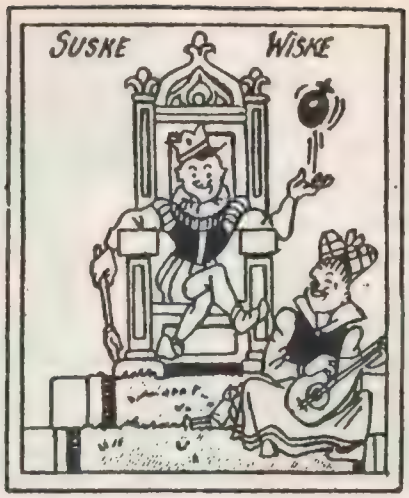
SUSKE
WISKE

LAMBIK ALS BOUWMEESTER VAN AMORAS.
PLAN-KATHEDRAAL
BOUWVERGUNNING
N°1 WET
DE TAAIE.

TANTE SIDONIE.

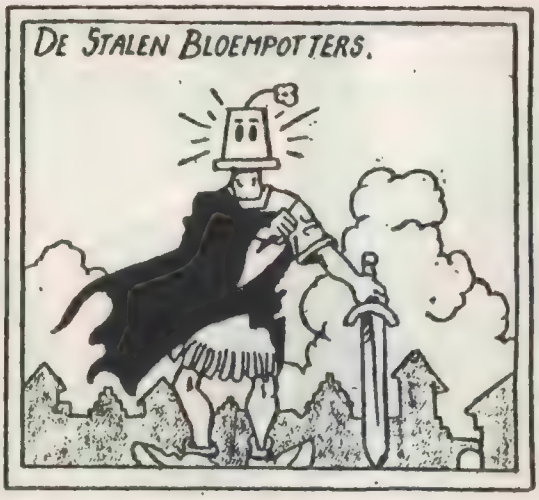
DE STALEN BLOEMPOTTERS.

KANEGEM, DE ALCHIMIST.

SPELEN DAN VERDER
NOG MEE ALS 'T PAS
GEEFT:
ZEEROVERS
METSELAARS
MATROZEN
BABBELEERS
STEENKAPPERS
ALLEE,
HEEL HET EILAND
AMORAS MET AL WAT
ER ROND EN ER AAN IS!

HET ZINGENDE NIJLPAARD

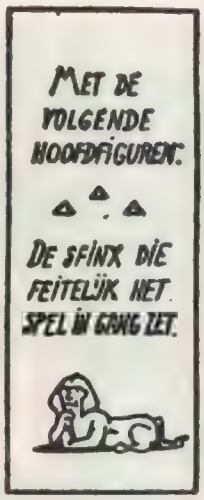
MET DE
VOLGENDE
HOOFDFIGUREN:
DE SFINX DIE
FEITELIJK HET
SPEL IN GANG ZET.

SUSKE EN WISKE

LAMBIK

TANTE SIDONIE

DE MUMMIE VAN PHARAO
TUTANKOFFI

PRINSES BABYLON

PRINS TOE-FENTIP
PRINS LA-MELING

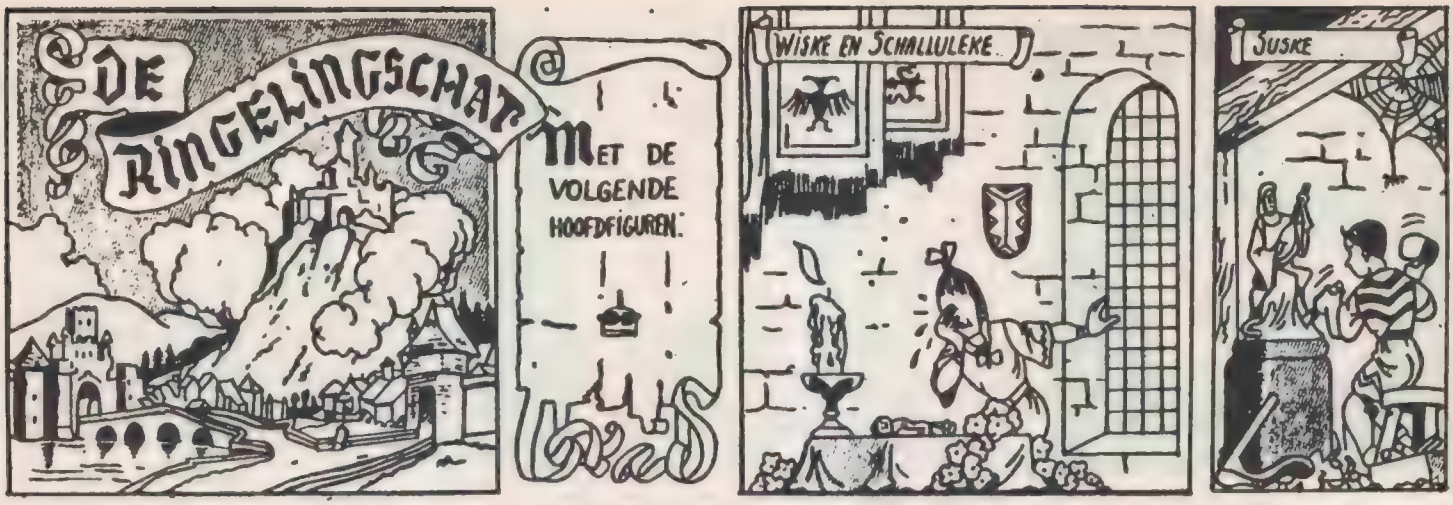
DE RINGELINGSCHAT
MET DE VOLGENDE HOOFDFIGUREN.
WISKE EN SCHALLULEKE.
SUSKE

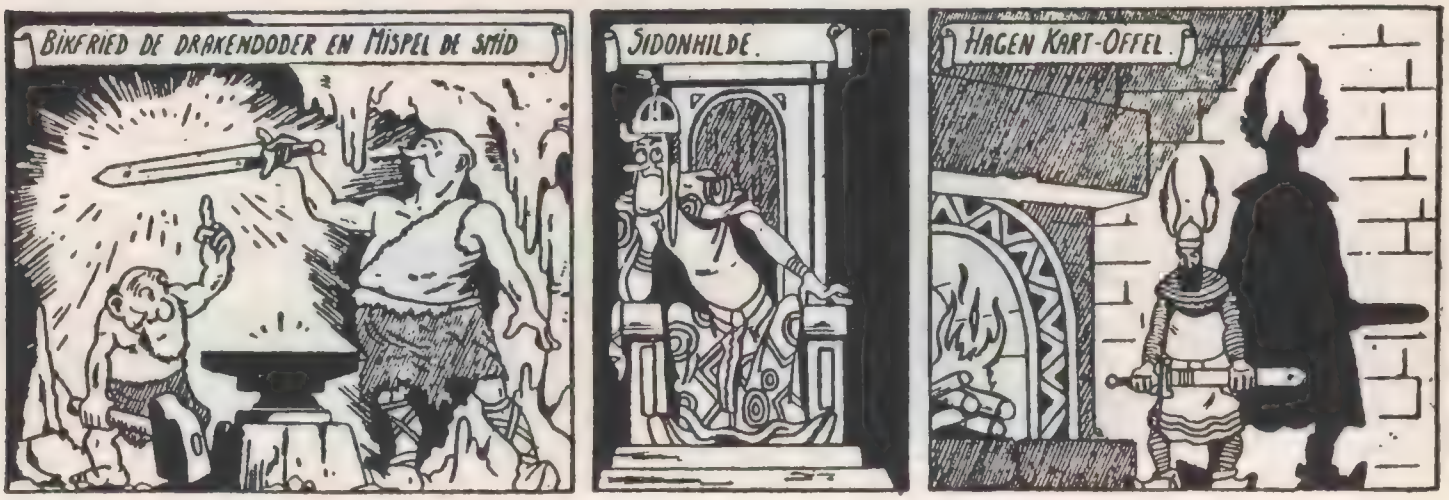
BIKFRIED DE DRAKENDODER EN MISPEL DE SMID
SIDONHILDE.
HAGEN KART-OFFEL.

DE TUFTUF KLUB
GROND TE KOOP
EEN GEHEIMZINNIG DRAMA MET HARTVERSCHEURENDE TONELEN UIT DE GOEDE OUDE TIJD MET DE VOLGENDE HOOFDFIGUREN.
ONZE TROUWE VRIENDEN

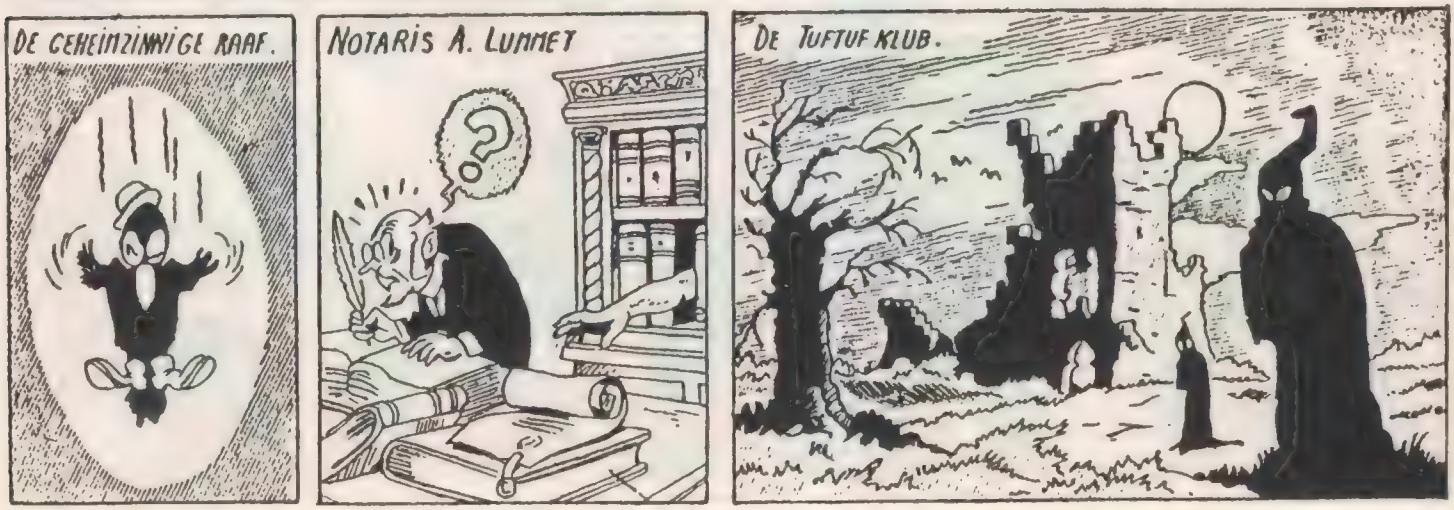
DE GEHEIMZINNIGE RAAF.
NOTARIS A. LUMMET
DE TUFTUF KLUB.

EEN VERHAAL VAN.....
HARING - IJSBEREN EN SCHELPKEUS
ZEEMEERMINNEN EN TREKORGELS.
NOORDENWIND EN GEPELDE GARNAAL
IJSSCHOTSEN - VUUR EN ROLHOPSEN.
KOUDE - ZWETEN EN BEVRIEZEN.
IJSKASTELEN - SPROT EN VIKINGS.
HELDENMOED EN WINTERVOETEN.
SCHAAPKES VAN KINDEREN EN
WOLVEN MET LINTWORMEN.....
.... ENZ..... ENZ..... ENZ.....

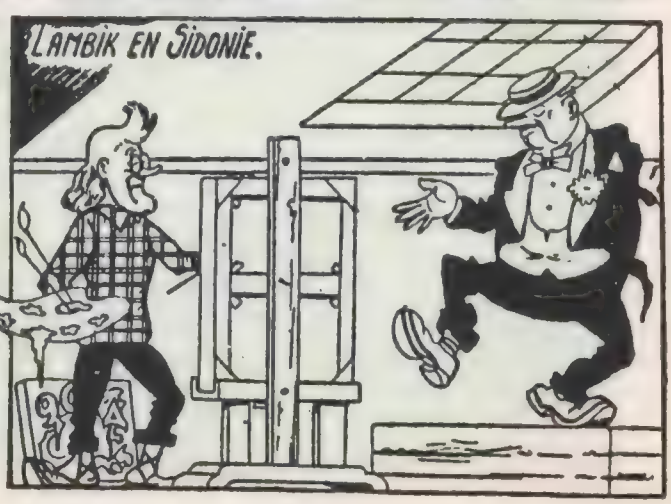

STRIP SCHRIFT SPECIALS

Kuifje
De bekende 'Kuifoloog' Har Brok analyseerde 23 Kuifje albums. *f* 10,—

Lucky Luke
Kees de Bree en Hans van den Boom analyseren de wereld van Morris, schepper van Lucky Luke. Met veel onbekend illustratie materiaal. *f* 19,50

Suske en Wiske
Een schat aan informatie over deze meest succesvolle Vlaamse strip aller tijden. Veel onbekend illustratiemateriaal en acht kleurentekeningen. *f* 19,50

De F van Flater
Een groot interview met, en artikelen over de meest nagetekende stripmaker: André Franquin, schepper van Guust Flater en de Marsipulami. *f* 25,—

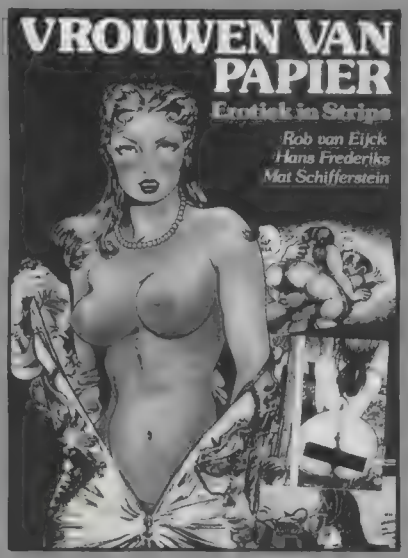

Vrouwen van Papier
Erotiek in Strips. Artikelen o.a. over de meesters van de erotische strips, Manara, Crepax en Pichard. Censuur in strips en pin-ups. *f* 25,—

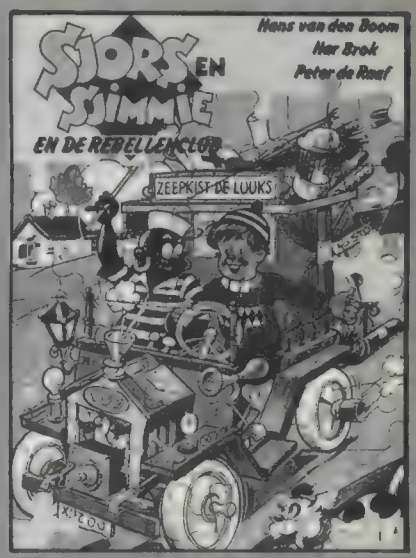

Sjors en Sjimmie
Een uitgebreid dossier over twee striphelden, die nog steeds een ongekende populariteit hebben. *f* 25,—

Deze specials zijn te bestellen door overmaking van het desbetreffende bedrag plus *f* 4,25 aan portokosten op postgiro 209948 tnv Stripschrift Zeist.

VONK UITGEVERS BV
Postbus 420
3700 AK ZEIST

POSTRIPTUM

Aan de redactie van 'Stripschrift'

L.S. Hierbij zend ik u het laatste nummer van Stripschrift retour. Ik verkeerde in de veronderstelling dat mijn zoon geabonneerd was op een stripvakblad i.p.v. een pornoblad, waarin een vorm van seksualiteit behandeld wordt die ik voor jonge opgroeiende mensen, die bezig zijn hun eigen seksualiteit te ontdekken, totaal niet geschikt acht.

Als volwassenen van deze perversiteiten kennis willen nemen en er over willen lezen is dat hun zaak.
Ik vind echter dat u er rekening mee moet houden dat uw blad ook door jongeren wordt gelezen.
Het eventuele argument dat dit soort strips bestaat, vind ik geen reden om er een heel nummer aan te wijden en zo uitgebreid in beeld te brengen.
Als een leraar op school literatuur behandelt, zal hij aangeven wat goede en wat slechte literatuur is. Hij zal echter de leerlingen nooit kunnen verplichten bepaalde slechte boeken te lezen onder het mom er kennis mee te moeten maken.

Ik hoop dat u begrijpt, dat bovenstaande niets met preutsheid te maken heeft, maar wel met afkeer van de manier waarop deze mannelijke tekenaars naar vrouwen kijken!

Aangezien de verwachting, die ik had toen ik het abonnementsgeld voor stripschrift betaalde, totaal niet overeenstemt met het geleverde, verzoek ik u dringend mij het restant van het abonnementsgeld te restitueren en mijn zoon als abonnée uit te schrijven. (Op 1 april heb ik per giro *f* 49,50 overgemaakt.)

Hoogachtend,

Riny Polman

Wij hebben de verantwoordelijke redakteur streng getuchtigd (red.).

Schoonhoven, 8 augstus 1985,

Geachte leden van de redaktie van het Stripschap,

Ik meen te moeten reageren op enkele stukjes van intolerant en provocerend, zo niet beledigend, taalgebruik ten opzichte van enkele Vandersteenprodukties in de laatst verschenen editie van Stripschrift (nr. 196/197), door Dhr. Ruud Booms. Op bladzijde 59, in de rubriek 'Boeken in het Kort' worden de series De Rode Ridder, De Wonderbare reizen van Jerom en Robert en Bertrand teniet gedaan op een zodanige wijze, dat ik mij verplicht voel om enkele citaten te citeren, met wel als climax deze uitspraak over de serie De Wonderbare Reizen van Jerom': 'Een andere standaardheld (Jerom) aan de rottende stam van de Vandersteenstudio'. Behalve dit staaltje van intolerant, provocerend en beledigend taalgebruik drijft Dhr. Booms het nog verder met een 'analyse' over de serie De Rode Ridder: 'Johan, De Rode Ridder, is in de loop der jaren gedeformeerd tot een hulkachtig wezen zonder ziel, bijna een zombie. Hij is onderworpen aan mystici als Merlijn en Galaxa'.
Hoewel ik alle, tot nu toe 113 delen van de Rode Ridder in mijn bezit heb, kan ik deze 'analyse' van Dhr. Booms niet delen.
De serie Robert en Bertrand lijkt er wat beter vanaf te komen, hoewel hier ook een paar punten van criteria aan te voeren zijn; de afsluiting van de recensie wordt ten tonele gevoerd met een cynisch ondertoontje: 'ontroerende beelden, zalig ingewikkeld en razend vergezocht'.
Het hypokriete van deze stukjes vind ik, dat Het Stripschap, en daarmee Stripschrift, een negatief oordeel uitspreekt over Vandersteenprodukties, terwijl Dhr. Vandersteen, erelid van het Stripschap sinds 1973, vaak zijn medewerking aan projekten van het Stripschap heeft verleend en nog zal verlenen.
U heeft mijn bezwaren gehoord, en ik hoop dat u er begrip voor heeft,
met vriendelijke groeten,

Alexander Mészáros

*Voor de duidelijkheid: Het Strip*schap heeft geen *redaktie* naar een *bestuur; Stripschrift* daarentegen is bestuurloos, maar beschikt *wel* over een redaktie. Het Strip*schap* is wel eigenaar van de *naam* Stripschrift, maar het *Schap,* noch haar bestuur, heeft enige invloed op, zeggenschap over, of verantwoordelijkheid voor de *inhoud* van het *Schrift.* Die touwtjes zijn in handen van de redaktie van Stripschrift. (Red.)

Waarde,
Dat ik sinds jaar en dag stiefmoederlijk door Stripschrift behandeld wordt is geen nieuws en kan alleen ik betreuren. Dat ik echter in 'Boeken in het kort' tot een Vandersteenproductie gerekend wordt doet me steigeren. Meer dan 40 jaar werk ik nu als alleenstaand individualist, wars van alle studiogedoe, zonder scriptwriter of medehelpers.
Na 40 jaar boksen tegen de bierkaai, vind ik het bedroevend nog steeds als een aanhangwagentje van een nochtans tot in de perfectie uitgebouwde studio met enorm sukses in Nederland, gerekend te worden.
Wat niet wegneemt dat de woorden van lof aan 'De Teen van Salomon' me een hart onder de riem gestopt hebben waarvoor ik je hartelijk dank weet.
Met vriendelijke groeten,

Marc Sleen

Chers Rédacteurs de STRIP-SCHRIFT,

Permettez moi de corriger certaines erreurs qui se sont glissées dans le texte de l'interview 'COSEY' parne dans votre fanzine.
En effet, s'il est vrai que j'ai constaté avec regret que les aventures de JONATHAN étaient principalement publiées dans le magazine TINTIN dans les mois coeux – en été –, je n'ai jamais exprimé la moindre rancune personnelle à l'égard de JEAN-LUC-VERNAL ou de toute autre personne.
De plus, je ne me permettrais pas de dire que 'je n'ai rien à voir' avec ce même JEAN-LUC VERNAL puisque, en dépit du fait que le public du journal TINTIN et les lecteurs de JONATHAN ne coïncident que dans une proportion minoritaire, nos postions respectives nous engagent à travailler dans les meilleures conditions, à la poursuite d'un but commun.
Je suis persuadé que ces erreurs ne sont dues qu'à des difficultés de traduction, et je vous remerae d'avance de bien vouloir les corriger en publiant dès que possible un démenti à ce sujet.

Dans l'attente, je nous advene mes meilleures salutations.

Bernard Cosey

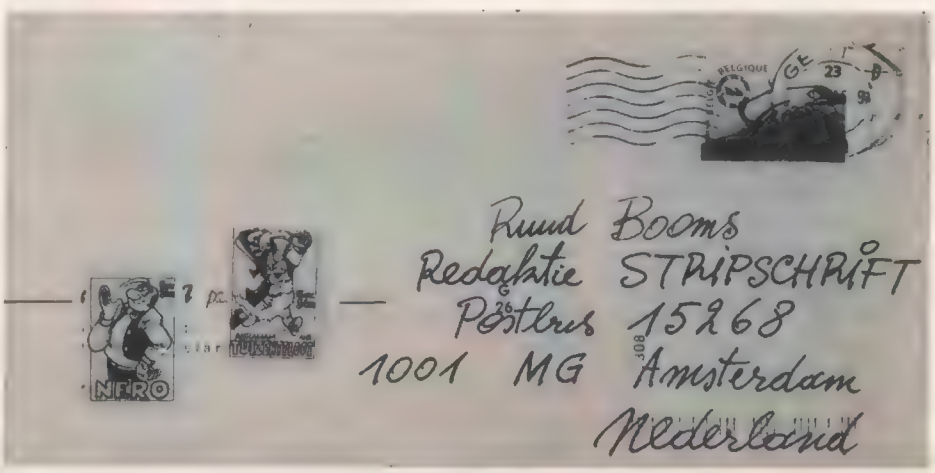

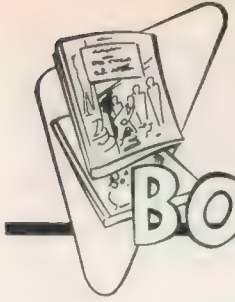

BOEKEN IN HET KORT

Annie Goetzinger/Pierre Christin, *La voyageuse de petite ceinture,* Editions Dargaud, Paris 1985, 64 pp., 56 ff., kleur, hardcover.

De laatste jaren heeft men in Nederland Goetzinger een beetje uit het oog verloren. Enkele oude albums van haar vindt men nog slechts bij De Slegte, terwijl haar nieuwste albums niet eens besproken, laat staan vertaald werden. Dit is zeker niet terecht, zoals 'La voyageuse de petite ceinture' duidelijk maakt.
Bovenstaand album is in twee opzichten geslaagd te noemen. Allereerst omdat het laat zien dat Goetzinger een enorme vooruitgang op stripgebied heeft gemaakt. Vervolgens omdat er sprake is van een sterk scenario van Christin, dat de gebaande strippaden verlaat. 'La voyageuse' uit de titel is een Arabische jonge vrouw, Naïma, die haar dagen doorbrengt op de 'petite ceinture', een oude, verlaten en in verval geraakte spoorweg die Parijs omcirkelt. Deze spoorweg is in twee opzichten belangrijk voor het verhaal: eerstens omdat Naïma haar dagen doorbrengt met het bewandelen van deze weg, tweedens omdat deze cirkelvormige spoorweg gezien kan worden als een symbool van het leven van Naïma, die er niet in slaagt haar verleden, haar milieu, haar afkomst te doorbreken. Tijdens de wandelingen van Naïma leren wij haar dromen en herinneringen, maar ook haar familie, zwervers, verslaafden, hoerenlopers, controleurs kennen. Het zijn deze innerlijke en uiterlijke ontwikkelingen die Naïma uiteindelijk dwingen met haar oude manier van leven te breken. Het is geheel in de stijl van het verhaal, wanneer deze vlucht gebeurt met de T.E.E.! Een aanrader.

Bert Smit

Saudelli/De Angelis, *Iberland 2, La source de l'âme,* Editions Glénat, Grenoble 1985, 48 pp., 38 ff., kleur, hardcover.

Saudelli is een tekenaar die op dit moment vrij succesvol is in Frankrijk. Dat blijkt niet alleen uit het feit dat vrijwel tegelijkertijd met 'La source de l'âme' bij Dargaud van Saudelli/Barreiro verscheen 'La fille de Wolfland', maar ook uit de redelijk positieve kritieken in de stripbladen. Terecht ook, want het is een heel aardige strip.
In 'Iberland' wordt het verhaal verteld van een toekomst, waarin de hele wereld bevroren is. Slechts her en der verspreid leven nog enkele groepen mensen, onder andere een groep die gelooft in het bestaan van een 'koninkrijk van de zon' en waarmee we bekend gemaakt werden in deel 1 van Iberland, 'Le royaume du soleil'. Enkele vertegenwoordigers uit deze groep stranden in een dorp dat door de angst wordt beheerst, omdat steeds weer mensen verdwijnen. 'La source de l'âme' kan daarbij beschouwd worden als een vrije bewerking van Robert Altmans film Quintet.
Dit is meteen ook mijn kritiek op deze strip. Saudelli is een heel efficiënte, over een heldere tekenstijl beschikkende tekenaar, De Angelis is een goed scenarist, maar het vonkje ontbreekt nog wat. Geen meesterwerk dus, maar wel een album dat de moeite waard is. Ondanks de kritiek dus toch een aanrader.

Bert Smit

P. Makyo, *Grimion gant de cuir 2, Le corbeau blanc,* Editions Glénat, Grenoble 1985, 38 pp., 38 ff., kleur, hardcover.

In 'Le corbeau blanc' gaat Makyo verder met de levensbeschrijving van Grimion, de jongen met de leren handschoen. In een schitterende poëtische stijl wordt ons daarbij iets van de nog onduidelijke achtergronden uitgelegd. Geheimzinnige gebeurtenissen en ontwikkelingen uit het eerste deel worden ons nu duidelijk (of misschien is het beter te spreken over duidelijker) gemaakt. Grimions levensverhaal is daarbij geen avontuur in de normale betekenis van het woord. Zeker, Grimion maakt het nodige mee, maar in feite vertelt Makyo op de eerste plaats de geschiedenis van een jongen, ongelukkig door zijn misvormde hand en de geheimzinnigheid waarmee deze misvorming bedekt wordt en op zoek naar het waarom van zijn bestaan en van zijn misvorming. Makyo laat daarbij duidelijk de wreedheid, maar ook de tederheid, van de medemens zien.
Uit het bovenstaande blijkt dat Makyo in wezen gebruik maakt van een simpel gegeven. Dankzij een sterk scenario, maar vooral dankzij een prachtige tekenstijl, weet de auteur de lezer mee te slepen. Deze serie is tot nu toe beslist een van de hoogtepunten uit de stripgeschiedenis van de tachtiger jaren.

Bert Smit

Waling Dijkstra (tekst), Piet C.Wijn (tekeningen): *Verowin*, uitgave De Lijn, prijs luxe uitvoering *f* 49,90/normale A-4 uitvoering *f* 13,90).

Vanaf nr. 22, medio 1949, tot en met nr. 26, medio 1950, werd deze ridderstrip gepubliceerd in het Tom Poes weekblad. Het uit twee verhalen bestaande epos is gesitueerd in de vroege middeleeuwen. In deze donkere tijden bevocht Karel de Grote op het Iberisch schiereiland de Moren. In het eerste verhaal trekt de plaatsvervanger van een in de strijd tegen de Moren gebleven edelman alle macht aan zich. Om te voorkomen dat de zoon van de gesneuvelde leenheer zijn erfrecht zal opeisen, wil de snoodaard het joch laten verdwijnen. Een oude getrouwe redt het jongetje Verowin het leven en voedt hem op bij een keltische stam. In het tweede verhaal wordt de mythe van Roeland nieuw leven ingeblazen. Diens sneven tegen de Moren in de passen van Roncevalles door het verraad van één van Keizer Karel's getrouwen en de rol van Verowin in het spel komen kamerbreed over de pagina's.
Dit jeugdwerk van Piet Wijn vormde de aanzet naar zijn latere held Aram. Wijn is in die jaren sterk beïnvloed door de Amerikaanse tekenaar Harold Foster. Hij heeft de strip in dezelfde vorm gegoten als Foster's Prins Valiant; dialogen en begeleidende teksten zijn in blokken in de tekeningen geplaatst. De taal vertoont nu archaïsche trekken; opgeblazen en hoogdravend wellicht, maar toch rijk en vol traditie. Een heerlijk spannend boek met zoals het hoort in dit genre een te nette held, maar met des te meer kleurrijke bijfiguren.
De luxe uitvoering, helaas wat prijzig, is subliem en doet alle recht aan de stripkunst van Piet Wijn.

RuBo.

Goran Delic: *Smogy Boy* (Arboris) prijs *f* 9,90.

Ratten spelen de hoofdrollen in dit detectivedrama. Zij acteren daarbij als mensen; nemen dezelfde dubbelzinnige besluiten en zijn zelden betrouwbaar. Plaats van handeling is Ratstad in Afvalland op de planeet Aarde in het jaar 2084. Detective Smogy Boy wordt ten onrechte beschuldigd van moord op een lichte rat (?), een aantal medeburgers en de ontvoering van de dochter van de burgemeester. Ondanks alle aantijgingen weet de geteisterde private eye het hoofd koel te houden, maar niet de neus. Daar waar gemoord is, barst de neus onder de niesbuien. Onderzoek wijst in de richting van het kattensyndroom. Daarbij wordt hem de sleutel aangereikt voor de oplossing van de geweldadigheden.

Een leuk onderwerp wordt in dit stripalbum op een knullige wijze verknald. Grove teksten met onzuiver taalgebruik zorgen ervoor, dat de doelstelling, te weten parodiëren, voorbij wordt geschoten. De humor is plat, afgezaagd en afgetrapt. De drukke zwart/wit tekeningen in een semi-realistische stijl zijn schreeuwerig; de lay-out is bedroevend. Kortom chaos troef. Lees- en kijkplezier worden danig vergald.

RuBo

Autheman & Rousseau: *Alarm in Afrika* – een avontuur van Condor. (Dargaud, *collectie Charlie nr. 9*) prijs *ff* 6,95.

Condor, een wat verlopen kapitein van de Wilde Vaart met een geheimzinnige vriend bij de Franse geheime dienst, zit zonder erg tot over zijn dronken oren in een spionagezaak gewikkeld. Daarbij lopen, zoals gewoonlijk in dergelijke kwesties, een aantal zaken hot en her door elkander. Een moord op een Roemeense dissident brengt een lijn over naar een infiltrante in een Duitse pacifistische beweging. Een pornofilm compromiteert een president van een Afrikaanse staat inzake nucleaire bewapening. Is het fake of realiteit? En hoe staat het met het brein achter de Duitse revolutionaire groeperingen? Vragen, die ook niet door Condor worden opgelost. Zijn rol is die van de voorbijganger, die te pakken wordt genomen door malafide overheidsfunctionarissen. Hij blijft op de been dankzij de hartstochten van een schone niet bepaald onschuldige Duitse. Zoals reeds eerder in deze annalen vermeld, maakt het duo

Autheman/Rousseau furore met de anti-held Condor. Flitsende teksten met modern taalgebruik met op de juiste plek de onderkoelde humor gevoegd bij de in een klare lijn uitgevoerde tekeningen tillen dit stripalbum uit boven de grauwe middelmaat.

RuBo

Dick Matena: *Het Web* (Arboris), prijs *f* 9,95.

Elke stripartiest heeft recht op zijn exegese. Zo ook Dick Matena. Hij wekt de indruk, zowel in zijn werk als in interviews, dat hij elke vorm van godsdienst afwijst. Echter, in de vijf verhalen die tezamen het web vormen, geeft hij op een eigen wijze uiting aan een diep religieus gevoel. Dat hij daarbij Judas in het tweede verhaal veertig in plaats van dertig zilverlingen laat ontvangen voor zijn verradersrol in het passiespel zou als een omen in deze kunnen gelden. Op weg naar een planeet in de Andromedanevel wordt de bemanning van een ruimteschip te grazen genomen door een entiteit, die, voordat zijn plan eet tot een nova werd, in symbiose heeft geleefd met humanoïden. Zwevend in de ruimte, voorgesteld als een embryo, en aan het eind van zijn mentale krachten, tracht het wezen weer zo'n evenwicht tot stand te brengen. De bemanningsleden worden opgenomen in zijn systeem, het web, en getest op hun geestelijke weerbaarheid, waarbij overleven in stress-situaties en het laten herleven van het verleden centraal staan. Dit is zo afschuwelijk dat de bemanningsleden stuk voor stuk de dood kiezen. Op één na: een aap. Door het innemen van de persoonlijkheid van de aap wordt de cirkel gesloten. Het verschuiven van de tijd en de intelligentie van de aap vormen de basis van de nieuwe mens. Dit symbolische verhaal wordt uitermate knap verteld. De kleurrijke tekenstijl gekoppeld aan een pittig gekruid scenario, gehuld in een science fiction jas, levert een meer dan goed stripprodukt op. Deze stripmaker is dè Nederlandse stripmeester van dit decennium.

RuBo

NIEUWS

NIEUWSREDAKTIE:
DONALD STROOMBERG

ALGEMEEN

DE SLEGTE
De stripafdeling van De Slegte wordt steeds groter. Nadat eerder grote delen van het Mondria- en Pandafonds hun weg naar deze boekendiscount hadden gevonden, is nu bijna ook het hele Yendorpakket op de rekken verschenen voor prijzen van *f* 2,95 en *f* 3,95.
Ook bij verschillende stripspeciaalzaken zijn de albums aan te treffen voor prijzen variërend van *f* 3,90 tot *f* 5,—. Alleen de albums van Gotlib en Franquin ontbreken. De indruk, dat het werk van Veyron, Binet, Edika, Goossens, e.a. voortaan niet meer in album zal verschijnen, wordt door de uitgever bevestigd. Naast dit verlies voor het totale stripfonds valt er nog een einde van een mooie reeks te signaleren bij De Slegte: De strip-klassiek-reeks van de Standaarduitgeverij wordt verramsjt voor *f* 2,45 (Tijl *f* 2,95). *De gekalibreerde kwibus* en *De grappen van Lambik* waren schijnbaar al uitverkocht. Als de uitgever ze in voorraad heeft gehouden, omdat ze wel goed verkochten, zijn ze mogelijk in vlammen opgegaan bij de grote brand in het Standaardmagazijn, die eind augustus vele Suskes en Wiskes een voortijdig einde bereidde.

DIK BRUYNESTEYN
De Werkgroep Kunst en Cultuur in Dinteloord organiseert van 4 oktober t/m 2 november 1985 een tentoonstelling van het werk van tekenaar Dik Bruynesteyn in het gemeentehuis van Dinteloord. Naast Appie Happie ook sport- en andere tekeningen. Openingstijden: Ma t/m vr van 9.00-12.00. Verder woensdags van 14.00-16.00, vrijdags van 19.00-20.00 en zaterdags van 13.30-15.30 uur.

PIET WIJN
De stichting 'Noordelijke Kunsthof' houdt een expositie van het werk van Piet Wijn in het Oude Raadhuis, Wijkstraat, in Appingedam, van 28 september tot 21 oktober. Openingstijden: woensdag, vrijdg, zaterdg en zondag vn 15.00-17.00 en vrijdags van 19.00-21.00 uur.

EZELSOOR
De in katholieke kringen zeer bekende uitgeverij Zwijsen gaat in samenwerking met het Nederlands Bibliotheek en Lectuur Centrum (NBLC) een nieuw kinderblad, *Ezelsoor,* uitgeven in de traditie van Okki en Taptoe. Naast de gebruikelijke verhalen en spelletjes bevat het blad een nieuwe vervolgstrip van Piet Wijn: *Joker,* en een één-pagina gag-strip van Peter de Smet. Ezelsoor verschijnt 10 keer per jaar. Een abonnement is voor *f* 35,— te bestellen bij: Uitgeverij Zwijsen, antwoordnummer 148, 5000 VB Tilburg.

KAMERVRAGEN
De strip gaat het politiek steeds beter doen. Het D'66-Tweede-Kamerlid Wessel-Tuinstra maakt zich zorgen over het nieuwe Wordt Vervolgd, blijkens bijgaand bericht uit het Parool van 7 september.
Het wordt tijd, dat stripfiguren zelf in de kamer komen. In Zweden was het dit jaar bijna zover.

D. Duck kreeg in Zweden 291 stemmen

STOCKHOLM 24 sept. – Donald Duck heeft bij de parlementsverkiezingen in Zweden, twee weken geleden, 37 procent meer stemmen gekregen dan bij de vorige verkiezingen. Maar zijn 291 stemmen waren niet voldoende om hem in de Rijksdag, het Zweedse parlement, gekozen te krijgen.

Rond 26.000 Zweedse kiezers, 0,47 procent van het totaal, hebben bij de verkiezingen hun stem uitgebracht op onofficiële kandidaten, bestaand of onbestaand. Walt Disneys held kreeg drie jaar geleden op die manier 184 stemmen. Met de 291 van deze keer versloeg hij met ruime voorsprong rivalen als Garfield de Kat en de Nationale Belastingontduikerspartij, die beide één stem kregen (UPI)

TEGENAANVAL
Toen tekenaar Wim Stevenhagen besloot om totaalweieraar te worden, namen Patty Klein en Willy Lohmann het initiatief tot een ondersteuningsaktie door collega-striptekenaars en cartoonisten. Het resultaat van deze aktie is een album onder de titel *Tegenaanval* dat is uitgekomen bij uitgeverij De Lijn, waarin werk is opgenomen van onder andere Julsing, Franquin, Lohmann, van Oppen, van Straten, Oudeweetering en de Smet. Prijs *f* 13,90.

STRIPDOCUMENT
Hans Pols heeft het 3de nummer uitgebracht van zijn privé-fanzine *Stripdocument* met dit keer als thema: Vrouw(en)strips. Vooral het werk van Claire Brétécher komt daarin uitgebreid aan de orde. Pols geeft aan, dat hij aan dit fanzine begonnen is, omdat hij ontevreden was over de bestaande stripinformatiebladen. Merkwaardig is het in dat opzicht, dat hij regelmatig in positieve zin verwijst naar met name Stripschrift.
Het 4de nummer zal gewijd zijn aan het thema 'Strip en humor'. Belangstellenden kunnen zich wenden tot: Hans Pols, Statensingel 40c, 3039 LN Rotterdam.

Vragen over sub-titel Eppo

(Van onze politieke redactie)

DEN HAAG – D'66 vindt dat het stripweekblad Eppo door de toevoeging op de voorpagina van de titel 'Wordt vervolgd' in strijd handelt met de Omroepwet. Het weekblad maakt volgens de democraten oneigenlijk gebruik van de naam van het gelijkluidende tv-programma over strips van de AVRO.
Het weekblad en de AVRO zijn van plan gezamenlijk onder meer wedstrijden te gaan organiseren. Volgens de artikelen 11 en 13 is een dergelijke samenwerking in strijd met de Omroepwet. Het D'66-Tweede-Kamerlid Wessel-Tuinstra heeft over een en ander schriftelijke vragen gesteld aan CDA-minister Brinkman van WVC. naar aanleiding van publikaties in Het Parool. Volgens D'66 zijn passende maatregelen op hun plaats, "zolang de Nederlandse omroep niet beschikt over een commercieel televisie-net."

STRIP FANCLUB
Al aan zijn 47ste nummer is het fan-

zine 'De SF'er' van de STRIP FAN-CLUB toe. Nieuwtjes, amateurstrips en een top-vijftien voor september/oktober met Storm op 1 en Klepzeiker op 2. Het adres is: Vierhuisterweg 23, 8507 CG Rohel (Frl.).

'VROUWEN IN DE STRIPS'

In oktober a.s. start de stripspeciaalzaak 'Wonderland' uit Hasselt met een nieuw initiatief: zij brengt dan een reeks seriegrafieën en zeefdrukken uit onder de gemeenschappelijke titel 'Vrouwen in de strips'.

Deze seriegrafieën en zeefdrukken worden gemaakt in een *oplage van 250 exemplaren, genummerd* en *gesigneerd* door de auteur.

Zij worden in een *luxueuze map* gestoken met opdruk en voorzien van een *extra bijdrage* over het leven en werk van de desbetreffende striptekenaar.

Het *formaat* van deze mappen, bijlages en zeefdrukken bedraagt *50 op 70 cm,* de prijs is BF295.

In oktober a.s. verschijnen de nummers 1 en 2 uit deze serie, zijnde *'Gwendoline'* uit de serie 'De Koene Ridder', getekend door *François Craenhals* en *'Ohama'* uit de serie 'Toenga' en getekend door *Edouard Aidans.*

Voor de eerste twee kwartalen volgend jaar staan op het programma:

nr. 3: Galaxa, uit de serie de Rode Ridder, door Karel Biddeloo

nr. 4: Duifje Vleugelslag, uit de serie Rozebottel, door Dany

nr. 5: Natasja, door François Walthéry.

Voor inschrijvingen en meer inlichtingen kan je schrijven naar Wonderland, Paardsdemerstraat 19, 3500 Hasselt, of bellen naar 011/228200 en vragen dan naar Luk Poelmans.

Bij Uitgeverij Visioen verscheen het boek: Reportage: Tekenfilm maken – tekst: Baldi Dekker jr. Tekeningen: Kees de Boer en Barend Lammes, adres: Veldhuis 14 1678 HV Oostwoud ISBN 90-71266-01-X prijs *f* 27,50; werkboek *f* 5,50 en docentenhandleiding *f* 12,50.

Uitgangspunt voor het maken van dit boek was het produceren van een tekenfilm voor Socutera door bovengenoemd team. Na de inleiding in de vorm van een stripverhaaltje wordt de lezer op didactische ingevoerd in de tekenfilmwereld. De korte hoofdstukjes over onder meer scenario, achtergronden, dope-sheet, animators, inkten, montage, kleurbepalen en afleveren bij de opdrachtgever worden kleurig verlucht door fraai illustratiewerk. Het nederlands in de voornamelijk korte zinnen is afgestemd op kinderen uit de hoogste klassen van het basisonderwijs en de brugklassen van het vervolgonderwijs. Dit standaardwerk kan zonder meer als uitmuntend worden gekwalificeerd. De afwerking, vanaf het voorwoord van Marten Toonder tot aan het literatuuroverzicht, is puntgaaf. Zowel naar vorm als inhoud krijgt de liefhebber van tekenfilms een goed doorwrocht werkstuk in handen.

(Ruud Booms)

NEMO, THE CLASSIC COMIC LIBRARY

Nemo II is een bijzonder mooi nummer met verschillende bekende en onbekende strips en cartoons, alle van vooroorlogse kwaliteit. Een uitzondering is Sam's strip, bekend uit Stripschrift, maar die is juist interessant door de verwijzingen naar de oudjes.

De covergirl is een 'Gibson girl' en binnenin is er een portfolio van tekeningen van Charles Dana Gibson en een artikel over het werk van deze invloedrijke cartoonist van rond de eeuwwisseling.

Een helaas nogal kort artikel over Charles Victor Dwiggins dient als inleiding bij een herdruk van zijn Bill's Diary, heel subtiel en leuk!

Uit Life van rond 1905 komt de strip Nervy Nat door James Montgomery Flagg, later een beroemd illustrator.

Tenslotte een goed artikel over Slim Jim en een herdruk van afleveringen van deze komische strip van tussen 1904 en 1929, door drie verschillende tekenaars.

Nemo kost $3.50 (ca. *f* 17,—7.

(DdB)

CIRCUS

Circus nr. 87 en 88, juli en augustus 1985, *f* 12,50. Zoals altijd prima strips, het meerendeel vervolgverhalen. Onder meer: Marcellé-les Capahuchos-en fuite; Berthet/Cossu-le marchand d'idées-caron des glaces; Yslaire/Balac – Sambre plus ne m'est rien; Vicomte/Hakyo – Balade au bout du monde; Sternis/Cothias – le bal des mandibules; Brunel – pastiches; Rossi/Bonifey – le chariot de thespis – kathleen; Tito/Bucquoy – Jaunes, Affaires royales, en Schetter: Cargo.

VÉCU

Vécu, l'histoire c'est aussi l'aventure, nr. 5 en 6 juli en augustus 1985, prijs *f* 12,50.

Het magazine bevat de volgende vervolgverhalen. Yerushalaimshoshik (Moynot/Schetter). Les tours de bois maury-eloïse de montgri (Hermann); Arno-l'oeil de keops (Juillard/Martin); les chemins de la gloire-le temps des innocents (Hulet/Bucquoy); les veines de l'occident-la fille des iberes (Durand/Boilet), souvenirs de la maison le queant (Bardet/Jusseaume); Les aigles décapitées – le chateau d'enfer (Kraehn/Pellerin).

Beide bladen worden uitgegeven door Ed. Glenat B.P. 285, 38009 Grenoble Cedex France. Jaarabonnementen 300 FF.

CHARLIE

Charlie nr. 40 septembre 1985 *f* 12,— uitgave Dargaud 12, rue blaise-pascal b.p. 155 92201 Neuilly-sur-Seine France. Abonnements 308 FF.

Het september nummer bevat fel realistische strips (Morbus gravis, van Eleuteri/Serpieri), retro strips (les Inoxydables-Mora/Parras, exotische avonturen in het oerwoud; Palmer special nr. 1 – Micheluzzi, oude planes en cars; Harry Dickson – Vanderhaeghe/Zanon – policier naar Jean Ray), fantasy (La quête de l'oiseau de temps – Letendre/Loisel), humor (Dans les villages£Cabanes) en exotische toestanden door Vink – in Mémoire de pierre.

Circa 120 pagina's strips en interviews voor de grote fijnproever.

PILOTE

Pilote nr. 135 septembre 1985 *f* 10,— Direction-redaction, 12, rue blaise-pascal 92200 Neuilly-sur-Seine France.

Dit nummer staat in het teken van de strapatzen van Christin en Bilal in Caïro. Een sterk reisverslag. Voorts onder meer Valerian in het slot van Les foudres d'Hypsis (Christin/Mezieres) en nu maar wachten op het hollandstalige album; Le cristal majeur (Giraud/Bati) sprookjesachtige SF; Linda aime l'art (Philippe Bertrand) zwoele gebeurtenissen met grote orgasmes; Weimar (Dal Pra/Torti) zwart/wit gevoelens in het Berlijn van 1925, opkomst van het nazisme. Wisselend van kwaliteit maar toch in het algemeen prima onderhoudend en intelligent.

HARA-KIRI

Hara-Kiri nr. 287 en 288, augustus en september 1985 *f* 12,—.

Humor van het dikke hout soort en zonder mededogen. Vooral platte lol, waarbij slachtoffers vallen, is geliefd. De helft van het magazine wordt in beslag genomen door strips van hetzelfde slag. Voornaamste tekenaars: Willem, Kamagurka, Hugot, Vuillemin, Masse en Carali.

COMICS JOURNAL

CJ 100 is een dubbeldik nummer met in de nieuwsrubriek een aantal overzichtsartikelen over de algemene ontwikkelingen van de comic-book-markt. Achtereenvolgens komen o.a. aan de orde:

– het sterk teruglopende leeswoede van de amerikaanse jeugd, waar het boeken betreft en de geweldige opkomst van Garfield

– de ontwikkeling van de comic-bookmarkt: gemiddelde verkoop per maand in het laatste half jaar van 1984: Marvel meer dan 7 miljoen, DC meer dan 3 miljoen

– aankondigingen van de verfilming van Dick Tracy door Martin Scorcese met Warren Beatty als Tracy, twee animaties van Asterix. De verrassing voor Caesar, gebaseerd op de Gladiator en het Legioen, en Asterix en de Britten, Celeste een SF-film nar een scenario van Moebuis onder regie van Alain Siritzky, die eerder 'Ciros Degueklasse' van Reiser en 'Le Declic' van Manara verfilmde, en animatiefilms van 'When the wind blows' van Raymond Brigg en van 'Little Nemork Slumberland'.

Verder in dit nummer interviews met 26 vooraanstaande stripmakers in Amerika, waaronder Eisner, Gaines, Kurtzman, Williamson en Wrightson.

MARTEN TOONDER: SOMS VERSTOUT IK MIJ *de zelfkant/de vergelder criminele belevenissen f 20,50, BF 410.*

'Wie de vrijheid neemt heer Oliviers ingenaaide levensgang te volgen, zal dikwijls zijn navrantige ondervindingen door merg en been voelen', aldus de heer J. te B. te R.

'Algemeniserend kan ik gelukkig vaststellen, dat hij daarbij meestal uitbundig is. Maar in het onderhavige boekwerk spelen zich ook in Bommelstein deplorabele toestanden af, waarin zelfs ik op aangrijpende wijze in beslag wordt genomen. Nu vraag ik u, als u mij permitteert.'

ZWIJMEL

De oprichters van het Stripblad 'Zwijmel' zoeken daarvoor nog wat tekenaars.

Wie adressen weet van amateurstriptekenaars, kan ze sturen naar: Zwijmel, Uilenkamp 40, 3972 XS Driebergen.

Hara-Kiri, bête et méchant nr. 286 juillet 1985 *f* 12,— Ed. du Squar s.a.r.l., Siège social, 10, rue des trois-portes, 75005 Paris France.

Humor in alle toonsoorten. Vooral lol waarbij een ander lijdt is favoriet in dit maandblad. De helft wordt in beslag genomen door strips van hetzelfde kaliber, d.w.z. veel ongein. Voornaamste tekenaars: Kamagurka, Vuillemin, Hugot en Willem.

Psikopat nr. 4 avril 1985 *f* 5,30, voor inlichtingen zelfde adres als Hara-Kiri. Volslagen idiote humor. Neem eerst een joint, diep inhaleren en laat de lachmachine continu aanstaan. Ruim 80 pagina's op A-5 formaat. Tekenaars o.m. Goossens, Carali, Willem, Hugot en Schlingo.

Hebdo nrs. 93, 94 en 95 v.a. 29-06-1985. Weekblad met minimaal 4 pagina's volop info over allerhande zaken strips betreffend. Abonne-

menten via Sarl Sedli, Place aux Renarts 11240 Hounoux France. tel. (68) 690829; per jaar 240 FF.
Vécu, l'histoire c'est aussi l'aventure, nr. 3 mai 1985 *f* 12,50 Ed. Glénat, 5, rue Lt. Chanaron B:P. 177 38007 Grenoble Cedex France. Abonnementen 300 FF. Dit klasse magazine bevat de volgende vervolgverhalen: – les tours de bois maury-eloïse de montgri (hermann); le vent des dieux-le sang de la lune (cothias/adamov); arno-l'oeil de keops (juillard/martin); les chemins de la gloire – le temps des innocents (hulet/burcquoy); les veines de l'occident-la fille des ibezes (durand/boilet); souvenirs de la maison le queant (bardet/jusseaume).
Circus nr. 86 juin 1985 *f* 12,50 Ed. Glénat B.P. 285 38009 Grenoble Cedex France Prima strips, veelal vervolgverhalen. Een greep uit de inhoud (130 vbladzijden): Ferrandez/Rodolphe-Anne et Charles; Yslaire/Balac-sambre-plus ne m'est rien; Vicomte/makyo- balade au bout du monde – le bâtard; Tito/Bucquoy-Jaunes-Affaires royales; Schetter – Cargo – princesse de lune.
Les cahiers de la B.D. (v/h Schtroumpf) nr. 56 fevrier/mars 1985 *f* 15,25 Ed. Glénat, B.P. 285, 38009 Grenoble Cedex Franxe. per jaar 180 FF.
Dit vakblad biedt ruimte aan dossiers van striptekenaars. In het middelpunt van de belangstelling staat in dit géval André Juillard bekend van Arno en Alwin. Interviews, bibliografie, verwantschappen met – Jacques Martin. Onder de loupe eveneens François Schuiten en een van de directeuren van Editions Magic Strip te Brussel. Voor de Hergé freaks vier pagina's l'éternel retour de tintin.

Rubo

Aang.: tekenfilms 16 mm, 8 mm (Disney, Fleischer, Tom Poes), Tom Poes knipsels, Tom Poes vertellingen 1949. H. Flier, Ruysdaelkade 85, Amsterdam, tel. 020-760659.

Te ruil of te koop: Hipgomics, Avontuurclassics sprookjes in beeld, div. andere classics. Tel. 020-834402, Harrie Verpoort, Magalhaersplein 10, HS Amsterdam. Ik zoek ook Ath, Tarzan en Piccolos's, Akim Jezab enz.

Gezocht: werk van Joost Swarte. Ruilmateriaal voorradig. René Baljon, 010-370508.

Te koop nooit in Nederland verschenen 3 delen luxe Suske en Wiske gekart. In blauw veloers en zilverbestempeling 'Uit de schatkist van het beeldverhaal'. Uitg. Famibank. Prijs *f* 225,—. Tel. 01650-68560.

Te koop: Robbedoes volledige jaargangen tot nr. 2180, met enkele manco's, en Robb. Alm. 1944 en Spirou alm. '47. Kuifje jrg. 1 t/m 5, 13 t/m 30 en 32 t/m 35 voll. alles in losse nummers. Aanbiedingen: K. de Saeger, Klaarhaagstraat 38, B-9392 Meldert.

STRIPWINKELGIDS

"DE STRIP-AAP"
STRIPSPECIAALZAAK
IN- & VERKOOP, VERHUUR

KUIPERSDIJK 66
7512 CJ ENSCHEDE
053-305261
Di. t/m vr. 12.00 - 18.00 uur,
za. 11.00 - 17.00 uur, do. koopavond

'PLATENBAR-STRIPWINKEL LEO'

Lange Kerkstraat 32
4461 JJ Goes, telefoon 01100-13194

Stripspeciaalzaak
'HET PERRON'

In- en verkoop van strips.
Grote collectie 2e hands stripboeken.

Geopend: – dinsdag t/m vrijdag 10.00-18.00 uur
– donderdag koopavond
– zaterdag 10.00-17.00 uur

Adres: St. Janstr. 3, 4331 KA Middelburg
telefoon: 01180-34747

STRIPWINKELGIDS

DE STRIPSPEURDER
Wagenstraat 130
2512 BA DEN HAAG
Tel.: 070-643005

LAMBIEK
Kerkstraat 78, Amsterdam,
telefoon 020-267543

Stripwinkel Beo
Hopland 15 – Antwerpen
Tel. 03/233.25.36
OPEN ALLE DAGEN
VAN: 10-18 u / zondag: 10-14 u
HOPLAND 15 (BIJ VOGELTJESMARKT)

ROTTERDAMS GROOTSTE STRIPWINKEL & LECTUURHAL

TIJDSCHRIFTENHAL
NOORD
ZAAGMOLENDRIFT 35 t/m 41
1e MIDDELLANDSTRAAT 110
ROTTERDAM
SCIENCE FICTION
STRIPVERHALEN

EVENEENS MEER DAN 1500 VERSCHILLENDE STRIPTITELS VOORRADIG

tel. 010 66 43 66 of 25 87 76

geopend dinsdags tot zaterdags
09.00 t/m 18.00 uur
vrijdagavond tot 21.00 uur

stripspeciaalzaak
PIET SNOT
vismarkt 3 utrecht tel. 318472

RICHARD
Rombout-Hogerbeetsstraat 78,
Amsterdam, tel. 020-842923.

EPPO STRIP & BOEK
ANTIKWARIAAT
JOS & MARI HUDDLESTON SLATER
KLEINE BERG 33
EINDHOVEN
TEL:
040-441882

DE JACOBIJN
STRIPWINKEL

JACOBIJNESTRAAT 10 HAARLEM 023-320782
TE KOOP: ZEEFDRUKKEN
VAN © JOOST SWARTE

Antiquariaat Nillco
oude strips en boeken
Nieuwlandstraat 25, Tilburg
013-431229 – 3 min. v. station
di.-wo.-vr. 12-6, do. 12-9, zat. 11-5

KAPITEIN ROB

inkoop-verkoop
STRIPS
Geopend
Ma t/m Vr 12 - 18 uur Za 11 - 17 uur
2e Egelantiersdwarsstraat 8
TELEFOON: 22 38 69

STRIPWINKEL SNOEK
amsterdam
Oostenburgergracht 69
tel: 020-224780
Gespecialiseerd in stripweekbladen
strips en amk.comics, antiquariaat SF
Nu ook inbindmappen (slechts 7,95 per map)
gironr. 4525295 t.n.v. Strw. Snoek

STRIP ANTIQUARIAAT + STRIPGALERIE PANDA

Frederikstraat 955-959
2514 LJ 's-Gravenhage,
telefoon 070-635950*
geopend di t/m vr van 12 tot 6 uur; zaterdag van 11 tot 5 uur

STRIPWINKEL DUMPIE
Nieuwe Rijn 18, Leiden, tel. 071-126404
BESLIST DE GOEDKOOPSTE MET ANTIQUARISCHE PRIJZEN!!
(meestal niet meer dan 60% van de katalogus prijs)

DE LEKTUURHAL
*GESPECIALISEERD IN STRIPS

LEEUWARDEN
O/D KELDERS 10
058-30756

HARTJE SHEEK
NWE BURGSTR. 3
05150-15510

HEERENVEEN
DRACHT 100 05130-25092

STRIPWINKEL SJORS

SCHEFFERSPLEIN, DORDRECHT
078-142012
DAGELIJKS GEOPEND VAN 11.00 UUR TOT 17.30 UUR
ZATERDAGS DE GEHELE DAG
IN & VERKOOP VAN STRIPVERHALEN TEVENS ANTIQUARIAAT.

WONDERLAND
strips en science fiction
Soembawastraat 54a
1095 XD Amsterdam
020 - 94 35 62

dargaud presenteert

Strips!

Collectie Charlie MYSTERIE IN WHITEHALL

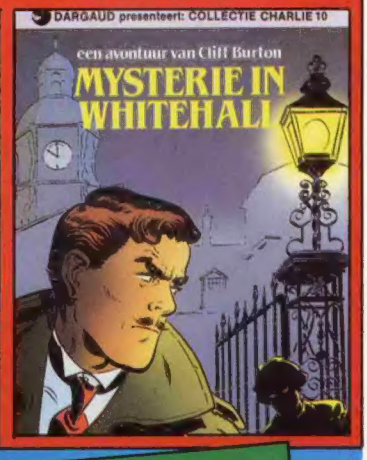

XIII Zwarte vrijdag

Collectie Pilote OP ZOEK NAAR SIR MALCOLM

RAVIAN de tijd/ruimte-agent

ROBIN HOED De kaarten zijn geschud

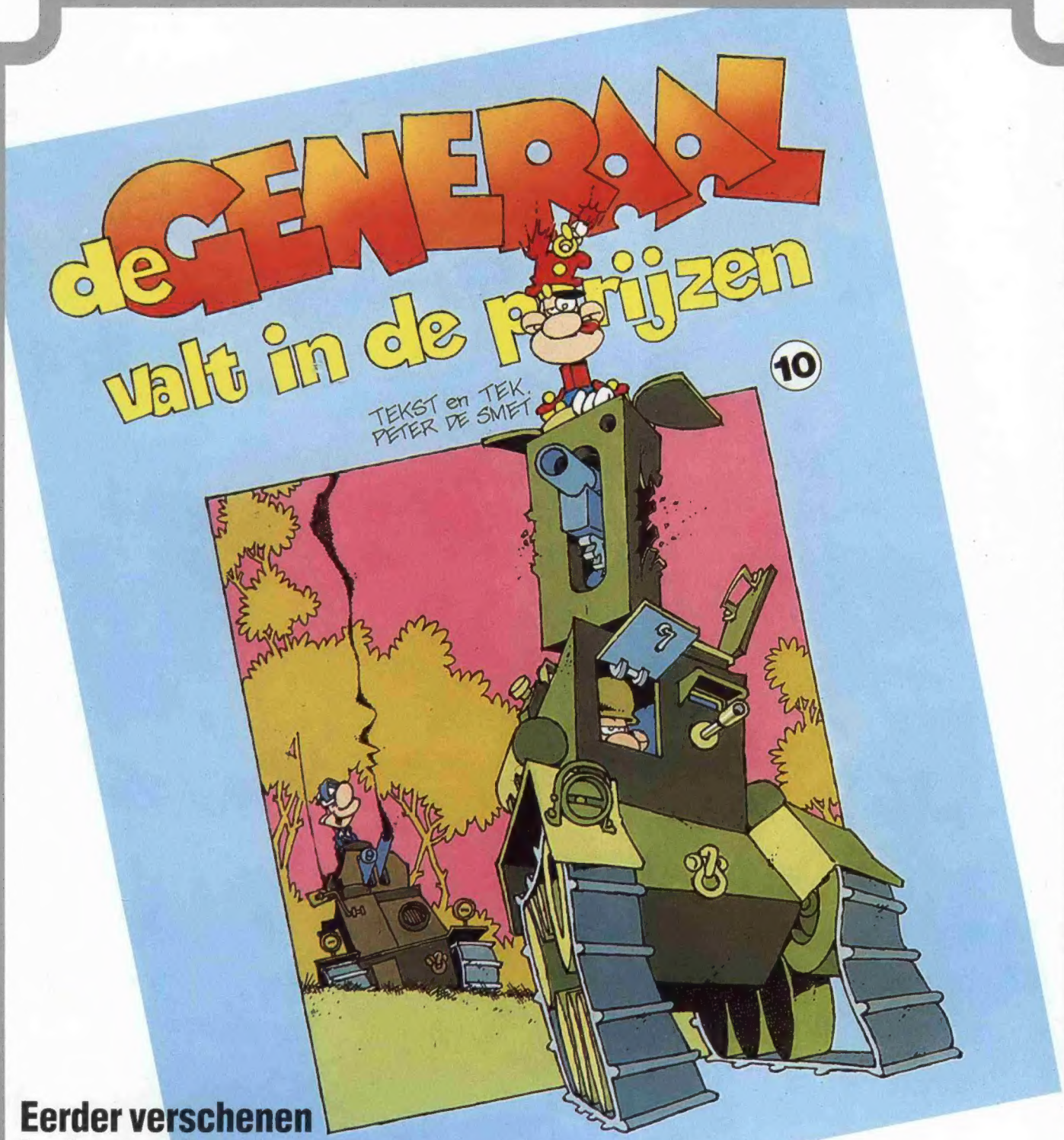

Eerder verschenen in deze reeks:

1. Alle macht aan de generaal
2. De machteloze generaal
3. Allemachtig!... de Generaal
4. De Generaal zoekt het hogerop
5. De Generaal in vuur en vlam
6. De Generaal vliegt eruit
7. De erfenis van Oom Jules
8. De Generaal geeft 'm van katoen
9. De Generaal doet 't weer

Door Peter de Smet Bekroond met de Stripschapprijs 1985